Національний університет фізичного виховання і спорту України
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОСТЮЧЕНКО ВАДИМ КОСТЯНТИНОВИЧ

УДК: 796.332-053.67:37.03.001.76(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА ТА ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ: ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

017 Фізична культура і спорт
01 Освіта / Педагогіка
Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. К. Костюченко

Науковий керівник: Єрмолова Валентина Михайлівна, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Костюченко В. К. Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання в системі підготовки юних футболістів: традиційні та інноваційні підходи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2025.

Дисертаційна робота присвячена обґрунтуванню та інтеграції структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти і гуманістичного виховання в систему підготовки юних футболістів. Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання молоді сприяють формуванню моральних цінностей, емпатії та відповідальності, що є основою гармонійного розвитку особистості. У спорті це особливо важливо для виховання поваги до суперника, чесної гри та командного духу. Однак, аналіз фахової літератури дозволяє відзначити, що попри визнання важливості гуманітарної освіти у формуванні особистості спортсменів, існує низка невирішених питань, які підкреслюють актуальність дослідження. Так, однією з головних проблем є недостатня інтеграція гуманітарних дисциплін у спортивну освіту. Навчальні програми дитячо-юнацьких спортивних шкіл здебільшого орієнтовані на фізичну та тактичну підготовку, тоді як моральні, етичні та соціальні аспекти залишаються поза увагою фахівців.

Ще однією серйозною проблемою є обмежений час на теоретичну підготовку. Чинні освітні програми не передбачають достатньої кількості навчальних годин для гуманітарної освіти, що ускладнює формування цілісної особистості спортсмена. Відсутність належної уваги до розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та загальнокультурної обізнаності може негативно позначитися на соціальній адаптації спортсменів у майбутньому.

Таким чином, необхідність удосконалення гуманітарної освіти в системі підготовки спортсменів є нагальною. Вирішення зазначених проблем

сприятиме не лише розвитку висококваліфікованих атлетів, а й формуванню соціально відповідальних, морально зрілих та всебічно розвинених особистостей.

Мета дисертаційної роботи полягає у розробці, обґрунтуванні та інтеграції структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти і гуманістичного виховання в систему підготовки юних футболістів.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз стану обраної проблеми дослідження у вітчизняній і зарубіжній науково-педагогічній літературі та практиці.

2. Охарактеризувати предметну галузь гуманітарної освіти й гуманістичного виховання та показати перспективи їх впровадження для вдосконалення системи підготовки юних футболістів.

3. Вивчити та систематизувати традиційні та інноваційні підходи до гуманітарної освіти й гуманістичного виховання та визначити можливість їх використання у системі підготовки юних футболістів.

4. Розробити структурно-функціональну модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів в системі їх спортивної підготовки та визначити її ефективність.

5. Розробити практичні рекомендації, спрямовані на інтеграцію питань гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в систему підготовки юних футболістів.

Об'єкт дослідження – система підготовки юних спортсменів, які займаються футболом.

Предмет дослідження – процес гуманітарної освіти й гуманістичного виховання у системі підготовки юних футболістів.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, інформації мережі Інтернет; структурно-функціональний аналіз, опитування, експертне опитування, методи математичної статистики.

Наукова новизна полягає в тому, що:

– уперше диференційовано предметну галузь гуманітарної освіти у

системі підготовки юних футболістів з урахуванням її ролі у формуванні моральних, культурних та соціальних орієнтирів у молодих спортсменів. Визначено потенціал гуманітарної складової для гуманізації освітнього процесу в дитячо-юнацьких спортивних школах з футболу, що сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення, емпатії, соціальної відповідальності та толерантної взаємодії в командному середовищі;

– уперше виявлено перешкоди у впровадженні гуманітарної освіти у підготовку юних спортсменів та запропоновано шляхи їх подолання, зокрема через розробку методичних матеріалів, використання цифрових платформ, освітніх програми для тренерів, запровадження кодексу етики у клубі та психологічний супровід;

– уперше розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів у процесі їхньої спортивної підготовки. Модель інтегрує соціальне замовлення, цілі, завдання, принципи, методи, учасників освітнього процесу та очікувані результати, що відображають цілісний підхід до виховання спортсмена як громадянина, мислячої та моральної особистості. Модель пройшла експериментальну перевірку у спортивному клубі, що дозволило оцінити її ефективність і визначити напрями для подальшого удосконалення;

– уточнено місце, роль і зміст традиційних та інноваційних підходів до гуманітарної освіти й гуманістичного виховання у спортивній підготовці юних футболістів. До традиційних підходів віднесено: класичні навчальні програми, формування цінностей через процес спортивної підготовки, патріотичне виховання через вивчення історії та традицій вітчизняного футболу, залучення батьків у процес виховання; до інноваційних – використання цифрових освітніх платформ, гейміфікацію, ментального коучинг, інтерактивні освітні програми та мультимедійні технології; інтегроване навчання;

– розроблено практичні рекомендації для чотирьох ключових груп: керівників клубів, тренерів, батьків і самих юних футболістів щодо

впровадження гуманітарної та гуманістичної складових в освітньо-тренувальний процес. Вони спрямовані на формування морально здорового мікроклімату в команді, розвиток етичної поведінки, комунікативних навичок, підтримку дітей у навчанні, розвиток емоційного інтелекту та готовності до співжиття в соціумі;

– доповнено наукові уявлення про соціальну значущість гуманітарної освіти й гуманістичного виховання у спортивному контексті, зокрема у футболі, як важливому інструменті формування цінностей, громадянської свідомості та інтелектуального розвитку підлітків. Показано, що футбол не лише сприяє фізичному вдосконаленню, а й є засобом виховання відповідального члена суспільства, здатного діяти на засадах справедливості, поваги й толерантності.

Дослідження та аналіз спеціалізованих літературних джерел свідчать про те, що в сучасних умовах гуманізація спортивної підготовки стає невід'ємною частиною освітнього процесу. Вона не лише розвиває фізичні навички, але й сприяє формуванню морально-етичних цінностей, критичного мислення та соціальної відповідальності молодих спортсменів. Гуманітарна освіта суттєво впливає на гармонійний розвиток особистості юного футболіста, сприяючи формуванню комунікативних здібностей, аналітичного мислення та усвідомленого прийняття рішень.

Значну роль у становленні гуманітарної складової спорту відіграв барон П'єр де Кубертен – засновник сучасного олімпійського руху, який вважав спорт засобом всебічного розвитку особистості. Він підкреслював необхідність поєднання фізичного, інтелектуального та морального виховання, а його ідеї знайшли відображення як у відновленні Олімпійських ігор, так і в науково-методичних працях, присвячених спортивній педагогіці.

Дослідження дозволяють говорити про те, що сучасний спорт стикається з низкою викликів: зловживання допінгом, агресія, комерціалізація, політичний тиск, корупція, а також антураж спортсменів, у тому числі, і труднощі з отриманням якісної освіти, що мають атлети. Це зумовлює потребу

у зміцненні гуманітарного компоненту підготовки юних спортсменів, що має забезпечити не лише високу спортивну майстерність, а й формування гармонійно розвинених, свідомих громадян.

Футбол, як найпопулярніший вид спорту у світі, має значний вплив на різні соціальні групи. У дослідженні розкривається його соціальна роль: сприяння інтеграції, участь у політичних, економічних та культурних процесах, а також підтримка глобальних ініціатив, спрямованих на подолання бідності, дискримінації, нерівності та популяризацію освіти і здорового способу життя.

Опитування, що було проведено, серед юних футболістів, їхніх батьків та тренерів показало, що 80 % юних гравців бачать у футболі свою майбутню професію, тоді як 52 % вважають необхідною наявність гуманітарного змісту в освіті. Більшість тренерів (82 %) переконані, що регулярні тренування не заважають отриманню молодими спортсменами якісної освіти, 80 % – підтримують інтеграцію гуманітарних питань у процес підготовки футболістів, а 95 % – акцентують увагу на важливості формування у вихованців спортивних шкіл таких цінностей, як дружба, повага, досконаліть. 76 % батьків юних футболістів не вважають, що заняття футболом заважають навчанню дітей, в той же час 78 % підтримують включення гуманітарної тематики в процес підготовки їх дітей у ДЮСШ, а 95 % погоджуються з необхідністю формування гуманістичних цінностей.

Дослідження дозволяють говорити про те, що серед основних труднощів інтеграції питань гуманітарного характеру в процес підготовки юних спортсменів у ДЮСШ, секціях та клубах було виявлено: брак методичної підтримки цього процесу (6,5 бала), обмежені можливості у використанні сучасних освітніх технологій (6 балів), брак кваліфікованих фахівців, здатних якісно забезпечувати цей процес (5,1 бала), низька мотивація тренерів до проведення гуманітарної освіти юних спортсменів (3,8 бала), вплив зовнішніх факторів на гуманістичне виховання молодих спортсменів (2,8 бала); недостатня інтеграція питань гуманітарної освіти у навчальні програми

ДЮСШ (2,4 бала), недостатнє врахування тренерами морально-етичних аспектів у спортивній підготовці юних спортсменів (1,4 бала).

У результаті досліджень було сформовано зміст традиційних і сучасних підходів до гуманітарної освіти юних спортсменів-футболістів у процесі їх спортивної підготовки:

– традиційні підходи передбачають використання класичних освітніх програм, формування загальнолюдських цінностей через тренувальний процес, патріотичне виховання шляхом ознайомлення з традиціями вітчизняного футболу, залучення до освітнього процесу батьків юних спортсменів;

– інноваційні підходи передбачають використання онлайн-платформ, мультимедійних технологій, гейміфікацію, ментальний коучинг, проведення міжнародних обмінів, інтерактивне та інтегроване навчання.

Як елементи гуманістичного виховання в процесі підготовки юних футболістів, у рамках проведення дослідження, були виділені: приклад тренера, командні тренінги, волонтерство, рефлексія.

У рамках проведення досліджень нами було розроблено структурно-функціональну модель гуманітарної освіти й гуманістичного виховання юних футболістів, у процесі їх спортивної підготовки. Запропонована модель включає кілька складових, які охоплюють: соціальне замовлення, місце і роль гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процесі підготовки юних футболістів, ролі учасників (керівництва, тренерів, спортсменів), цілі та завдання освітньо-виховного процесу, як складової системи підготовки у спорті, методи, принципи та підходи до інтеграції гуманітарних і гуманістичних аспектів у спортивну підготовку, а також рівні впливу, та – кінцевий результат – формування фізично, психічно, соціально здорової особистості юного спортсмена.

Модель була впроваджена в роботу футбольного клубу «Вікторія» (м. Обухів) і отримала позитивну оцінку від 100 % тренерів за п’ятьма критеріями: освітньо-когнітивним, психологічним, морально-етичним,

соціальним і організаційно-методичним.

З огляду на отримані результати, розроблена у процесі дослідження модель, рекомендується до впровадження в інших спортивних школах, адже вона сприяє не лише професійному зростанню юних спортсменів, які займаються футболом, а й формуванню соціально активних і відповідальних громадян.

Ключові слова: футбол, юні спортсмени, спортивна кар'єра, гуманітарна освіта, гуманістичне виховання, навчання, соціальна адаптація, дитячо-юнацькі спортивні школи і клуби, форми, методи роботи.

SUMMARY

Kostiucheko V. Humanitarian education and humanistic upbringing in the system of preparation at young football players: traditional and innovative approaches. – Qualification of scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation for acquiring a scientific degree of the Doctor of Philosophy on a specialty 017 Physical culture and sport. – National university of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to the substantiation and integration of the structural and functional model of humanitarian education and humanistic education into the system of training young football players. Humanities education and humanistic upbringing of youth contribute to the development of moral values, empathy, and responsibility, which form the foundation for the harmonious development of the individual. In sports, this is especially important for fostering respect for the opponent, fair play and team spirit. However, an analysis of the sources of information shows that despite the recognition of the importance of humanitarian education in shaping the personality of athletes, there are a number of unresolved issues that emphasize the relevance of the study. Thus, one of the main problems is the insufficient integration of humanities into sports education. The curricula of children's and youth sports schools (CYSS) are mostly focused on

physical and tactical training, while moral, ethical and social aspects remain secondary.

Another serious problem is the limited time for theoretical training. Current educational programs do not provide enough hours for humanitarian education, which makes it difficult to form a holistic personality of an athlete. Lack of proper attention to the development of critical thinking, communication skills and general cultural awareness may negatively affect the social adaptation of athletes in the future.

Thus, the need to improve humanities education in the system of training athletes is urgent. Solving these problems will contribute not only to the development of highly skilled athletes, but also to the formation of socially responsible, morally mature and well-rounded individuals.

The aim of the dissertation is to develop, substantiate, and integrate a structural-functional model of humanitarian education and humanistic upbringing into the training system of young football players..

The research tasks include:

1. Analyzing the state of the chosen research problem in domestic and international scientific-pedagogical literature and practice.

2. Defining the scope of humanitarian education and humanistic upbringing and demonstrating their implementation prospects for improving the training system of young football players.

3. Studying and systematizing traditional and innovative approaches to humanitarian education and humanistic upbringing, and determining the feasibility of their application in the training system of young football players.

4. Developing a structural-functional model of humanitarian education and humanistic upbringing for young football players within their sports training, and assessing its effectiveness.

5. Developing practical recommendations aimed at integrating humanitarian education and humanistic upbringing into the training system of young football players.

Research Object: the system of training young athletes engaged in football.

Research Subject: the process of humanitarian education and humanistic upbringing in the system of training young football players.

The study employs literary analysis, internet data review, structural-functional analysis, surveys, expert evaluation, and methods of mathematical statistics.

The scientific novelty is that:

– for the first time, the subject field of humanitarian education in the system of preparation of young football players has been differentiated, taking into account its role in shaping the moral, cultural, and social orientations of young athletes. The potential of the humanitarian component to humanize the educational process in youth football schools has been identified, contributing to the formation of a harmoniously developed personality capable of critical thinking, empathy, social responsibility, and tolerant interaction in a team environment;

– for the first time, barriers to the implementation of humanitarian education in the preparation of young athletes have been identified, and ways to overcome them have been proposed, including the development of methodological materials, the use of digital platforms, educational programs for coaches, the introduction of a code of ethics in clubs, and psychological support;

– a structurally-functional model of humanitarian education and humanistic upbringing of young football players in the course of their sports preparation has been developed and substantiated for the first time. The model integrates social demand, goals, objectives, principles, methods, participants in the educational process, and expected outcomes, reflecting a holistic approach to shaping the athlete as a citizen, a thinking and moral personality. The model underwent experimental testing in a sports club, which allowed its effectiveness to be assessed and directions for further improvement to be identified;

– the place, role, and content of both traditional and innovative approaches to humanitarian education and humanistic upbringing in the sports preparation of young football players have been clarified. Traditional approaches include classical educational programs, value formation through sports training, patriotic education

through studying the history and traditions of national football, and parental involvement in the educational process. Innovative approaches include the use of digital learning platforms, gamification, mental coaching, interactive educational programs, multimedia technologies, and integrated learning;

– practical recommendations have been developed for four key groups: club managers, coaches, parents, and young football players themselves, regarding the implementation of humanitarian and humanistic components in the educational-training process. These are aimed at fostering a morally healthy team environment, developing ethical behavior, communication skills, supporting children's learning, enhancing emotional intelligence, and preparing for social integration;

– scientific understanding of the social significance of humanitarian education and humanistic upbringing in the sports context, particularly in football, has been expanded. Football is shown not only as a means of physical improvement but also as a powerful tool for instilling values, civic consciousness, and intellectual development in adolescents. It contributes to the formation of responsible members of society who act on the principles of fairness, respect, and tolerance.

Research and analysis of specialized sources of information show that in modern conditions, the humanization of sports training is becoming an integral part of the educational process. It not only develops physical skills, but also contributes to the formation of moral and ethical values, critical thinking and social responsibility of young athletes. Humanitarian education has a significant impact on the harmonious development of a young football player's personality, contributing to the formation of communication skills, analytical thinking and informed decision-making.

Baron Pierre de Coubertin, the founder of the modern Olympic movement, played a significant role in the development of the humanitarian component of sport, who considered sport to be a means of comprehensive personal development. He emphasized the need to combine physical, intellectual, and moral education, and his ideas were reflected both in the restoration of the Olympic Games and in scientific and methodological works on sports pedagogy.

Research suggests that modern sport faces a number of challenges: doping abuse, aggression, commercialization, political pressure, corruption, as well as the environment of athletes, including the difficulties athletes have in obtaining quality education. This necessitates strengthening the humanitarian component of training young athletes, which should ensure not only high sportsmanship but also the formation of harmoniously developed, conscious citizens.

Football, as the most popular sport in the world, has a significant impact on various social groups. The study reveals its social role: promoting integration, participation in political, economic and cultural processes, as well as supporting global initiatives aimed at overcoming poverty, discrimination, inequality and promoting education and healthy lifestyles.

A survey conducted among young football players, their parents and coaches showed that 80% of young players see football as their future profession, while 52% believe that humanitarian content in education is necessary. The majority of coaches (82%) are convinced that regular training does not interfere with young athletes' quality education, 80% support the integration of humanitarian issues into the process of training football players, and 95% emphasize the importance of developing such values as friendship, respect, and excellence in sports school students. 76% of parents of young football players do not believe that football interferes with their children's education, while 78% support the inclusion of humanitarian issues in the process of training their children in sports schools, and 95% agree with the need to foster humanistic values.

The research allows us to say that among the main difficulties of integrating humanitarian issues into the process of training young athletes in CYSS, sections and clubs were identified Lack of methodological support for this process (6,5 points), limited opportunities in the use of modern educational technologies (6 points), lack of qualified specialists capable of providing this process with high quality (5,1 points), low motivation of coaches to conduct humanitarian education of young athletes (3,8 points), influence of external factors on the humanistic education of young athletes (2,8 points); insufficient integration of humanitarian

education into the curricula of CYSS (2,4 points), insufficient consideration by coaches of moral and ethical aspects in the sports training of young athletes (1 ,4 points).

As a result of the research, the content of traditional and modern approaches to the humanitarian education of young football players in the process of their sports training was formed:

– traditional approaches include the use of classical educational programs, the formation of universal values through the training process, patriotic education by familiarizing with the traditions of national football, involvement of parents of young athletes in the educational process;

– innovative approaches include the use of online platforms, multimedia technologies, gamification, mental coaching, international exchanges, interactive and integrated learning.

As elements of humanistic education in the process of training young football players, the study identified the following: the example of a coach, team training, volunteering, and reflection.

As part of the research, we developed a structural and functional model of humanitarian education and humanistic education of young football players in the process of their sports training. The proposed model includes several components, which include: social order, place and role of humanitarian education and humanistic education in the process of training young football players, roles of participants (management, coaches, athletes), goals and objectives of the educational process as a component of the training system in sports, methods, principles and approaches to the integration of humanitarian and humanistic aspects in sports training, as well as levels of influence, and - the final result - the formation of a physically, mentally, socially healthy personality of a young athlete.

The model was implemented in the work of the football club “Victoria” (Obukhiv) and received a positive assessment from 100% of coaches according to five criteria: educational and cognitive, psychological, moral and ethical, social, and organizational and methodological.

Given the results obtained, the model developed in the course of the study is recommended for use in other sports schools, as it contributes not only to the professional growth of young athletes involved in football, but also to the formation of active and responsible citizens.

Keywords: football, young athletes, sports career, humanitarian education, humanistic upbringing, education, social adaptation, children's and youth sports schools and clubs, forms, methods of work.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Костюченко В. К. Гуманітарна освіта – складова процесу підготовки футболістів груп початкової підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. № 9 (169). С. 69–73. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9(169).15. Фахове видання України.

2. Костюченко В. К. Футбол – складова сталого розвитку суспільства: екологія, економіка, освіта протягом життя, подолання будь-яких проявів дискримінації. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 13. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14602631. Фахове видання України.

3. Костюченко В. Місце та роль гуманітарної освіти в сучасній системі підготовки спортсменів (на прикладі футболу). *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* 2024. № 12 (185). С. 101–105. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).20. Фахове видання України.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

1. Костюченко В. Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання в системі підготовки юних футболістів як проблема наукових досліджень. *Молодь та олімпійський рух :* зб. тез доп. XVI Міжнар. конф. молодих вчених, м. Київ, 29 червня 2023 р. Київ : НУФВСУ, 2023. С. 46–47. URL: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_molod_hvi_zhovt-lyst_23_7_1.pdf.

2. Kostyuchenko V. K. Historical and cultural roots of the Ukrainian football. *Sport. Olimpism. Sănătate,* congres ştiinţific internaţional, 15–17 septembrie 2022, Chişinău. Culegere de articole, Ediţia a 7-a, Chişinău : USEFS,

Republica Moldova, 2022. C. 526–530. URL: https://www.usefs.md/PDF_NEW/Culegerea%20congres%2015-17%20septembrie%202022.pdf.

ЗМІСТ

ВСТУП …….. 19
РОЗДІЛ 1. ГУМАНІТАРНА ОСВІТА ТА ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛІСТІВ.. 27
1.1 Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання в системі сучасної освіти ……. 27
1.2 Педагогічні погляди П'єра де Кубертена – основа гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у сучасному спорті …….. 32
1.3 Актуальні проблеми гуманітарної освіти у сучасному спорті ……. 39
1.4 Місце гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в сучасній системі підготовки футболістів ……... 44
Висновки до розділу 1 ……..... 55
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ……. 56
2.1 Методи дослідження …… 56
2.1.1 Аналіз літературних джерел, документальних матеріалів та інформації з мережі Інтернет …… 56
2.1.2 Опитування …… 57
2.1.3 Експертне опитування …….. 58
2.1.4 Структурно-функціональний аналіз ……... 58
2.1.5 Моделювання …… 59
2.1.6 Методи математичної статистики ……... 60
2.2. Організація дослідження …… 61
РОЗДІЛ 3. ПРЕДМЕТНА ГАЛУЗЬ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ Й ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ …… 63

3.1 Особлива роль сучасного футболу у соціальному житті суспільства …… 63
3.2 Футбол як один із дієвих елементів сталого розвитку (екологія, економіка, освіта протягом життя, подолання будь-яких проявів дискримінації)…… 71
3.3 Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання як складові процесу підготовки юних футболістів …….. 80
Висновки до розділу 3 ……. 124
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ ТА ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ ……... 126
4.1 Організаційні умови впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процес підготовки юних футболістів …… 126
4.2 Традиційні та інноваційні підходи до гуманітарної освіти й гуманістичного виховання юних футболістів ……. 135
4.3 Структурно-функціональна модель впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процес підготовки юних футболістів ……. 147
Висновки до розділу 4 ……. 160
РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ …… 162
ВИСНОВКИ ……. 169
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ……. 175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …… 185
ДОДАТКИ …… 206

ВСТУП

Актуальність. Початку XXI століття притаманні процеси глобалізації суспільного розвитку, зближення націй, народів, держав, перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, високих економіко-технологічних укладів, які значною мірою базуються на освітньо-інтелектуальному потенціалі кожної особистості. Загальноцивілізаційні тенденції викликали появу нової парадигми освіти, її переорієнтацію з держави на людину, на фундаментальні людські цінності, на послідовну демократизацію, гуманітаризацію та гуманізацію освітнього процесу й освітньо-педагогічної ідеології загалом [67, 99, 117, 156].

Спорт – важлива складова життя сучасного суспільства, яка тісно пов’язана із соціальними процесами та актуальними викликами, що постають перед світовою спільнотою. Сучасний спорт – це не лише підготовка до змагань та фізичний розвиток; він є важливим інструментом формування особистості, і, передусім, – особистості молодого спортсмена; спорт також насичений прикладами, що надихають, мотивують до саморозвитку та допомагають виховувати відповідальних громадян, які поважають принципи чесної гри, взаємоповаги та толерантності [12, 14, 16].Фахівці відзначають, що раціонально побудований процес спортивної підготовки дозволяє вирішити широке коло освітніх, виховних та оздоровчих завдань [29, 93, 94, 197].

Аналіз спеціалізованої літератури підтверджує, що гуманітарна освіта та гуманістичне виховання відіграють вирішальну роль у становленні особистості, формуванні її світогляду та ціннісних орієнтацій [50, 95, 97, 116]. Значущість гуманітарної освіти в освітньому процесі спортивної підготовки зумовлена її впливом на формування широкого світогляду, розвитку критичного мислення та вміння аналізувати ситуації й ухвалювати зважені рішення. Освічена дитина краще усвідомлює свою роль у суспільстві, розуміє культурні та історичні аспекти його розвитку, а також здатна діяти на основі знань, а не лише інтуїтивних імпульсів [110, 129, 156].

Гуманістичний підхід у вихованні юних спортсменів, як відзначають педагоги та науковці, орієнтований на розвиток особистісних якостей: поваги, справедливості, чесності, емпатії та самодисципліни [30, 74, 85, 90]. Це важливо, бо спорт часто стикається з проблемами агресії, несправедливості, допінгу та нечесних методів конкуренції. Гуманістичне виховання допомагає юним спортсменам: вчитися поважати суперників, тренерів і суддів, сприймати перемогу і поразку з гідністю, розвивати лідерські якості та працювати в команді, уникати конфліктів і проявляти толерантність тощо. Зазначене дозволяє говорити про доцільність використання гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у практиці спортивної підготовки юних спортсменів, як складових формування гармонійно розвиненої, соціально-орієнтованої особистості.

Футбол є найпопулярнішим видом спорту у світі, невід'ємною частиною світової культури, освітніх стратегій та розвитку особистості. У процесі розвитку цього виду спорту висуваються до нього все більше вимог, тому що він не може добре функціонувати без адекватних правил і цінностей [34, 102, 118]. Таким чином, крім уявлення, що демонструється на газонах стадіонів, існує також аспект футболу, пов'язаний з навколишнім світом, який вимагає від спортсмена певної освіти, тому можна вести мову про ідеальну відповідність між двома сутностями футболіста: «людиною як футболістом» та «людиною як особистістю з позитивними установками, що уособлює загальнолюдські цінності».

Аналіз спеціальної науково-методичної літератури та узагальнення практичного досвіду дає можливість зазначити, що сьогодні у світовому науковому просторі ґрунтовно висвітлено питання історії футболу [1, 51, 52, 98, 119]; теорії та методики викладання футболу [3, 4, 42]; організаційно-методичних підходів до побудови навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки футболістів [66, 173], організаційних аспектів функціонування установ, що займаються розвитком футболу [107, 108, 190, 191]. Науковцями також досліджено особливості формування мотивації дітей

до занять руховою активністю [5, 20] доведено як взаємозв'язок рухової активності із формуванням когнітивних функцій осіб, які займаються [25], так і обґрунтовано соціальне значення використання мультикультурного ціннісного потенціалу спорту в освітніх системах [8–11, 22, 181]. Проте нам не вдалося відшукати наукові дослідження, пов'язані з питаннями різних соціальних аспектів футболу (екологія, освіта, гуманістичні цінності, гендерна рівність тощо) як елементів сталого розвитку, які б знайшли відображення у процесі підготовки юних футболістів у дитячого-юнацьких спортивних школах.

Актуальність зазначеної проблеми обумовлена наявністю протиріч як на теоретичному, так і на практичному рівнях, а саме:

– між необхідністю організації процесу підготовки юних спортсменів у дитячо-юнацьких спортивних школах на засадах гуманітаризації та гуманізації та недостатністю навчальних годин, відведених на теоретичну (гуманітарну) підготовку у навчальних програмах для ДЮСШ з футболу;

– між основною роллю ДЮСШ та футбольних клубів навчати молодь футболу та недостатнім здійсненням футбольними освітніми установами соціальної та освітньої ролі для сталого суспільства;

– між потребою формування у вихованців соціальних та гуманістичних цінностей: колективізму, дружби, солідарності, поваги, чесної гри та відсутністю їх інтеграції у повсякденне життя як уособлення члена сучасного суспільства;

– між потребами у впровадженні дистанційних технологій у систему гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів і відсутністю її диференціації змістовного наповнення відповідно до вікових особливостей та етапу освітнього процесу;

– між необхідністю формування компетентності саморозвитку у вихованців ДЮСШ з футболу та відсутністю відповідного інформаційно-освітнього середовища.

З огляду на зростаючу актуальність гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних спортсменів у формуванні цілісної особистості, ця проблема набуває особливої педагогічної та соціокультурної ваги. Недостатня теоретична розробленість гуманістичних засад у спортивній підготовці дітей зумовлює потребу в науковому аналізі сучасних підходів. Тому темою дисертації обрано: «Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання в системі підготовки юних футболістів: традиційні та інноваційні підходи».

Взаємозв'язок роботи з науковими планами, темами: дисертаційне дослідження виконано відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 1.2. «Історіографія олімпійських видів спорту як джерело вивчення олімпійської спадщини» (№ державної реєстрації 0121U108333, Індекс УДК 796.032:930.1). Автор – співвиконавець теми. Внесок здобувача у розробку теми полягає в обґрунтуванні традиційних та інноваційних підходів до гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних спортсменів, які займаються футболом, а також у розробці та обґрунтуванні структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів в процесі їх спортивної підготовки.

Мета дисертаційної роботи полягає у розробці, обґрунтуванні та інтеграції структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти і гуманістичного виховання в систему підготовки юних футболістів.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз стану обраної проблеми дослідження у вітчизняній і зарубіжній науково-педагогічній літературі та практиці.

2. Охарактеризувати предметну галузь гуманітарної освіти й гуманістичного виховання та показати перспективи їх впровадження для вдосконалення системи підготовки юних футболістів.

3. Вивчити та систематизувати традиційні та інноваційні підходи до гуманітарної освіти й гуманістичного виховання та визначити можливість їх

використання у системі підготовки юних футболістів.

4. Розробити структурно-функціональну модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів в системі їх спортивної підготовки та визначити її ефективність.

5. Розробити практичні рекомендації, спрямовані на інтеграцію питань гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в систему підготовки юних футболістів.

Об'єкт дослідження – система підготовки юних спортсменів, які займаються футболом.

Предмет дослідження – процес гуманітарної освіти й гуманістичного виховання у системі підготовки юних футболістів.

Методи дослідження, що були використані у дисертаційній роботі, можна поділити на три групи:

– *теоретичні* – методи аналізу літературних джерел та структурно-функціонального аналізу, за допомогою яких можливе порівняння наявних теоретичних підходів до обраної теми дослідження у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, нормативних та інструктивно-методичних матеріалах, матеріалах мережі Інтернету; метод моделювання, який дозволив розробити модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання для ДЮСШ;

– *емпіричні* – анкетування;

– *статистичні* – кількісний і якісний аналіз емпіричних даних із використанням методів математичної статистики та комп’ютерних програм.

Наукова новизна полягає в наступному:

– уперше диференційовано предметну галузь гуманітарної освіти у системі підготовки юних футболістів з урахуванням її ролі у формуванні моральних, культурних та соціальних орієнтирів у молодих спортсменів. Визначено потенціал гуманітарної складової для гуманізації освітнього процесу в дитячо-юнацьких спортивних школах з футболу, що сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення, емпатії, соціальної відповідальності та толерантної взаємодії в

командному середовищі;

– уперше виявлено перешкоди у впровадженні гуманітарної освіти у підготовку юних спортсменів та запропоновано шляхи їх подолання, зокрема через розробку методичних матеріалів, використання цифрових платформ, освітніх програми для тренерів, запровадження кодексу етики у клубі та психологічний супровід;

– уперше розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів у процесі їхньої спортивної підготовки. Модель інтегрує соціальне замовлення, цілі, завдання, принципи, методи, учасників освітнього процесу та очікувані результати, що відображають цілісний підхід до виховання спортсмена як громадянина, мислячої та моральної особистості. Модель пройшла експериментальну перевірку у спортивному клубі, що дозволило оцінити її ефективність і визначити напрями для подальшого удосконалення;

– уточнено місце, роль і зміст традиційних та інноваційних підходів до гуманітарної освіти й гуманістичного виховання у спортивній підготовці юних футболістів. До традиційних підходів віднесено: класичні навчальні програми, формування цінностей через процес спортивної підготовки, патріотичне виховання через вивчення історії та традицій вітчизняного футболу, залучення батьків у процес виховання; до інноваційних – використання цифрових освітніх платформ, гейміфікацію, ментального коучинг, інтерактивні освітні програми та мультимедійні технології; інтегроване навчання;

– розроблено практичні рекомендації для чотирьох ключових груп: керівників клубів, тренерів, батьків і самих юних футболістів щодо впровадження гуманітарної та гуманістичної складових в освітньо-тренувальний процес. Вони спрямовані на формування морально здорового мікроклімату в команді, розвиток етичної поведінки, комунікативних навичок, підтримку дітей у навчанні, розвиток емоційного інтелекту та готовності до співжиття в соціумі;

– доповнено наукові уявлення про соціальну значущість гуманітарної

освіти й гуманістичного виховання у спортивному контексті, зокрема у футболі, як важливому інструменті формування цінностей, громадянської свідомості та інтелектуального розвитку підлітків. Показано, що футбол не лише сприяє фізичному вдосконаленню, а й є засобом виховання відповідального члена суспільства, здатного діяти на засадах справедливості, поваги й толерантності.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлені у 5 наукових публікаціях, з яких: 3 статті у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України; 2 публікації апробаційного характеру. (Додаток А).

Апробація результатів дисертації. Матеріали дисертаційного дослідження було оприлюднено:

– на міжнародному рівні: XVI Міжнародній конференції молодих вчених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 30 листопада 2023 р.); XVII Міжнародній 31 конференції молодих вчених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 30 травня 2024 р.); VII Міжнародній конференції «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми і перспективи» (Київ, 29-30 листопада 2023 р.), VIII Міжнародній конференції «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми і перспективи» (Київ, 20-21 листопада 2024 р.), Міжнародному науковому конгресі «Спорт, олімпізм, здоров'я» (Кишинів, Республіка Молдова, 15-17 вересня 2022 р.) (Додаток Б).

Практичне значення дослідження полягає:

– у сприянні поширенню гуманістичних цінностей та гуманітарних знань серед юних футболістів;

– у можливості використання запропонованої структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів в системі їх спортивної підготовки у роботі ДЮСШ;

– у можливості використанні матеріалів дисертаційного дослідження для розробки нових навчальних програм з футболу та навчально-методичних посібників для тренерського складу.

Матеріали дисертаційного дослідження дозволили вдосконалити викладання навчальної дисципліни: «Олімпійський спорт» у Національному університеті фізичного виховання і спорту (акт впровадження від 17 грудня 2024 р.; додаток В); процес підготовки футболістів у: Комплексній ДЮСШ «Чемпіон», м. Київ (акт впровадження від 10 січня 2025 р.; додаток Г); у футбольному клубі «Вікторія», м. Обухів (акт впровадження від 10 січня 2025 р. додаток Д).

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 226 сторінок. Робота містить 6 таблиць і 59 рисунків. Список використаної літератури налічує 197 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ГУМАНІТАРНА ОСВІТА ТА ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛІСТІВ

1.1 Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання в системі сучасної освіти

Проблеми освіти без перебільшення є одними з найскладніших і найбільш дискусійних не лише у сфері педагогіки, а й у науковому просторі загалом. Йдеться про філософію освіти як фундаментальну парадигму організації та змісту всього спектра знань – як наукових, так і позанаукових, – які передаються учням і студентам через освітній процес. Важливим аспектом є також світоглядні цінності, що формуються та закріплюються під час навчально-виховної діяльності, а також духовний світ особистості, який розвивається в школі, університеті, гуртках та секціях, визначаючи її життєву позицію, роль у суспільстві та стиль поведінки [37, 84, 111].

Освіта – це процес, за допомогою якого суспільство передає акумульовані знання, вміння та цінності від одного покоління до іншого. В ширшому розумінні освіта включає будь-яку дію чи досвід, які мають формотворчий вплив на спосіб мислення, характер чи фізичну спроможність людини [39, 106].

Стратегічний пріоритет освітньої політики в Україні – формування нації, яка постійно навчається, засвоюючи одночасно демократичні цінності, розвиваючи громадянське суспільство, утверджуючи людиноцентризм в освіті [15, 65, 71, 180].

Реформування національної системи освіти, яка вливається до Європейського освітнього простору, базується на Загальній декларації прав людини, п. 2 статті 26 якої зазначає необхідність спрямування освіти на гармонійний розвиток особистості [31].

Система освіти XXI ст. характеризується гуманізацією та гуманітаризацією освітнього процесу, орієнтацією на формування творчої різнобічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення, саморозвитку, самовизначенню, самоосвіти протягом життя.

Гуманізм – поняття різнопланове. Як визначає Енциклопедія сучасної України та Літературний словник-довідник, гуманізм (лат. humanus – людський, людяний) – в етичному плані – моральний принцип, в основі якого лежить переконаність у безмежних можливостях людини та її здатності до удосконалення, вимога свободи й захисту гідності особистості, ідея про право людини на щастя. Вужче – людяність, увага й любов до людини, готовність їй допомогти. У філософському розумінні – це історично змінна система поглядів, сталим складником яких є визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, задоволення духовних і матеріальних потреб, розвиток здібностей [55, 79, 101]. Філософський енциклопедичний словник трактує гуманізм як світоглядний і моральний принцип, який у широкому філософському значенні постає концепцією людського буття і заснованій на ній системі світогляду, що стверджує цінність людського існування, гідності, права і свободи кожного людського індивіда, обґрунтовує можливості розвитку людини як роду і як індивіда [109].

Зародження гуманізму відноситься до епохи Платона й Аристотеля (IV – V ст. до н.е.). Саме софісти започаткували гуманізм як культурно-освітню програму – пайдейю – систему освіти та навчання у класичній грецькій та елліністичній культурах, спрямовану на всебічний розвиток здібностей людини і досягнення вищої її досконалості.

Слово «гуманіст» походить від «studia humanitatis» – курсу класичних досліджень, який на початку XV ст. складався з граматики, поезії, риторики, історії та моральної філософії. Studia humanitatis вважалися еквівалентом грецької падейї.

В епоху Відродження гуманізм закликав до всеосяжної реформи освіти і культури, перетворюючи пасивне неосвічене суспільство «темних» століть

Середньовіччя, у таке, яке б відображало і заохочувало найвищі людські можливості. Джерелом гуманізму в епоху Відродження слугувала грецька і римська література, скульптура, архітектура, гончарне мистецтво тощо, які дали гуманізму більшу частину його базової структури та методу.

До середини XIX ст. у західній філософській та культурній традиції поняття «гуманізм» асоціювалося з гуманізмом епохи Відродження, або з окремими культурними течіями.

Фрідріх Нітхаммер – лютеранський богослов, релігійний філософ і німецький реформатор освіти, під гуманізмом розумів «вищу самодостатню і самосвідому значущість людини» [39, с. 272]. Пізніше у 1841 р. прусський хімік, ботанік і філософ Карл Хаген запропонував використовувати поняття «гуманізм» для позначення духовного руху в освіті. Майже до середини XIX ст. у Європі гуманізм розглядався як напрямок та мета освіти.

Уперше у значенні певного погляду на життя термін «гуманізм» знайшов місце у книзі «Про гуманізм» («Om humanisme», 1858) датського філософа Габріеля Сібберна у 1858 р. [185]. Це трактування зберіглося аж до середини XX століття.

У кінці XX на початку XXI ст. науковцями-теоретиками гуманізму було надано соціокультурного статусу, ставши глобальним феноменом сучасної світової культури, значущої складової громадянського суспільства демократичних країнах світу.

Сьогодні під гуманізацією розуміємо поширення та утвердження гуманістичних принципів у будь-якій сфері суспільного життя [100]. Цей процес, більше ніж у будь-якій сфері життя і діяльності суспільства, стосується освіти. Повернення втраченої цілісності людині досі залишається функцією освіти.

Гуманізація освіти – це система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних, загальнолюдських компонентів у змісті освіти, орієнтована на вдосконалення та вільний творчий розвиток особистості в системі суспільних відносин. Гуманізація навчального процесу передбачає не

тільки активізацію пізнавальної діяльності учнів, а й активізацію їх позиції щодо мети навчання, вибору його змісту й форм, тобто справжнє співавторство у визначенні своєї «освітньої траєкторії» [111].

Гуманізація освіти – це система, що визнає людину як вищу цінність, яка зможе самостійно розвиватися, вдосконалювати свої творчі та розумові здібності. Одним із невід'ємних процесів у посиленні гуманізації освіти є його аксіологізація – насичення ціннісно важливими змістовними компонентами, які відіграють значну роль у становленні й розширенні світогляду, духовного розвитку особистості.

Провідним засобом посилення гуманізації освіти, практичної реалізації ідей гуманізму у цій сфері є її гуманітаризація. За тлумачення словника гуманітаризація – це збільшення уваги до наук, що вивчають людину та її культуру [8].

Під гуманітаризацією освіти розуміємо переорієнтацію освіти з предметно-змістовного принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед – світу культури, світу людини, на формування у молоді гуманітарного й системного мислення; систему заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання, що забезпечує формування особистості, розвиток її творчих здібностей і талантів [8]. Одне з пріоритетних завдань гуманітаризації освіти – це наявність у змістовому наповненні освіти матеріалів світової філософської й загальнокультурної та вітчизняної спадщини, етичних концепцій, історії науки.

Виходячи із завдань, можна вести мову про те, що гуманітаризація:

– сприяє більшій відкритості особистості;

– формує толерантне ставлення до різних думок, що допомагає долати роз'єднаність у колективі;

– підвищує інтелект та розширює світогляд;

– формує моральність, що характеризується проявом внутрішньої свободи;

– допомагає зробити усвідомлений вибір у майбутньому професійному самовизначенні.

Гуманітаризація освіти служить цілям його гуманізації. У той самий час гуманізація є змістовноутворюючою основою для гуманітаризації.

Гуманітаризація та гуманізація освіти повинні відроджувати єдність культури та освіти. Від гуманізації освіти багато в чому залежить інтелектуально-творчий потенціал особистості. Гуманітарна підготовка повинна бути спрямована на виховання індивіда як активного і вольового суб'єкта, здатного до самостійних зусиль в оволодінні ключовими компетентностями [100].

Гуманістична педагогіка в сучасних умовах виступає методологічною основою освітнього процесу, визначаючи його ціннісні орієнтири та спрямованість на розвиток особистості. Вона забезпечує моральний фундамент формування людини, підкреслюючи важливість її духовного, інтелектуального та емоційного розвитку.

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що гуманітарна освіта та гуманістичне виховання є двома тісно взаємопов'язаними компонентами освітнього середовища. Вони відіграють ключову роль у становленні гармонійної, морально зрілої особистості, формуючи в неї критичне мислення, широкий світогляд, стійку систему морально-етичних цінностей і почуття соціальної відповідальності.

Гуманітарна освіта є невід'ємним чинником особистісного становлення, оскільки сприяє розвитку рефлексії, емоційного інтелекту та етичної свідомості. Вона охоплює широкий спектр дисциплін, зокрема історію, філософію, культурологію, соціологію, літературу, що сприяє глибшому розумінню людиною культурних, історичних та соціальних процесів. Завдяки цьому освітній процес не лише передає знання, а й виховує особистість, здатну до аналітичного мислення, морального самовизначення та конструктивної соціальної взаємодії.

Гуманістичне виховання, у свою чергу, є основою сучасної педагогічної науки, оскільки орієнтоване на формування особистості, здатної до саморозвитку, моральної самосвідомості та емпатії. Воно ґрунтується на визнанні унікальності кожної людини, її права на свободу вибору, а також створенні умов для розвитку індивідуальних здібностей і творчого потенціалу. Гуманістичний підхід передбачає виховання на основі поваги, взаєморозуміння, підтримки та особистісно-зорієнтованого підходу до навчання.

Отже, гуманітарна освіта та гуманістичне виховання є невід'ємними складовими гармонійного розвитку особистості. Їхнє поєднання сприяє формуванню морально відповідальних, культурно освічених, соціально активних і творчих особистостей, здатних не лише адаптуватися до сучасних викликів, а й активно змінювати світ навколо себе, керуючись гуманістичними ідеалами.

1.2 Педагогічні погляди П'єра де Кубертена – основа гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у сучасному спорті

У складних політичних, економічних і соціальних умова, що склалися у сучасному світі, на передній план виходить проблема формування системи освіти й виховання, що засновується на принципах загальнолюдської моралі, розкриття потенціалу фізичного, духовного та психічного розвитку особистості [54, 77, 80, 116].

Генеральний директор ЮНЕСКО пан Амаду-Махтара М'Боу у своїй промові на відкритті першої Міжнародної конференції міністрів та керівних працівників, відповідальних за фізичне виховання та спорт, зазначив: «Залучення до фізкультури та спорту у поєднанні з розвитком інтелектуальних здібностей та моральним вихованням цілком природно готує людей до спорту відповідно до такої необхідної йому етики. Більш ніж будь-коли необхідно відновити ідеал, який П'єр де Кубертен зумів відродити через багато століть у

своїй блискучій чистоті, ідеал атлета, що докладає всіх своїх сил для того, щоб перевершити самого себе, долаючи у своїх безкорисливих зусиллях ті межі, які визначили для нього умови нормального людського життя» [45, с. 34].

Тому варто звернутися до ідей, які належать барону П'єру де Кубертену – ініціатору відродження Олімпійських ігор сучасності, французькому громадському діячові, педагогу, творча спадщина якого становить понад 60 тисяч сторінок. Його ім'я, зазвичай, згадують поряд з Олімпійськими іграми, але забувають заслуги цієї людини у царині спортивної освіти й виховання. Як відмічав почесний член Міжнародного комітету імені П'єра де Кубертена, британський професор Дональд Ентоні, П де Кубертен «відомий світу майже виключно своєю роботою з відродження Олімпійських ігор. Його активна освітня діяльність і провідна роль розвитку фізичного виховання у світі ще не отримали належного визнання, навіть у професійних колах, пов'язаних з фізичним вихованням» [141, с. 30].

В унісон з ним висловлюється і Ж. Дьюрі: «Дивовижно до якого ступеня тінь, відкинута головним творінням його життя, затьмарила цю значущу будівлю, яку П. де Кубертен, цей мрійник, споруджував протягом останніх 40 років. Адже ж вже тоді було зрозуміло, що Олімпійські ігри в очах Кубертена не мета, а лише засіб поширення ідей спорту, що у свою чергу є головною складовою системи виховання» [47, с. 124].

Як зазначає О. Суник, друга половина 1880-х – початок 1890-х років окреслили основні напрямки творчої діяльності П'єра де Кубертена у сферах спорту (історія, теорія, практика) та педагогіки [104], «…це підтверджується численними роботами, які він присвятив цим темам, – такими, зокрема, як «Утилітарна гімнастика» (1905), «Універсальний аналіз» (1907) про проблему інтелектуального виховання, «Взаємна повага» (1915) про проблему морального виховання…» [49, с. 24].

Дж. Ріокс, який досліджував життєдіяльність та ідеї Кубертена, відмічає: «У вирішенні освітньої проблеми Кубертен побачив ключ до людського щастя та суспільного благополуччя» [183, с. 3].

У книзі «Битви за фізичне виховання. Кампанія тривалістю 21 рік (1887–1908)» [140], яка вийшла у 1909 р., Кубертен писав: «Протягом п'ятдесяти років моє існування було пов'язане з педагогічною реформою, в якій почав прозрівати найпершу і найважливішу необхідність нашого часу. Рішуче відкидаючи все, що могло б захопити мене іншою стежкою, з того моменту я орієнтував себе виключно в цьому напрямку» [141, с. 31]. Ця ідея «наповнила змістом усе його подальше життя» [183, с. 3].

Вивчаючи системи освіти різних країн і прикладаючи зусилля до реформування французької системи виховання й освіти, барон П’єр де Кубертен прийшов до висновку, що значну роль у цьому процесі має відігравати спорт, як найефективніший шлях удосконалення людини та людства. Він вважав, що спорт здатний сприяти не тільки особистому вдосконаленню, а й формуванню соціальних відносин, зміцненню дружби та взаєморозуміння між народами, їх взаємному культурному збагаченню, про що свідчать його слова: «Серед усіх сил, які зрушують сучасний світ і збагачують людство, немає, на мій погляд, такої, на яку ми можемо покластися більше, ніж на спорт. Це сила, яка відповідає всім сучасним потребам суспільства» [194, с. 70].

Надаючи велике значення спорту не тільки для окремої особистості незалежно від статі, раси та професії, а й для світового суспільства, Кубертен зазначав: «Спорт – це не предмет розкоші, не пуста розвага, але також і не м'язова компенсація розумової роботи. Для всіх людей спорт – це джерело можливого внутрішнього вдосконалення, яке не обумовлене професією. Він є надбанням для всіх рівною мірою, а його відсутність не можна замінити нічим» [49, с. 171].

У своїй педагогічній концепції Кубертен спирався на ідеали та цінності гуманізму, який своєю вищою метою вбачає максимальний розвиток усіх природних можливостей і здібностей особистості. Він був упевнений у тому, що у суспільстві майбутнього буде панувати гуманізм.

Через багато років, п’ятий президент Міжнародного олімпійського комітету Е. Брендедж, виступаючи на 61-ій сесії Міжнародного олімпійського комітету відмітив велику заслугу Кубертена у відродженні ідеалу гармонійно розвиненої людини [169, с. 29]. Цю ідею гармонії він запозичив в античній грецькій філософії, що поєднує гармонійні відносини між душею і тілом, м'язами і духом, красою і чеснотою, зробивши її основою не тільки освіти, а й спортивної педагогіки. З цього приводу професор М. Мзалі наголошує на тому, що саме Кубертен «вніс у спорт глобальну гуманістичну філософію, нову освітню мораль і надав йому соціокультурний універсальний характер» [171, с. 63].

У пошуках ідеалу гуманістично налаштованої гармонійно розвиненої особистості Кубертен спирався на давньогрецьку калокагатію (від грец. Kalos – прекрасний і agatos – добрий) – ідеальне єднання фізичної краси та духовної досконалості [56]. Він вважав недопустимим поділ двох елементів єдиного, цілісного буття людини – тіла та душі, оскільки це веде до дисгармонії людини, «тому ці два фактори мають бути інтегровані в єдине гармонійне ціле, щоб досягти евритмії» [179, с. 88].

Роль спорту для особистості та суспільства Кубертен представив у своїй роботі «Ода спорту» [49], за яку отримав золоту олімпійську медаль на конкурсі мистецтв, що відбувався у рамках Ігор V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі.

Розуміючи провідну роль наставника в освітньому процесі, Кубертен-педагог вважав важливим: «... розрізняти ... треба не тільки тіло і розум, ... це є занадто спрощеним, а й м'язи, розуміння, характер і сумління. Це відповідає чотириразовому обов'язку педагога» [137].

Свої погляди щодо напрямів педагогічної діяльності у спорті П’єр де Кубертен виклав у роботі «Спортивна педагогіка» [139], які охоплювала різні освітні напрями і мали чітко визначені соціально-культурні і гуманітарні цілі. Автор дав характеристику літніх і зимових видів спорту; розглянув історичні витоки та філософію фізичного виховання і спорту. Особливу увагу приділив

важливості соціального виховання, необхідного для людини демократичного суспільства, та можливостям спорту у побудові мірного світу. Важливими факторами успішної діяльності системи спортивної педагогіки він вважав формування характеру вихованців та їх ціннісного потенціалу. Невід'ємною складовою, на його погляд, має стати гігієнічне виховання. Одним із головних засобів гармонійного розвитку особистості, подолання прірви, що посилюється між фізичним і духовним розвитком людини, Кубертен вважав поєднання спорту з мистецтвом [138, 160].

Кубертен був упевнений у тому, що включення спорту до системи виховання молоді дозволить не тільки зміцнити її здоров'я та підвищити рівень фізичних якостей, а й сформувати їх як гідних громадян, чесними і сильними духом. На його думку, спорт – це засіб, за допомогою якого особистість може досягти «гармонізації двох видів сили» – м'язової та духовної, що дає йому можливість знайти фізичне здоров'я та духовну гармонію [148, с. 49]. Він відмічав, що «спорт треба розглядати як джерело і привід для мистецтва. Він породжує красу, формує атлета, який володіє прекрасними скульптурними формами. Спорт є причиною краси завдяки спорудам, які для нього зводяться, спектаклям і святам, які на його честь влаштовуються» [138, с. 146].

П'єр де Кубертен був одним із перших педагогів, хто звернув увагу на те, що спорт може впливати на людину при певних умовах як позитивно, так і негативно, і закликав суспільство уберігати спорт від усього негативного: «Ми знаємо, що спорт може привести до тяжких зловживань, потонути у меркантилізмі і бруді, і від такої долі нам необхідно його уберегти. Якщо цього не зробити, зруйнуються всі надії, пов'язані зі спортом, і він не буде відігравати жодної ролі ні у шкільному вихованні, ні у суспільному житті, а, напроти, допоможе корупції, давши їй додатковий шанс» [136, с. 369].

Розглядаючи спорт як невичерпне джерело для виховання гармонійно розвиненої особистості, Кубертен розрізняв дві сторони спорту і застерігав від негативних його проявів: «За наших днів як і в минулому, його вплив може бути і позитивним, і негативним, що залежить від його використання та

напрямів розвитку. Спорт може збуджувати як найблагородніші, так і найбільш упосліджені почуття. Він може розвивати безкорисливість і зажерливість, може бути великодушним і зрадливим, мужнім і відразливим. Урешті, він може використовуватись для зміцнення миру або для приготувань до війни…» [49, с. 20].

Прикладаючи зусилля для реформування освіти, Кубертен задавався питанням: яким чином використовувати могутній виховний потенціал спорту. Відповідь на це питання він знайшов в олімпійській ідеї: «Наша мета – відродити інститут, що перебуває в цілковитому забутті багатьох віків. Значення спорту зростає з кожним роком. Його роль у сучасному світі так само значна, якою була за античності. Народжуються види спорту з новими характеристиками, вони інтернаціональні й демократичні, а отже, відповідають ідеалам і потребам нашого часу… Високі почуття, прагнення до безкорисливості й великодушності, дух лицарства, сильна енергія і мир є чільними потребами сучасних демократичних держав…» [49, с. 21]. Олімпійські ігри і їх місія у розумінні Кубертена це «відродження не лише форми, а й принципів цього тисячолітнього інституту, яке дасть не тільки моїй країні, а й усьому людству доконечний виховний імпульс». Він «прагнув відновити ті підвалини, на яких спорт стояв у минулому, – його зв'язки з інтелектуальним, моральним і, певною мірою, релігійним життям» [49, с. 71].

Для барона П'єра де Кубертена олімпізм як філософія життя був поєднанням духовного, розумового та фізичного досвіду, що відображав невпинні зусилля людини на шляху до моральної та інтелектуальної досконалості [23].

Під час перебування у 1927 р. у Греції з нагоди відкриттям в Олімпії меморіальної стели на честь відродження Олімпійських ігор, звертаючись до молоді світу, Кубертен сказав: «У сучасному світі, сповненому щонайбільшими можливостями, але якому, водночас, загрожує небезпека слабкості, олімпізм здатен створити школу моральної гідності і цноти, школу фізичної витривалості та енергії. Але таке може статися тільки в тому разі,

коли власне розуміння спортивної честі і справедливої боротьби ви постійно вдосконалюватиме, підносячи його до рівня ваших м'язових досягнень. Майбутнє належить вам» [49, с. 168].

Головним завданням відродження Олімпійських ігор Кубертен вважав досягнення гармонії особистості через виховні можливості спорту: «... я відродив Олімпійські ігри, щоб збагатити й укріпити спорт, щоб забезпечити його незалежність і стабільність, і таким чином дати йому можливість якнайкраще виконувати ту виховну роль, яка випала на його долю у сучасному світі [141, с. 27].

Сьогодні Міжнародний олімпійський комітет неухильно дотримується фундаментальних принципів олімпізму, закладених видатним реформатором світового спорту П’єром де Кубертеном. Організація не лише підтримує спортивні традиції, але й активно сприяє розвитку олімпійських цінностей, зокрема взаємоповаги, рівності, досконалості та дружби. МОК докладає значних зусиль для гармонійного поєднання спорту з освітою, культурою та мистецтвом, адже спорт відіграє ключову роль у формуванні моральних та етичних основ суспільства [90, 96].

Однією з важливих місій МОК є забезпечення того, щоб спорт був не лише змагальним процесом, а й засобом виховання молоді, інструментом саморозвитку та самореалізації особистості. Важливе значення приділяється олімпійській освіті, яка сприяє поширенню принципів чесної гри, толерантності та взаємоповаги серед спортсменів різних національностей, релігій та культур. Завдяки міжнародним ініціативам, конференціям і програмам МОК сприяє використанню спорту як ефективного засобу соціальної інтеграції та виховання молодого покоління на основі гуманістичних цінностей.

Крім того, МОК активно підтримує ініціативи, спрямовані на зміцнення зв’язку спорту з культурою та мистецтвом. Олімпійські ігри не лише демонструють високий рівень спортивної майстерності, а й є платформою для міжкультурного діалогу, обміну традиціями та популяризації світового

культурного надбання. Це знаходить відображення у проведенні олімпійських культурних фестивалів, виставок та мистецьких проєктів, які супроводжують Ігри та сприяють залученню широкої громадськості до олімпійського руху.

Значну увагу МОК приділяє також ролі спорту у сталому розвитку сучасного суспільства. Завдяки впровадженню екологічних ініціатив, програм рівності та інклюзії, а також проєктів із соціальної відповідальності, організація прагне створити умови для того, щоб спорт став інструментом позитивних змін у світі. Олімпійський рух активно підтримує гендерну рівність у спорті, права людини та розвиток спорту як засобу зміцнення миру та порозуміння між народами.

Отже, МОК не лише зберігає й примножує традиції олімпізму, а й адаптує їх до сучасних викликів, використовуючи спорт як потужний інструмент для культурного, соціального та морального розвитку людства.

1.3 Актуальні проблеми гуманітарної освіти у сучасному спорті

Складна соціально-економічна, психологічна і екологічна ситуація, що склалася у даний час у суспільстві, пред'являють абсолютно нові вимоги до різних галузей суспільного життя, в тому числі і до такого роду людської діяльності як спорт [89, 103, 124, 187].

Сучасному спорту притаманні проблеми, з якими спортсмени стикаються у процесі тренувальної і змагальної діяльності та поза ними – у повсякденному житті [16, 17, 130].

Центральне місце, що займає спортсмен у сучасному спорті, не може вберегти його від безлічі неприємностей, здатних відбитися, як на спортивній кар’єрі, так і на позаспортивному та постспортивному житті [35, 70, 82, 123].

Однією з важливих проблем є здоров’я спортсмена, яке залежить від багатьох факторів: кваліфікації тренера; травматизму; надмірних навантажень, що не відповідають віку та підготовленості спортсмена;

штучного зниження маси; невідповідності умов тренувальної і змагальної діяльності [7, 40].

Однією з найважливіших проблем сучасного спорту є боротьба з допінгом, яка набуває все більшої актуальності. Очевидно, що спортивний світ розділився на два табори: одні намагаються всіма можливими способами обійти правила і використовувати допінг, уникаючи викриття, а інші розробляють нові методи для виявлення заборонених речовин і технологій. Допінг становить серйозну загрозу для спорту, і на боротьбу з ним спрямовуються значні ресурси та зусилля. Антидопінгова діяльність покликана зберегти основні цінності спорту – чесну конкуренцію, чистоту змагань, взаємоповагу між спортсменами, дотримання правил і законів, а також підтримку інтересу суспільства до спорту [21].

Одним із серйозних викликів для спортсменів є агресія у спорті, яка може мати різні форми: від свідомого завдання шкоди супернику до прояву наполегливості та рішучості під час змагань. Крім того, спортсмени часто стикаються з агресивною поведінкою вболівальників. У зв’язку з цим тренерам важливо проводити роз’яснювальну роботу, спрямовану на формування правильної реакції на такі ситуації та розвиток культури поведінки у спортивному середовищі [61, 70].

Активна політизація та комерціалізація спорту спричинили появу низки явищ, характерних для професійного спорту, зокрема ставлення до атлетів високого рівня як до товару, який можна купувати та продавати за певну ціну [176]. Професійна кар'єра спортсмена регулюється умовами контракту, який передбачає обов’язкове сумлінне виконання всіх зобов’язань. У цьому документі закріплено ключові аспекти, що мають значення для спортсмена, включаючи фінансові умови, комерційні інтереси, а також соціальні та гуманітарні гарантії. Тому важливо, щоб спортсмени добре орієнтувалися у правових і договірних питаннях та відповідально підходили до ухвалення рішень щодо підписання контрактів.

Сучасний спорт тісно пов’язаний із засобами масової інформації, оскільки медіа відіграють ключову роль у популяризації спортивних подій, створенні іміджу спортсменів і клубів, а також залученні глядачів та інвесторів. Тому, не можна залишити поза увагою взаємовідносини спортсменів із представниками засобів масової інформації, які «часто безпардонно втручаються у приватне життя спортсменів, … не піддають серйозному аналізу їх майстерність і тонкощі підготовки, а підміняють нудними репортажами з поверховим викладенням подій перерахуванням безлічі малозначущих цифр і фактів» [70, с. 562]. ЗМІ часто прагнуть підвищити рейтинги за допомогою скандалів і сенсацій, що може спотворювати реальну картину подій у спорті. Надмірний акцент на конфліктах, суперечках між спортсменами або тренерами відволікає увагу від власне спортивних досягнень та порушує принципи об’єктивності.

Важливим питанням у розвитку спорту є і те, що сучасні спортсмени активно використовують соціальні мережі для комунікації з уболівальниками, що змінює формат відносин між спортом і медіа. З одного боку, це дає змогу спортсменам напряму спілкуватися з аудиторією, минаючи традиційні ЗМІ. З іншого боку, це створює нові виклики, оскільки неконтрольований потік інформації може призвести до поширення фейкових новин, маніпуляцій та хейту в інтернеті.

Важливою проблемою для спортсменів у сучасному світі є освіта. У своїй щоденній участі в освітньому процесі та напівпрофесійному футболі талановиті молоді гравці одночасно повинні збалансувати часто протилежні вимоги, що випливають із сфери освіти та елітного спорту [127, 167]. У той же час елітні спортсмени відчувають на собі все більший тиск у результаті підходів до оптимізації результатів, які є фундаментальною частиною змагальної діяльності на елітному рівні, і привели до значного збільшення часу, який вони витрачають на заняття спортом. Співробітництво між окремими людьми та організаціями в галузі підготовки юних спортсменів перетворилося у своєрідну систему, яка торкається і захоплює все більше і

більше аспектів життя молодих гравців, серед яких способи найму та розвитку футбольних талантів, освітні можливості, фінансування, можливості для навчання, психологічну підтримку тощо [159]. Цей процес тоталізації має далеко небезпечні наслідки для таких людей, як гравці, батьки та тренери [150].

Сьогодні можна говорити про те, що розвиток таланту юного дарування – це не лише питання відбору й оптимізації конкретних фізичних, технічних та тактичних якостей, які виявляють молоді гравці. Також все частіше визнається, що більш тонкі психологічні та особливо соціальні фактори можуть відігравати значну роль у розвитку таланту [21]. Так, ряд науковців [133, 134, 166] вважають, що демографічні та соціально-економічні умови сім'ї мають вирішальне значення для можливостей, які відкриваються перед молодим талантом; що самосприйняття молодого таланту і здатність справлятися з труднощами є центральними факторами повсякденного балансу між спортом вищих досягнень та навчанням [128, 151]; що культура і традиції клубу мають велике значення для соціалізації у спорті вищих досягнень [129]; що лише частина юних футболістів сприймають академічну кваліфікацію позитивно [167].

Перед юними футболістами постає центральна проблема – як врівноважити в їхньому повсякденному житті з одного боку їх інтереси та амбіції в галузі елітного спорту та вимоги елітного футболу, а з іншого боку – вибір та вимоги, необхідні для отримання освіти. І треба відмітити, що ця ситуація для юних спортсменів дуже часто обертається конфліктними ситуаціями або в освітньому процесі, або у тренувальному [42, 48, 157].

Спортивна хартія Європи встановлює загальні правила відносин між спортсменами та їх антуражем, які сприяють спортивним успіхам спортсменів та полегшують реалізацію тренувальної підготовки та професійної інтеграції [182].

Так, у Данії, відповідно до положень Team Danmark, для обдарованих спортсменів є ряд пропозицій, які полегшують поєднання навчання молоді у

середній школі зі спортом вищих досягнень. Вони можуть: повідомити школу про свій статус спортсмена; отримати розуміння ситуації та отримати гнучкість у повсякденному житті та у зв'язку з іспитом; отримати доступ до додаткової освіти; продовжити освіту. Team Danmark співпрацює з кількома навчальними закладами, щоб забезпечити необхідну гнучкість для молодих футболісти у поєднанні вищої освіти та елітного спорту. Спортсмени, що підтримуються збірною Данії, зазвичай можуть мати можливість продовження курсів навчання, а також гнучкість у зв'язку з іспитами, стажуваннями та обов'язковою освітою [121].

Дослідження Національного інституту спорту, експертизи та результатів (INSEP), що діє при Міністерстві молоді та спорту Франції і функціонує на основі централізованого спортивного партнерства з відомими середніми школами Парижа, такими як ліцей Кондорсе, ліцей Сен-Луї, ліцей Жансона де Сайї, GHS Claude та Міжнародна школа Парижа, виявили складності в отриманні середньої або вищої освіти атлетами, що відносяться до елітарного спорту [177].

При вступі до закладу освіти статус юного футболіста закріплюється угодою, яка пов’язує його з тренувальним центром у рамках типового контракту, встановленого Міністерством молоді та спорту Франції, який пропонує спортсмену подвійну підготовку: спортивну та академічну, що дозволяє у випадку невдачі переорієнтуватися у виборі подальшого шляху. Проте, виникає питання, чи всі спортсмени та їх родини однаково готові «ставити» на спорт?

Під час гри футболіст активно рухається у просторі та часі. Його дії базуються на численних наукових знаннях, зокрема математичних та фізичних дисциплінах. Він керується загальними принципами людського життя, що сформувалися історично, а також взаємодіє з навколишнім середовищем, що вивчається науками про Землю. У момент спортивного виступу / на змаганнях спортсмен задіює свої аналітичні здібності, стаючи носієм багатовікового людського досвіду, що належить до наук про людину та соціальних дисциплін.

Крім того, він використовує свій культурний потенціал, вчиться усвідомлено розпоряджатися своєю свободою, що пов’язано з науками про культуру та етику. Спорт є освітнім засобом, оскільки він є інструментом на служінні загальної культури [162].

Розвиток особистості можливий на основі оволодіння досягненнями культури людства, що напряму залежить від рівня засвоєння базової гуманітарної культури [53, 67]. У зв’язку з цим самовизначення особистості у контексті світової культури є стрижневою лінією змісту освіти, яка має проходити червоною ниткою на всіх рівнях освіти.

Тому людина повинна мати постійний доступ цілеспрямованих і чітко визначених освітніх ресурсів, які б могли доповнити загальні знання, щоб мати можливість самостійно їх поповнювати поза будь-якої формальної освіти [164].

Гуманітаризація освіти створює умови для оволодіння культурою, сприяє формуванню усвідомленої соціальної приналежності, відповідальності за свої дії [90].

1.4 Місце гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в сучасній системі підготовки футболістів

Футбол є найпопулярнішим видом спорту у світі, невід'ємною частиною світової культури, освітніх стратегій та розвитку особистості. У процесі розвитку цього виду спорту висуваються до нього все більше вимог, тому що він не може належно функціонувати без адекватних правил і цінностей. Таким чином, крім уявлення, що демонструється на газонах стадіонів, існує також аспект футболу, пов'язаний з навколишнім світом, який вимагає від спортсмена певної освіти, тому можна вести мову про ідеальну відповідність між двома сутностями футболіста: Людиною як футболіста та Людиною як особистістю з позитивними установками, що уособлює загальнолюдські цінності [158, 189–196].

Футбол регулюється певними законами и принципами, тому очевидно, що і футболісти мають бути добре освічені, щоб відповідати цим вимогам. Бувший гравець «Роми» Олівьє Дакур, розкриваючи незаперечний аспект виховання молодих футболістів, зазначає: «…освіта є мистецтвом розкриття людині потаємного сенсу, який повинен керувати його діями, готувати до використання його енергії та повідомляти смак і силу повноцінного життя» [27].

Зважаючи на те, що юні футболісти витрачають багато часу на тренувальний процес, виникає питання «Чи все робиться для того, щоб молоді люди могли розвиватися в хороших умовах?» [42, 86]. Звичайно, футбол не може залишатися осторонь проблем нашого суспільства, він також не повинен допускати формування нецивілізованих особистостей. Багаточасові тренувальні заняття, часті переїзди, постійні зміни умов життя – це чинники, які призводять до втрати часу на навчання у юних футболістів та ускладнюють вирішення освітніх завдань.

На думку Джиммі Аджові Боко, члена «Think Sport», роль закладів освіти з футболу полягає у тому, щоб дати освіту громадянину, перш ніж почати тренувати футболіста. Він зазначає: «Молоді люди, коли залишають футбольні освітні структури, повинні бути у змозі представляти свою країну, свій континент, і, передусім, поводити себе як гідний громадянин». Він вважає, що спортивна установа повинна не тільки дати можливість молодому гравцю стати хорошим футболістом, а й дати йому можливість отримати достойний рівень освіти, щоб бути громадянином, здатним сприйняти і знайти своє місце в оточенні до якого він прагне [142].

Спорт та освіта – невід'ємні складові формування особистості. Спорт, крім фізичної активності, є інструментом, що дозволяє сприяти соціальній інтеграції. Він є віддзеркаленням культури народів, він відстоює, передусім, принципи, необхідні нашому суспільству [2, 64, 174].

Чесна гра, командний дух, дисципліна, прагнення до зусиль, повага до інших, терпимість і солідарність – усі ці цінності, набувають вихованці у

процесі навчання в закладах освіти. У цьому контексті спорт дозволяє пов’язати тілесну і розумову освіту, формувати цінності та громадянську поведінку. Спорт не тільки є рушійною силою громадянськості, а й допомагає особистості набути впевненості у своїх силах. Усі ці елементи доброчинностей повинні знайти відображення в освітній діяльності закладів футбольної освіти (ДЮСШ, коледжі, тренувальні центри тощо).

Президент Fondaction du Football Патрік Брауезек відмічає, що «футбол – це більше, ніж просто гра, він має фундаментальні освітні переваги, які аматорські та професійні клуби використовують для налагодження соціальних зв'язків, виховання духу доброчесності та вивчення правил життя у суспільстві. Будучи визнаними одиницями освіти, соціалізації та місця довіри для молодих гравців, футбольні клуби таким чином відіграють роль третього місця освіти після школи та сім'ї» [142].

Розуміючи значення освіти у сучасному суспільстві, вищий керівний орган світового футболу – FIFA приділяє значну увагу освітній роботі з футболістами різних вікових груп та тренерами. Достатньо відмітити, що у структурі FIFA функціонує Комітет з питань культури, науки, освіти та ЗМІ. Президент FIFA Джанні Інфантіно відмічає, що використання сили футболу для просування соціальних змін та освіти відповідає всім інтересам організації.

Одним із складових роботи FIFA у цьому напрямі став освітній проєкт, спрямований на освіту з питань різноманітності та боротьбу з дискримінацією у футболі [143]. Проєкт визначає необхідність спеціальних навчальних занять, які мають містити елементи, спрямовані на соціальну інтеграцію та боротьбу з дискримінацією у спорті взагалі і зокрема у футболі.

Амбіційна програма «Футбол для школи і життя» (F4S), що реалізується FIFA спільно з ЮНЕСКО, спрямована на сприяння освіті, розвитку та розширенню прав і можливостей дитини. Центральна ідея програми – футбол відіграє життєво важливу роль у системі освіти і виступає «школою життя», яка формує ключові компетентності та гуманістичні цінності. Програма

реінтегрує дітей в систему освіти через футбол. Завдяки ентузіазму, породженому спортом, молоді люди, мотивовані на навчання, регулярно відвідувати заняття футболом і не залишати отримувати освіту. Програма започаткована з метою реалізації Айті-Нагойської декларації, Дорожньої карти здійснення глобальної програми дій з освіти в інтересах сталого суспільства та цілі № 4 «Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» – «забезпечення інклюзивної справедливої та якісної освіти й розширення можливостей навчання протягом усього життя для всіх» [81, 192, 193].

Прагнучи відігравати більш активну роль у суспільстві, активізувати гуманітарну діяльність та направити її у потрібне русло, 26 березня 2014 року на 38-му Конгресі UEFA за ініціативи колишнього її президента Мішеля Платіні було створено Дитячий фонд UEFA, який є державним органом, діяльність якого регулюється швейцарським законодавством. Фонд використовує спорт для підтримки гуманітарних проектів, пов'язаних із правами дітей у таких галузях, як охорона здоров'я, освіта, які сприяють особистісному розвитку дітей, інтеграції та соціалізації представників національних меншин.

У рамках спадщини Чемпіонату Європи з футболу 2020 р. Футбольна асоціація Шотландії запровадила освітню платформу «Навчання через футбол», засновану на міждисциплінарному навчанні (математика, граматика, суспільствознавство, мистецтво тощо), використовуючи футбол як засіб навчання у класі [163].

Таким чином, можна зробити висновок, що одним із головних завдань діяльності футбольної освіти є необхідність надання юним футболістам адекватної освітньої бази, щоб вони могли більше усвідомлювати важливість громадянськості, цінностей, етики; бути у курсі соціальних проблем, а також, справлятися з радикальними викликами життя, які зустрічаються і зустрінуться на їхньому шляху як футболіста, так і громадянина [85].

Одним із важливих факторів, що впливає на розвиток особистості, формування її світогляду та ціннісних орієнтацій виступає зміст освіти, покликаний забезпечити формування ключових компетентностей особистості.

Гуманітарна та гуманістична спрямованість сучасної освіти базується на особистісно орієнтованому підході, який має на меті забезпечити реалізацію людини у всіх життєвих сферах діяльності, розвивати її природні здібності та таланти, соціо-культурний потенціал, духовно-моральні цінності.

Джерелом змісту освіти є духовний і матеріальний досвід, закріплений у науці, культурі, традиціях. Кожна епоха володіє власним, притаманним тільки їй досвідом, що віддзеркалює її потреби та інтереси, які знаходять відображення у змісті освіти [39].

Гуманістична спрямованість освіти не може бути реалізованою без посилення ролі гуманітарних питань, до яких відносяться елементи суспільно-історичних, природо-охоронних, культурних та етичних знань.

Зміст освіти – категорія історична, яка змінюється під впливом розвитку різних факторів: людини, культури, науки, суспільства. Сучасна людиноцентриська парадигма освіти торкається і змісту підготовки спортсменів у футболі, оскільки у дитячо-юнацьких спортивних школах відбувається освітня діяльність.

Навчальна програма – це документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожною навчального предмета, умінь і навичок, які підлягають засвоєнню, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання. Програма складається з таких розділів:

1) пояснювальна записка, де викладено цілі навчання з даного предмета, ознаки процесу;

2) зміст навчального матеріалу, поділений на розділи і теми із зазначеною кількістю годин на кожну;

3) обсяг знань, умінь, навичок з даного предмета для кожної вікової групи;

4) критерії оцінювання знань, умінь, навичок щодо кожного з видів роботи.

До навчальних програм висуваються певні вимоги, а саме:

1) високий науковий рівень з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу;

2) виховний потенціал;

3) генералізація навчального матеріалу на основі фундаментальних положень сучасної науки;

4) групування його навколо провідних ідей і наукових теорій;

5) реалізація міжпредметних зав'язків;

6) формування умінь і навичок з кожного предмета [60].

Аналіз змісту навчальних програм з футболу для дитячо-юнацьких спортивних шкіл 1955 р. (Гукасьян А.А.), 1962, 1966, 1967, 1972, 1977 рр. (Четирко А.М.), 1981 р. (Вижигін В.А.), 1986 р. (Андрєєв С.Н.), 1995 р. (Ніколаєнко В.В., Лисенчук Г.О.), 2003 р. (Авраменко В.Г. та ін.) [66, 72, 115] дає підстави стверджувати те, що їх структура відповідає встановленим вимогам до навчальних програм. Вони містять пояснювальну записку; навчальний матеріал, поділений на розділи і теми, критерії оцінювання навчальних досягнень вихованців (навчальні нормативи). Треба зазначити, якщо з практичної підготовки визначені навчальні нормативи, то не знайшло відображення критерії з визначення рівня знань, якими повинні володіти юні спортсмени.

У зазначених навчальних програмах визначено години, передбачені на теоретичну підготовку (табл. 1.1), яка різниться у програмах різних років видання.

Як бачимо, найбільша кількість годин (402), відведених на теоретичну підготовку, спостерігається у програмі 1981 р. видання. Проте, варто зазначити, що навчальний матеріал представлено «для всіх навчальних груп» і не диференційований за віковими групами вихованців. Така сама картина присутня і у програмах 1960, 1962, 1967, 1972, 1977, 1981, 1986, 1995 рр.

видання [115]. Навчальна програма 2003 р. видання [72] відрізняється від попередніх наявністю диференційованого підходу у плануванні теоретичної підготовки: виділено окрему низку питань для груп початкової підготовки, навчально-тренувальних груп, груп спортивного удосконалення та груп вищої спортивної майстерності.

Таблиця 1.1 – Кількість годин, відведених на теоретичну підготовку в навчальних програмах з футболу різних років

Рік видання програми	**Вік**									**Всього годин за період навчання**
	10–11	**11–12**	**12–13**	**13–14**	**14–15**	**15–16**	**16–17**	**17–18**	**18–20**	
1955		12		20		26		36		94
1962	11	11	18	18	18	22	22	22		142
1966		5	5	9	9	16	16	22		82
1967	16	16	21	21	35	35	37	37		218
1972	8	8	10	10	18	18	20	20	24	136
1977	18	18	24	32	44	60	67	80		343
1981	18	22	30	38	54	68	80	92		402
1986	19	24	30	38	44	60	73	100		388
1995	16	18	24	30	36	44	54	64	78	364
2003	18	22	14	26	14	30	40	40	60	264

Основними темами, передбаченими для вивчення у процесі теоретичної підготовки, програм 1955 – 1981 рр. видання є:

– Фізична культура і спорт в СРСР.

– Розвиток футболу в СРСР та за кордоном.

– Відомості про будову і функції організму людини. Вплив фізичних вправ на організм людини.

– Гігієнічні знання і навички. Загартування. Режим і харчування спортсмена.

– Лікарський контроль і самоконтроль. Надання першої допомоги. Спортивний масаж.

– Фізіологічні основи спортивного тренування.

– Загальна і спеціальна фізична підготовка.

– Технічна підготовка.

– Тактична підготовка.

– Морально-вольовий облік спортсмена. Психологічна підготовка.

– Основи методики навчання і тренування.

– Планування спортивного тренування та облік.

– Правила гри. Організація і проведення змагань.

– Місця занять, обладнання та інвентар.

У навчальних програмах 1995 р. [115], 2003 р. [72] перші дві теми попередніх програм замінені на: «Історія розвитку футболу у світі» та «Історія розвитку футболу в Україні». У програмі 2005 р. з'являються теми «Актуальні питання розвитку футболу» (передбачає аналіз підсумків сезону) та «Об'єктивні умови спортивної діяльності у футболі».

Як бачимо, за майже 70 років мало чого змінилося у змісті навчальних програм з футболу для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. За цей час значно змінилися соціально-економічні, політичні, екологічні, культурні аспекти у сучасному суспільстві, які торкнулися як сфери футболу, так і процесу освіти й виховання.

Футболісти, як і представники інших видів спорту, у своїй професійній діяльності стикаються з рядом викликів, які мають не лише спортивний, а й соціальний, етичний та культурний характер. Одними з найбільш актуальних проблем є політизація і професіоналізація спорту, що впливає на незалежність спортивних організацій та окремих спортсменів, а також створює додатковий тиск на їхню кар'єру. Не менш важливою залишається проблема допінгу, яка ставить під загрозу чесність змагань, фізичне здоров'я спортсменів та їхню репутацію.

Сучасний спорт також стикається з питанням екології, адже великі спортивні заходи часто супроводжуються значним екологічним впливом – від надмірного використання природних ресурсів до забруднення довкілля. Водночас спортсмени дедалі більше залучаються до екологічних ініціатив і стають амбасадорами сталого розвитку [72, 88].

Ще одним важливим аспектом є взаємодія із засобами масової інформації. У добу цифрових технологій і соціальних мереж футболісти змушені не лише демонструвати високі результати на полі, а й будувати власний публічний імідж. Постійна увага преси та вболівальників створює додаткове психологічне навантаження та вимагає вміння правильно комунікувати, уникати скандалів і грамотно керувати своєю репутацією.

Освіта та особистий розвиток також мають велике значення для футболістів. Часто молоді спортсмени зосереджуються виключно на кар'єрі, залишаючи навчання на другому плані. Проте отримання якісної освіти допомагає не тільки у професійній діяльності, а й у житті після завершення активних виступів. Соціалізація після завершення спортивної кар'єри є ще одним викликом, оскільки багато футболістів стикаються з труднощами у пошуку нового покликання, адаптації до життя без регулярних тренувань і змагань.

У зв'язку з цим завданням освітнього закладу і його тренерського штабу постає підготовка вихованців до всіх викликів сьогодення, з якими може зустрітися молода людина як у професійній діяльності так і у повсякденному житті.

Ще у далекому 1982 р. П'єр де Кубертен у статті під назвою «Суботня розмова», опублікованої в журналі «Les Sports athlétiques» писав: «Філософія футболу варта уваги. Ідеальний футболіст повинен у будь-який момент гри бути готовим підібрати або прийняти м'яч, передати його, побігти, атакувати, ухвалити швидке рішення. Підрахуйте, прошу вас, не кажучи про фізичні якості, підрахуйте, скільки моральних якостей залучено таким чином, ініціатива, наполегливість, витримки, розважливість, мужність. І поряд із

законом індивідуальної праці, який наказує вам завжди бути готовим рухатися вперед, існує закон солідарності, який ставить вас у залежність від ваших співгромадян; вони утворюють команду, членом якої ви» [135].

Враховуючи безліч фізичних і моральних якостей, життєвих знань і навичок, на наш погляд, стає актуальним і своєчасним питанням про перегляд змісту теоретичної підготовки, що представлена в навчальній програмі для ДЮСШ 2005 р., доповнивши його матеріалом, який сприятиме формуванню ключових компетентностей у молодих спортсменів, які займаються футболом, а саме:

– ціннісно-смислову, яка пов'язана з ціннісними орієнтирами учня, його здатністю бачити та розуміти навколишній світ, орієнтуватись у ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, творчу спрямованість, уміти вибирати цільові та значеннєві установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення і забезпечує механізм самовизначення у ситуаціях навчальної й іншої діяльності;

– загальнокультурну, яка забезпечує засвоєння вихованцями наукової картини світу, що розширюється до культурологічного й загальнолюдського розуміння світу;

– навчально-пізнавальну, яка дозволяє опановувати креативні навички продуктивної діяльності: добуванням знань безпосередньо з реальності, володінням прийомами дій у нестандартних ситуаціях, евристичними методами рішення проблем;

– інформаційну, яка за допомогою реальних об'єктів (телевізор, магнітофон, телефон, факс, комп'ютер, принтер, модем, копір тощо) й інформаційних технологій (аудіо-, відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет) формує вміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати та передавати її;

– комунікативну, що включає знання необхідних мов, способів взаємодії з оточуючими й окремими людьми та подіями, навички роботи у

групі, відігравання різних соціальних ролей у колективі, уміння презентувати себе, вести дискусію та ін.;

– соціально-трудову, що дозволяє володіти знаннями та досвідом у сфері громадянсько-суспільної діяльності, аналізувати ситуацію на ринку праці, діяти відповідно до особистої та суспільної вигоди, володіти етикою трудових і громадських взаємин;

– компетентність особистісного самовдосконалення, спрямовану на засвоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки [19, 26, 38].

Отже, футбол – це динамічна гра, що розгортається у просторі й часі, створюючи можливості для глибшого осмислення через призму гуманітарних і соціальних наук. Хоча головним завданням дитячо-юнацьких спортивних шкіл і клубів є навчати молодь грі у футбол, вони також виконують важливу соціальну та освітню функцію в суспільстві, оскільки розвивають у вихованців не лише футбольну майстерність та рухові якості, а й виховують життєві навички.

Висновки до розділу 1

Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання відіграють ключову роль у сучасній освіті, сприяючи формуванню морально зрілої особистості. Вони розвивають критичне мислення, моральні цінності та соціальну відповідальність. Гуманізація освіти підкреслює цінність особистості, її саморозвиток і творчі здібності.

Педагогічні погляди П’єра де Кубертена зробили значний внесок у гуманітарну освіту в спорті. Він розглядав спорт як засіб морального вдосконалення та соціального єднання, а Олімпійські ігри – як платформу для виховання чесної боротьби й гармонійного розвитку особистості.

Сучасний спорт стикається з проблемами, такими як допінг, комерціалізація, політичний вплив, взаємодія зі ЗМІ та труднощі в отриманні

освіти. Це вимагає вдосконалення освітньої підготовки спортсменів, особливо футболістів. Гуманітарна освіта допомагає їм не лише досягати спортивних висот, а й адаптуватися до соціального життя після завершення кар'єри.

Отже, гуманітарна освіта є необхідною складовою підготовки футболістів. Вона формує ключові компетентності, збагачує світогляд і готує спортсменів до активного життя в суспільстві. На сучасному етапі розвитку суспільства актуальним постає питання про оновлення теоретичної частини навчальних програм з футболу для ДЮСШ, збагативши її матеріалом гуманітарного характеру. Це сприятиме формуванню гуманістичного мислення та дій особистості юного спортсмена на футбольному полі та у повсякденному житті.

Результати даного розділу подано у таких публікаціях автора дослідження [45, 155].

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Методи дослідження

Для вирішення поставлених у дисертаційному дослідженні завдань нами були використані наступні методи дослідження [28]:

– аналіз літературних джерел, документальних матеріалів та інформації з мережі Інтернет;

– структурно-функціональний аналіз;

– опитування;

– експертне опитування;

– моделювання;

– методи математичної статистики.

2.1.1 Аналіз літературних джерел, документальних матеріалів та інформації з мережі Інтернет

Аналіз літературних джерел, документальних матеріалів та інформації з мережі Інтернет дав змогу сформувати загальне уявлення про рівень наукової розробленості та застосування методичних підходів до розв’язання питань гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у дитячо-юнацькому спорті загалом і в системі підготовки юних футболістів зокрема. Це, у свою чергу, дозволило обґрунтувати актуальність і наукову новизну дисертаційного дослідження, визначити його мету, сформулювати завдання та обрати відповідні методи дослідження.

Застосування цього методу також сприяло добору та систематизації інноваційних та традиційних підходів до гуманітарної освіти та гуманістичного виховання, які доцільно використовувати у підготовці юних футболістів як важливий елемент їхнього загального розвитку.

Крім того, у роботі цей метод використовувався для зіставлення отриманих результатів із наявними науковими напрацюваннями спеціалістів у відповідній галузі.

2.1.2 Опитування

Опитування, як метод дослідження, використовувалось в роботі з метою доповнення даних, що були отримані в процесі аналізу літературних джерел, інформації мережі Інтернет та документальних матеріалів, а також висвітлення місця і ролі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в системі підготовки юних футболістів, визначення основних проблем, що мають місце в цьому процесі та окреслення можливих шляхів їхнього подолання.

В представленій дисертаційній роботи використовувались такі види опитування, як:

– бесіда (проводилась із фахівцями галузі (n = 17), тренерами, які працюють з юними футболістами (n = 14), батьками юних спортсменів (n = 15), які займаються футболом та самими спортсменами (n = 18) з метою доповнення та уточнення даних, що були отримані при аналізі спеціалізованої літератури, а також інформації, що міститься у документальних матеріалах та в мережі Інтернет;

– анкетування (проводилось серед трьох груп респондентів: юних спортсменів-футболістів (n = 95), їх батьків (n = 112) та тренерів (n = 44) з 12 міст України (Білина, Бучі, Ворзеля, Гостомеля, Дніпра, Ковеля, Києва, Луцьку, Львову, Одеси, Рівного, Харкова), що проводилось з метою визначення ролі і місця гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процесі підготовки юних спортсменів, які займаються таким видом спорту, як футбол. Інструментарієм проведення анкетування були анкети (додатки Ж–К);

– анкетування тренерів дитячо-юнацького футбольного клубу «Вікторія», м. Обухів (n = 10), що проводилось з метою оцінки ефективності впровадження моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у роботу клубу (табл. 4.4.).

2.1.3 Експертне опитування

Експертне опитування проводилось з метою визначення значущості проблем інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в діяльність ДЮСШ з футболу та окреслення шляхів подолання зазначених проблеми (n = 30), а також з метою оцінки ефективності впровадження моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в діяльність ФК «Вікторія» (n = 10). Експертами, в обох випадках, виступали тренери, які мають досвід роботи з юними спортсменами понад 10 років.

Алгоритм експертного опитування передбачав виконання наступних кроків:

– складання таблиць для проведення експертизи;

– проведення безпосередньо опитування експертів;

– проведення розрахунку погодженості думок експертів (шляхом використання коефіцієнта конкордації Кендалла (W)) [153];

– формулювання висновків, що стосуються предмету проведення експертного опитування.

Досліджувані при проведенні експертного опитування питання оцінювалися в умовних одиницях (балах), бальна оцінка визначалася на основі загальної кількості експертів-фахівців.

2.1.4 Структурно-функціональний аналіз

Структурно-функціональний аналіз дозволив комплексно дослідити роль і значущість гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процесі підготовки юних спортсменів-футболістів. Особлива увага була приділена не лише їхньому впливу на загальну систему підготовки спортсменів, а й на процес формування їхньої особистості, морально-етичних якостей і соціальних компетностей.

Методологічна основа аналізу ґрунтувалася на підході, що передбачає вивчення окремих елементів (форм, методів, засобів та функцій гуманітарної освіти і виховання) у контексті єдиної, цілісної системи – процесу підготовки молодих футболістів. Важливим аспектом дослідження стало виявлення

взаємозв’язків між цими елементами та їхнім впливом на соціально-культурне та освітнє середовище спортсменів.

Окрему увагу було приділено соціальним складовим, які забезпечують ефективне функціонування системи підготовки. Зокрема, розглядалися такі фактори, як навчальні програми для ДЮСШ різних років, погляди ключових суб’єктів освітньо-виховного процесу – батьків, тренерів та самих спортсменів. Всі ці елементи виконують важливу роль у підтримці, коригуванні та розвитку системи підготовки футболістів, формуючи не лише їхню спортивну майстерність, а й життєві цінності, що визначають їхню поведінку як у спорті, так і в суспільстві.

Таким чином, структурно-функціональний аналіз дозволив розкрити системні зв’язки між гуманітарною освітою, виховним процесом і спортивною підготовкою, що є ключовими аспектами гармонійного розвитку юних спортсменів. Він також сприяв визначенню напрямів удосконалення навчально-виховної діяльності у сфері дитячо-юнацького футболу, підкресливши важливість комплексного підходу до формування особистості спортсмена.

2.1.5 Моделювання

Моделювання є потужним інструментом наукового пізнання, що дозволяє аналізувати складні системи, робити прогнози та оптимізувати процеси. Моделювання, як метод наукового пізнання, використовується науковцями для аналізу, вивчення та прогнозування процесів і явищ у різних галузях науки та практики; це особливий пізнавальний процес створення спрощеного образу або аналога реального об’єкта, процесу чи явища з метою його вивчення. Використання моделей дозволяє виявити закономірності, прогнозувати подальший розвиток подій і оцінювати можливі варіанти змін у системі [63].

В представленій дисертаційній роботі моделювання, як метод наукових досліджень, використовувалось з метою розробки структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів у

процесі їх спортивної підготовки у дитячо-юнацьких спортивних школах та клубах.

2.1.6 Методи математичної статистики

Обробка кількісних та якісних даних, отриманих у результаті дослідження, була виконана з урахуванням рекомендацій спеціальної літератури та здійснювалася загальноприйнятими методами математичної статистики [28].

У процесі дослідження використовувався метод середніх величин. Для математичної обробки цифрових даних результатів дослідження використовувались прикладні програми MS EXCEL XP (Microsoft, США) і «Statistica 6.0» (StatSoft, США) на базі операційної системи WINDOWS XP.

Для статистичного аналізу отриманих даних були застосовані наступні статистичні показники:

– середнє арифметичне ($\bar{x}$) визначалося для одержання середньогрупових даних, а також для використання в подальших формулах і обчисленнях;

– середнє квадратичне відхилення (S) характеризує середнє відхилення реальних варіантів від їх середнього арифметичного;

– помилка репрезентативності (m) характеризує коливання середнього арифметичного;

– коефіцієнт варіації (V) – характеристика варіаційного ряду, яка оцінює відношення середнього квадратичного відхилення, тобто фактору розсіювання, до середнього арифметичного, тобто до основного фактору ряду. По аналогії з біологічними дослідженнями прийнято вважати, що якщо коефіцієнт варіації перевищує 10 %, то група, що досліджуваних чисел є неоднорідною, та відповідно, якщо отриманий результат менше 10 %, то група – однорідна.

2.2 Організація дослідження

Процес виконання дисертаційного дослідження був структурований у три основні послідовні етапи, кожен з яких передбачав розв’язання конкретних наукових завдань, спрямованих на досягнення загальної мети роботи.

Перший етап (2022–2023 рр.) був присвячений теоретичному осмисленню досліджуваної проблеми. На цьому етапі здійснювався всебічний аналіз науково-педагогічної літератури, як вітчизняної, так і зарубіжної, що дало змогу оцінити рівень наукової розробленості питання, визначити основні напрями подальших досліджень та виявити існуючі прогалини у науковому дискурсі. Спираючись на результати аналізу літературних джерел і оцінку актуального стану проблеми, було сформульовано мету дисертаційної роботи, окреслено її ключові завдання, а також визначено методологічний апарат, який включав підходи, методи і засоби дослідження.

Другий етап (2023–2024 рр.) був зосереджений на емпіричному дослідженні та практичній реалізації поставлених завдань. На цьому етапі здійснювалася розробка інструментарію дослідження, зокрема розроблення анкет для опитування учасників освітнього процесу в дитячо-юнацьких спортивних школах з футболу. Проведене анкетування дозволило зібрати емпіричні дані, на основі яких було здійснено детальний аналіз результатів. На підставі отриманих даних визначалися й обґрунтовувалися ефективні форми і методи гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів. Крім того, у межах цього етапу була розроблена структурно-функціональна модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання молодих спортсменів, які займаються футболом.

Третій етап (2024–2025 рр.) є завершальним і зосереджений на підведенні підсумків дослідження. У цей період була здійснена оцінка ефективності запропонованої моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних спортсменів, які займаються футболом, була проведена

систематизація отриманих результатів, відбулось формулювання загальних висновків, узагальнення теоретичних і практичних напрацювань. Здійснювалось оформлення дисертаційної роботи та підготовка матеріалів захисту.

РОЗДІЛ 3
ПРЕДМЕТНА ГАЛУЗЬ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ Й ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

3.1 Особлива роль сучасного футболу у соціальному житті суспільства

Спорт як складне та багатогранне соціальне явище – одна з самостійних підсистем, яка має свої цінності, функції, закономірності розвитку. Маючи відносну самостійність, вона пов'язана з усіма сторонами суспільного життя: політикою, економікою, ідеологією, культурою, освітою. Спорт як соціальний інститут задовольняє різні соціальні потреби особистості, передусім, у зміцненні здоров'я, соціального самопочуття, здійснює вплив на основні сфери життєдіяльності суспільства. Він впливає на національні відносини, ділове життя, положення у суспільстві, спосіб життя, формує етичні та моральні цінності, є законодавцем моди. Феномен спорту – це потужна соціальна сила [69, 71, 72, 175].

На першому місці серед популярних видів спорту посідає футбол. Важко назвати іншу гру, яка могла б створила конкуренцію йому у популярності [24, 119, 196].

Крім того, футбол займає провідне місце у структурі соціального капіталу, який за тлумаченням П. Бурдьє, одного з авторів концепції соціального капіталу, являє собою соціальні зв'язки, що можуть стати ресурсом для скорочення витрат та джерелом інвестицій [74]. У той же час J. Nahapiet та S. Ghoshal зазначають, що до соціального капіталу відноситься довіра і благонадійність, норми і санкції, зобов'язання та очікування, а також ідентичність та ідентифікація, які вважаються ключовими факторами [172]. Футбол, впливаючи на структуру соціального капіталу, формує соціальні

зв’язки між гравцями і тренерами, гравцями і клубами, гравцями й уболівальниками на засадах довіри, специфічних норм і відповідних правил спілкування.

Футбол відіграє особливу роль у формуванні та розвитку соціального капіталу молодіжного середовища в різних країнах світу. Він не лише є одним із найпопулярніших видів спорту, а й слугує потужним інструментом соціальної інтеграції та самореалізації молоді. Завдяки футболу молода людина отримує можливість задовольняти важливі соціальні потреби, зокрема потребу у спілкуванні, взаємодії з однолітками та приналежності до певної групи або спільноти.

Процес соціалізації молоді через футбол відбувається на різних рівнях. Участь у футбольних матчах, тренуваннях чи навіть підтримка улюбленої команди як уболівальника сприяє усвідомленню власної приналежності до суспільства, допомагає розвивати командний дух, формує почуття відповідальності та взаємоповаги. Взаємодія в спортивному середовищі також допомагає молоді розвивати комунікативні навички, долати бар’єри у спілкуванні та адаптуватися до соціальних норм і цінностей.

Крім того, футбол як глобальне явище відіграє важливу роль у міжкультурному діалозі, сприяючи об’єднанню молодих людей різних національностей, етнічних груп і соціальних прошарків. Через цей вид спорту відбувається обмін культурними традиціями, формуються толерантність, дружба та взаєморозуміння між представниками різних суспільств.

Таким чином, футбол не лише розвиває фізичні якості молоді, а й виконує важливу соціальну функцію, допомагаючи юним особистостям знайти своє місце у суспільстві, усвідомити власну значущість і розвинути навички, необхідні для успішної соціалізації [76].

Футбол є фактором розвитку людського капіталу, оскільки він сприяє підвищенню спортивної майстерності, встановленню комунікації, що входить до мети фізичного виховання закладів загальної середньої освіти, молодіжних спортивних організацій та спортивних клубів [126].

Футбол – це не просто голи, очки, секунди. Сьогодні футбол – це об'єднання маркетингу, економіки, фінансів, стратегічного управління, політики, культури, дозвілля тощо.

Розглядаючи місце футболу у сучасному соціальному житті суспільства можемо виділити його основні функції (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Функції футболу у соціумі

До них відносяться:

– соціальна, яка включає спортивні, освітні, іміджеві, класові, етнічні та інші відносини, пов'язані з взаємодією людей та формуванням морально-етичних якостей та правових норм. Як важлива складова соціального капіталу суспільства є дієвим фактором становлення характеру особистості, її мислення та поглядів на власне місце у суспільстві;

– економічна, яка виявляється у тому, що футбол є частиною сфери послуг, сервісу та розваг, куди надходить все більше кадрових, фінансових і споживацьких ресурсів;

– політико-патріотична виявляється у тому, щоб продемонструвати переваги однієї країни над іншими через успішні результати виступів на крупних міжнародних змаганнях. Цьому сприяє форма футболістів у національних кольорах, виконання гімну країни. Могутнім фактором прояву патріотизму є згуртовані колективи уболівальників-фанатів, що супроводжують свої команди на футбольних матчах;

– оздоровчо-розважальна, що пов'язана з веденням здорового способу життя;

– культурно-дозвільна, що передбачає створення стабільного культурного простору, де формуються міцні суспільні зв'язки, особлива спортивна культура, відбувається знайомство з різними творами мистецтв, пов'язаними з футболом, і як хобі – колекціонування футбольної атрибутики, літератури, монет, значків, марок тощо.

Соціальна роль футболу проявляється і в тому, що такі поняття, як боротьба з насильством, правила чесної гри, боротьба з проявом расизму – це гасла, під якими проходять футбольні матчі, це те, що дає можливість бути кращим особистості й суспільству. І безумовно, кожен із уболівальників дивиться футбол через призму своїх власних інтересів та емоцій.

Для багатьох людей футбол є альтернативою якомусь виду мистецтва. Не даремно італійський кінорежисер П'єр Паоло Пазоліні назвав футбол видовищем, яке замінило театр. Футбол дає величезний справжній «живий» емоційний заряд, який може збуджувати до творчої діяльності такої, як створення картин і скульптур, музичних і літературних творів.

Футбол здатний здійснювати естетичний вплив не тільки на вболівальників, а й на самих футболістів, розвиваючи у них прагнення до фізичної краси, до творчих проявів своїх дій на полі та у повсякденному житті. Краса футболу уособлюється не лише у демонстрації техніки, у виконавській майстерності окремих гравців, у ефективному завершенні ігрових епізодів. Почуття прекрасного викликають і процес гри, його композиція, колективізм і взаємодії гравців.

Колективний характер футболу сприяє формуванню почуття дружби, товариства, взаємодопомоги; розвиває цінні моральні якості – почуття відповідальності, повагу до партнерів та суперників, дисциплінованість, активність. У тренувальному та змагальному процесах кожний футболіст виявляє свої особисті здібності: ініціативу і творчість, які підпорядковуються інтересам колективу.

Тренувальний процес з футболу супроводжується опановуванням складною технікою і тактикою, розвитком фізичні якості. Проте, долання втоми, болю, несприятливих умов довкілля, суворого дотримання спортивного режиму сприяє формуванню таких вольових якостей як сміливість, стійкість, рішучість, витримка, мужність, які є важливими не тільки у футболі, а й у повсякденному житті в соціумі.

Перший заступник Генерального секретаря ООН Аміна Мохаммед зазначила, що Організація Об'єднаних Націй визнає потужний голос футболу у світовому співтоваристві та роль, яку футбол може грати у підвищеній обізнаності про Цілі сталого розвитку суспільства. Підтвердженням цього став проєкт FIFA «Футбол за глобальні цілі», спрямований на зміну поведінки людей і впровадження стійких практик у футбольній індустрії. Першою організацією, що приєдналася до проєкту, стала UEFA. ООН закликала інших членів футбольного співтовариства – від ліг і клубів до гравців, організацій уболівальників і медіа-партнерів – взяти на себе зобов'язання щодо прийняття принципів стійкого розвитку та прав людини, розвитку стійкої трудової практики та підвищення значущості Цілей стійкого розвитку [113].

Іншою ініціативою FIFA став соціальний проєкт спільно з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) з пропагандою у всьому світі здорового способу життя через футбол.

Проєкт передбачає чотири напрями діяльності:

– реклама здорового способу життя через футбол;

– узгодження політики організацій для забезпечення вільного від тютюну середовища на всіх заходах FIFA та надання ВООЗ можливості давати технічні рекомендації FIFA з питань охорони здоров'я;

– використання заходів FIFA для досягнення довготривалих поліпшень у сфері охорони здоров'я та безпеки;

– реалізація спільних програм та ініціатива для розширення участі у фізичній активності згідно з рекомендаціями ВООЗ через футбол, а також проведення роботи з національними асоціаціями та мережею послів доброї волі ВООЗ, футбольними гравцями, тренерами та волонтерами для підвищення рівня фізичної активності через футбол.

Президент FIFA Джанні Інфантіно назвав футбол особливою універсальною мовою, яку можна використовувати як платформу для підтримки ініціатив у галузі охорони здоров'я і сприяння пропаганді здорового способу життя у всьому світі [195].

У 2016 р. було ініційовано проєкт «Надихайте нинішнє та майбутнє покоління прикладом FIFA Legends», мета якого залучення легенд FIFA до заходів, щоб донести позитивні ідеали і цінності, якими багата ця гра, до футбольної спільноти загалом та підростаючого покоління зокрема [165].

Соціальна програма «Футбол для шкіл», запущена FIFA у 2019 р., орієнтована на ініціативи щодо навчання дівчат і хлопчиків важливим життєвим навичкам та гуманістичним цінностям через футбол [165].

Протягом багатьох років європейський футбол слугував суспільству. Зважаючи на глобальні завдання, що стоять перед світовим суспільством, UEFA додала новий компонент соціальної відповідальності до своєї стратегії на 2019–2024. Тим самим головна організація, відповідальна за футбол у Європі, продовжує шлях футболу, щоб у повній мірі використовувати свій вплив для рішення ключових глобальних проблем світового співтовариства.

У своєму інтерв'ю директор з соціальної відповідальності футболу UEFA Мішель Ува зазначив: «Коли у ваш спорт грають і слідкують мільйони людей, ваші дії здійснюють величезний вплив на суспільство, особливо на

молодь. Це тягне за собою відповідальність, яку футбол не може ігнорувати. І саме тому UEFA включила соціальну відповідальність у всі аспекти своєї п’ятирічної стратегії – стратегії європейського футболу» [147].

До чотирьох основних компонентів стратегії UEFA: футбол, довіра, конкурентноспроможність та процвітання було доповнено напрям з посилення ролі футболу щодо захисту прав людини і сприяння стійкому розвитку суспільства (рис. 3.2).

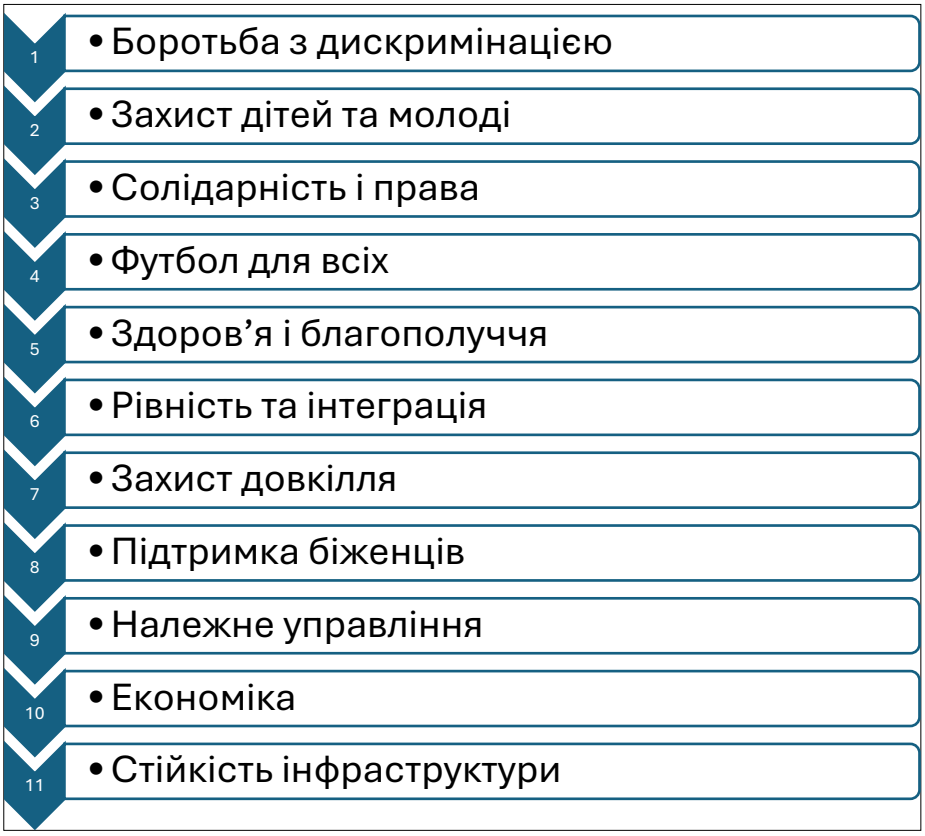

Рисунок 3.2 – Складові п’ятого напряму стратегії UEFA на 2019 – 2024 рр.

Цей напрям включає: боротьбу з дискримінацією; захист дітей та молоді; солідарність і права; футбол для всіх; здоров’я та благополуччя; рівність та інтеграція; підтримка біженців; захист довкілля; належне управління; економіка; стійкість інфраструктури.

Завдяки своїй глобальній популярності футбол має унікальні комунікаційні можливості, що дозволяють йому взаємодіяти з широкими верствами суспільства, впливаючи на різні аспекти соціального життя. Його винятковий статус як наймасовішого і найвпливовішого виду спорту сприяв посиленню соціальної відповідальності не лише окремих футбольних клубів, а й спортивних організацій, які координують розвиток футболу на міжнародному рівні.

Футбол давно перестав бути лише грою – він став потужним інструментом соціальних змін, що об'єднує людей незалежно від їхньої національності, культури чи соціального статусу. Саме тому керівні органи футболу беруть на себе відповідальність за впровадження соціально орієнтованих ініціатив, спрямованих на підтримку освіти, боротьбу з дискримінацією, гендерну рівність, екологічну стійкість та допомогу соціально вразливим групам населення.

Як провідний міжнародний керівний орган, що відповідає за розвиток футболу в Європі, UEFA чітко визначив свою роль у соціальному житті, прагнучи зробити футбол не лише засобом спортивної конкуренції, а й інструментом суспільного прогресу. У 2007 році організація зробила значний крок у цьому напрямку, створивши Комітет соціальної відповідальності. Його діяльність спрямована на підтримку широкого спектра соціальних ініціатив, зокрема проєктів, пов'язаних із розвитком молоді, інтеграцією людей з обмеженими можливостями у спортивне середовище, пропагандою здорового способу життя та боротьбою з негативними явищами, такими як расизм і насильство у спорті.

Завдяки цим зусиллям футбол перетворився не лише на засіб популяризації спорту, а й на платформу для реалізації соціально значущих ініціатив, які впливають на життя мільйонів людей по всьому світу [184].

Таким чином, футбол, будучи легко доступним й актуальним для багатьох людей, володіє якістю універсальної мови, яка дозволяє людям з усіх верств суспільства і з будь-якої точки світу спілкуватися, незважаючи на всі

існуючі відмінності. У контексті соціального розвитку або соціальних змін футбол відіграє стимулюючу та каталізуючу роль, прискорюючу та/або посилюючу дію для створення безпечного простору для людей, яких приваблює ця гра, для того, щоб відкрити їх розум і серце, зміцнити довіру і брати участь у процесах, спрямованих на вирішення глобальних проблем сучасного соціуму, серед яких інформування про ризики небезпеки, гендерна рівність, соціальна інтеграція, боротьба з расизмом, захист довкілля, мирне співіснування тощо.

3.2 Футбол як один із дієвих елементів сталого розвитку (екологія, економіка, освіта протягом життя, подолання будь-яких проявів дискримінації)

У Порядку денному у сфері сталого розвитку на період до 2030 року зазначається: «Спорт також є важливим фактором сталого розвитку. Ми визнаємо зростаючий внесок спорту у досягнення розвитку і миру, в його заохоченні терпимості й поваги, а також внесок, який він робить у розширення прав і можливостей жінок і молоді, окремих осіб і співтовариств, а також у досягнення цілей у сфері охорони здоров'я, освіти та соціальної інтеграції» [76, с. 13].

Спорт, включаючи футбол, зарекомендував себе як економічний і гнучкий інструмент досягнення цілей миру і розвитку, як потужний інструмент, здатний вирішувати задачі, пов'язані з кожною з 17 цілей сталого розвитку.

Ціль 1. Подолання бідності у всіх формах і всюди.

Внесок футболу: Заохочення футбольних клубів, фондів, футбольних асоціацій і ліг до збору та генерації коштів для програм боротьби з бідністю; сприяння підвищенню обізнаності та полегшенню мобілізації необхідних ресурсів для боротьби з бідністю через партнерство з місцевими та міжнародними організаціями.

Ціль 2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, покращення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства.

Внесок футболу: Заохочення футбольних клубів, фондів, футбольних асоціацій і ліг до мобілізації ресурсів, як фінансових, так і в натуральній формі, для надання допомоги уразливим верствам населення

Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку.

Внесок футболу: Забезпечення охорони здоров'я та безпеки на заходах; підвищення рухової активності населення засобами футболу; пропаганда важливості чистого повітря для здоров'я.

Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх.

Внесок футболу: Забезпечення права на освіту і рівних прав жінок і дівчат у сфері освіти; використання спортивних програм для отримання освіти та життєвих навичок.

Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток.

Внесок футболу: Усунення існуючої гендерної нерівності стосовно участі, результатів та лідерства у футболі; посилення обізнаності та боротьба з зловживаннями і гендерним насильством.

Ціль 6. Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією.

Внесок футболу: Футбол є ефективною освітньою платформою для поширення інформації про вимоги до санітарії й управління водними ресурсами. Спортивні споруди повинні дотримуватися стандартів у сфері водопостачання і санітарії.

Ціль 7. Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії.

Внесок футболу: Футбольна інфраструктура повинна просувати організаційні моделі, що використовують екологічно чисте і стійке споживання енергії.

Ціль 8. Сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх.

Внесок футболу: Товари та обладнання для футболу повинні вироблятися відповідно до трудових стандартів та дискримінації у будь-якій формі; футбольні заходи, за дотриманням адекватної політики і процедур, можуть сприяти створенню робочих місць та стійкого економічного, соціального та екологічного розвитку; футбольний туризм може створювати робочі місця і просувати місцеву культуру та продукцію.

Ціль 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям.

Внесок футболу: Побудова спортивних споруд, організація футбольних турнірів мають передбачати екологічний аспект (енергоефективність, збереження води, використання екоматерів тощо); соціальний аспект (доступність, розвиток громади); економічний аспект (довговічність, ефективне управління); інноваційний аспект («розумні стадіони», багатофункціональні спортивні об’єкти).

Ціль 10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними.

Внесок футболу: Футбольні заходи використовувати для святкування й оцінки різноманітності; сприяти взаєморозумінню й боротьбі з дискримінацією; стадіони повинні стати сценою для демонстрації достойної людської поведінки та платформою, заснованою на правах людини, поваги та різноманітності. Футбол можна ефективно використовувати для залучення всіх, незалежно від віку, статі, раси, етнічної приналежності, походження, сексуальної орієнтації, ґендерної ідентичності, релігії, економічного чи іншого статусу.

Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів.

Внесок футболу: Футбол повинен сприяти рівності та служити платформою для просування цінності різноманітності; стати інструментом для боротьби з нерівністю у важкодоступних районах та групах населення, а також сприяти терпимості та просоціальній поведінці у соціумі.

Ціль 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва.

Внесок футболу: Футбол може зменшити антисоціальну поведінку через надання засобів і можливостей у районах, що страждають від бідності, низького соціального розвитку; робити внесок для інтеграції біженців та мігрантів у співтовариства; сприяти стійкому розвитку міст за рахунок будівництва об'єктів з максимальною ефективністю використання ресурсів та енергії

Ціль 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками.

Внесок футболу: Футбол як платформа для просування відповідального використання природних ресурсів повинен сприяти захисту довкілля і збереженню біологічного різноманіття

Ціль 14. Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку.

Внесок футболу: Футбольні проєкти можуть сприяти наданню допомоги населенню й відновленню об'єктів, постраждалих від стихійних лих; сприяти чистоті повітря на футбольних заходах через кампанії з підвищення обізнаності населення; установка детекторів забруднення повітря

Ціль 15. Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття.

Внесок футболу: Екологічно безпечна організація футбольних заходів, включаючи будівництво спортивних споруд та інфраструктури на засадах інноваційних ресурсоефективних ініціатив у сфері екологічно чистої енергії; інформація через освітні ініціативи про взаємозв'язок між вибором способу життя та біорізноманіттям для збереження останнього.

Ціль 16. Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях.

Внесок футболу: Футбол як потужну комунікативну платформу можна використовувати для захисту і реалізації миру, для поширення ідей солідарності та примирення, просування світової культури, сприяння національній єдності та самобутності, а також формуванню основних цінностей спорту: поваги, дружби, рівності, чесної гри тощо

Ціль 17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Внесок футболу: Неперевершена популярність футболу, його універсальний характер та ціннісна основа дозволяють йому створювати багатосторонні зв'язки і партнерства для реалізації цілей сталого розвитку та зміцнення миру, залучаючи та об'єднуючи уряди, спонсорів, спортивні організації, приватний сектор, академічні кола та засоби масової інформації.

Отже, зазначене дозволяє стверджувати, що футбол є потужним інструментом сталого розвитку, сприяючи боротьбі з бідністю, нерівністю, дискримінацією, а також підтримуючи освіту, здоровий спосіб життя та екологічну відповідальність. Футбольні організації та клуби активно реалізують соціальні ініціативи, залучаючи фінансові ресурси, створюючи робочі місця та зміцнюючи громади.

Крім того, футбол відіграє важливу роль у сприянні миру, толерантності та міжкультурному діалогу, об'єднуючи людей незалежно від їхнього походження. Він також використовується для соціальної інтеграції вразливих груп, включаючи біженців і людей з обмеженими можливостями.

Таким чином, футбол є не лише видом спорту, а й глобальним соціальним явищем, що сприяє позитивним змінам у світі, забезпечуючи добробут суспільства, захист довкілля та зміцнення єдності.

Сьогодні FIFA – головна футбольна організація світу – перетворилася на глобальну футбольну спільноту, яка налічує у своєму складі більше членів, ніж ООН. Йдучи в ногу зі світовою спільнотою, FIFA розробила стратегію для реалізації концепції стійкого розвитку. Стратегічні рішення дають можливість ефективніше реагувати на вплив оточуючого середовища, а тому мають вирішальне значення для стійкості [186]. Зарубіжні учені відмічають, що стратегія Федерації обіймає питання соціальної відповідальності, дотримання екологічних вимог, освіти, боротьби з дискримінацією тощо [122, 149, 154, 170].

У 2016 р. FIFA стала першою спортивною організацією, що доєдналася до Рамочної програми ООН «Спорт на підтримку боротьби зі зміною клімату» [98], об'єднавши зусилля футбольних федерацій, команд, спортсменів та уболівальників для досягнення поставленої мети.

Чи впливає футбол на екологію? Так! Томас Фішер, співробітник німецької організації «Deutsche Umwelthilfe» (DUH), яка займається захистом клімату та питаннями стійкого розвитку, відносить до шкідливого впливу на довкілля через футбол транспортні і шкідливі викиди в атмосферу під час пересування футболістів і вболівальників (наземний і повітряний транспорт); сміття, що залишається після матчів; енергозабезпечення та водопостачання стадіонів. Німецькі фахівці підрахували, що під час матчів на першість бундесліги при обслуговуванні тільки вболівальників транспортом викидається понад 7 800 т CO^2, для компенсації шкоди від якого необхідно висадити 60 000 дерев.

Стратегічним планом FIFA передбачено дотримання «зелених» стандартів і принципів стійкого розвитку, спрямованих на зменшення споживання енергії, питної води, переробку відходів та сміття.

Позитивним прикладом у дотриманні цих вимог можуть служити футбольні клуби «Freiburg», «Borussia», «Bayern», на домашніх стадіонах яких встановлені сонячні батареї.

Програми зі зниження використання одноразового посуду мають футбольні клуби «Ліверпуль», «Вайерн», «Кельн», «Баварія», «Челсі», «Тоттенхэм» та ін. [144].

Важливо відмітити, що футбольні клуби залучають своїх уболівальників до вельми важливої проблеми людства – сталого розвитку. Дії на рівні футбольного клубу заохочують і пропагують дії на рівні вболівальників і навпаки, що створює цикл позитивної поведінки, обумовленої відповідальністю бути частиною співтовариства, демонструючи цінність як інструмент для прискорення змін у позитивну сторону.

FIFA, відіграючи фундаментальну роль у суспільстві, спрямовує свою діяльність на виконання Цілі 10 сталого розвитку суспільства до 2030 року «Скорочення нерівності у середині країн і між ними».

Історія протистояння будь-яким проявам дискримінації у футболі починається з 1960 р. – з прийняття першої резолюції Конгресу FIFA з питань дискримінації у зв'язку з політикою апартеїду у Південній Африці [168]. Першими кроками FIFA на шляху подолання проблем соціального розвитку під егідою футболу стала у 1997 р. організація та проведення кампаній «Моя гра – це чесна гра» та у 2002 р. «Скажи ні расизму». Боротьбі з дискримінацією сприяє система нормативного регулювання та притягнення до відповідальності. Так, стаття 4 Статуту FIFA зазначає «Будь-яка дискримінація країни, приватної особи чи групи людей за ознаками раси, кольору шкіри, етнічного, національного чи соціального походження, статі, обмежених можливостей, мови, релігії, політичних чи будь-яких інших поглядів, матеріального становища, походження чи будь-якого іншого статусу, сексуальної орієнтації чи будь-якої іншої причини суворо заборонено та карається відстороненням від посади або виключенням» [145].

Головна організація світового футболу прагне позбавити футбольний світ та гру від дискримінації у будь-якій формі і вважає своєю місією відстоювати боротьбу з дискримінацією словами та справами заради спільного блага.

FIFA надає підтримку та рекомендації своїм зацікавленим сторонам, від співробітників до асоціацій-членів, щоб забезпечити різноманітну та доброзичливу атмосферу із суворим регулюванням дискримінаційної поведінки. Розроблені організацією процедури, дають можливість виявлення, оцінки та покарання за будь-які форми дискримінаційної поведінки, які можуть виникати на футбольному полі або за його межами.

Одним із напрямів боротьби з дискримінацією є широке поширення відповідної інформації серед людей і країн, щоб надихати на зміни та навчати, як змінити ситуацію на краще.

У рамках підготовки до Чемпіонату світу з футболу FIFA–2022 у Катарі FIFA провела спеціальне навчання з прав людини, боротьби з дискримінацією та врахування культурних особливостей для тих, хто був причетний до організації та проведення чемпіонату: менеджерів, готельного персоналу, волонтерів. Судді та офіційні особи пройшли спеціальну підготовку, яка підвищила їх інформованість про прояви мікроагресії, виявлення актів дискримінації, повагу різноманітності, особливості міжнародної фан-культури для запобігання расовому чи будь-якому іншому виду дискримінації.

Мережа Fare – Football Against Racism in Europe – мережа, яка бореться проти расизму та ксенофобії у європейському футболі. До неї входить 124 організації з понад 39 країнах. Мережа Fare об’єднує групи уболівальників, правозахисних організацій, групи етнічних меншин, ЛГБТ-групи, аматорські футбольні клуби та ін. Fare розробили та реалізували систему спостереження та реєстрації проявів дискримінації під час міжнародних матчів у Європі, а також програми для просування різноманітності та толерантності під час найбільших футбольних турнірів. Fare діє на всіх рівнях європейського футболу для сприяння соціальній інтеграції маргіналізованих та

дискримінованих груп та намагається залучити основних гравців та керівні футбольні структури до участі у русі з боротьби з дискримінацією та, зрештою, зробити футбол більш відкритим для всіх [145].

Освіта у середині, навколо і через футбол здатна інформувати про те, як запобігти дискримінації, як люди мають реагувати у випадку дискримінаційних інцидентів, які можуть виникнути в їх власному оточенні. Таким чином, футбол здатний реалізувати ще одну ціль сталого розвитку суспільства до 2030 року – Ціль 4 – «Забезпечити інклюзивну і якісну освіту для всіх і сприяти навчанню протягом всього життя».

Важливим завданням освітнього процесу у футболі є – дійти до людей у їх соціальному середовищі. Освіта у футбольному контексті характеризується тим, що її можна і потрібно адаптувати до потреб певної групи людей, забезпечивши інклюзивні освітні програми і проєкти, що відрізняються залежно від віку і статі контингенту, географічного положення, соціального стану учасників. У зв'язку з цим знання соціальної педагогіки і методи навчання набувають життєво важливого значення [144].

Як зазначила Генеральний секретар FIFA Фатма Самура, «… у таких галузях, як забезпечення доступності стадіонів, права людини, боротьба з дискримінацією, екологічна сертифікація стадіонів та боротьба з корупцією, ми змогли досягти великих успіхів та ще раз продемонструвати, що FIFA має намір стати лідером у світі спорту та менеджменту заходів у відповідно до вимог концепції сталого розвитку» [72].

Футбол є не лише видом спорту, а й потужним інструментом досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) ООН до 2030 року. Його вплив поширюється на економічний розвиток, соціальну інтеграцію, екологічну свідомість та боротьбу з дискримінацією. Завдяки глобальній популярності футбол сприяє вирішенню таких проблем, як подолання бідності, забезпечення якісної освіти, гендерної рівності та соціальної інклюзії.

3.3 Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання як складові процесу підготовки юних футболістів

З метою визначення особливостей реалізації гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процесі підготовці юних футболістів у спортивних школах і клубах країни, нами було розроблено анкети та проведене опитування трьох груп респондентів: юних спортсменів-футболістів (n = 95) їх батьків (n = 112) та тренерів (n = 44).

Загалом в дослідженні взяли участь 95 футболістів віком 6–14 років з дев'яти міст України; 42 % від загальної кількості респондентів займаються футболом менш ніж три роки, 58 % – від трьох до 10 років.

Аналіз інформації щодо родин юних футболістів дозволяє говорити про те, що 17 % спортсменів є єдиною дитиною в родині; 57 % мають одного брата чи сестру; 24 % – мають двох братів чи сестер; по 1 % від загальної кількості респондентів, мають трьох та чотирьох братів/сестер.

Дослідження дозволяють нам говорити про те, що переважна більшість юних спортсменів – 75 респондентів (спортсмени мали право обрати декілька відповідей) у заняттях футболом ставлять за мету – досягнення спортивних перемог (рис. 3.3).

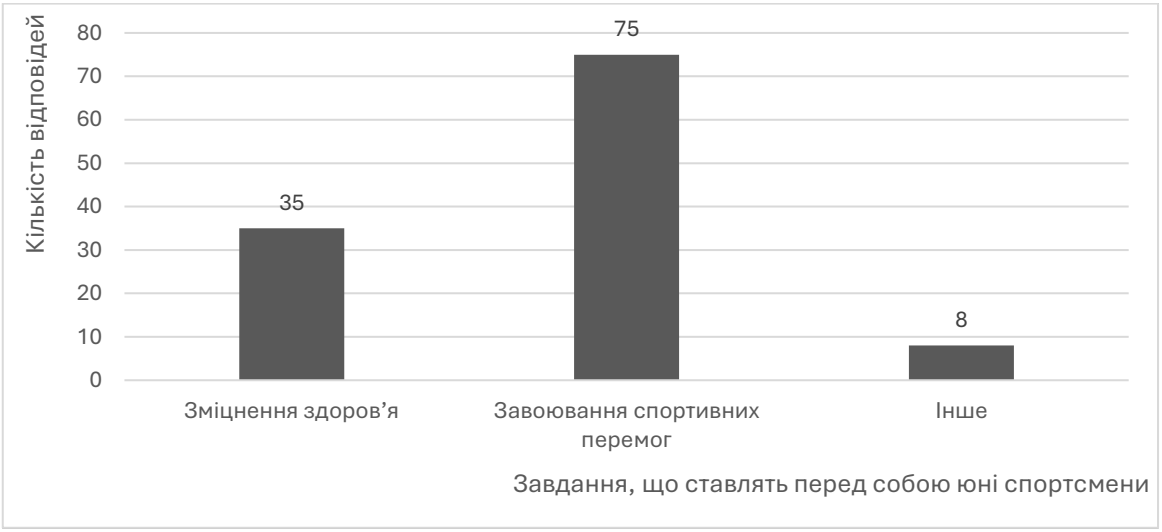

Рисунок 3.3 – Мета занять футболом для юних спортсменів (n = 95)

Наступним кроком виконання дисертаційної роботи було визначення прагнення юних спортсменів-футболістів то того, щоб їх майбутня професія була пов’язана із футболом. Цей аспект має вагоме значення для розуміння ціннісних орієнтацій молоді та перспектив їх професійного самовизначення в контексті спортивної кар’єри (рис. 3.4.).

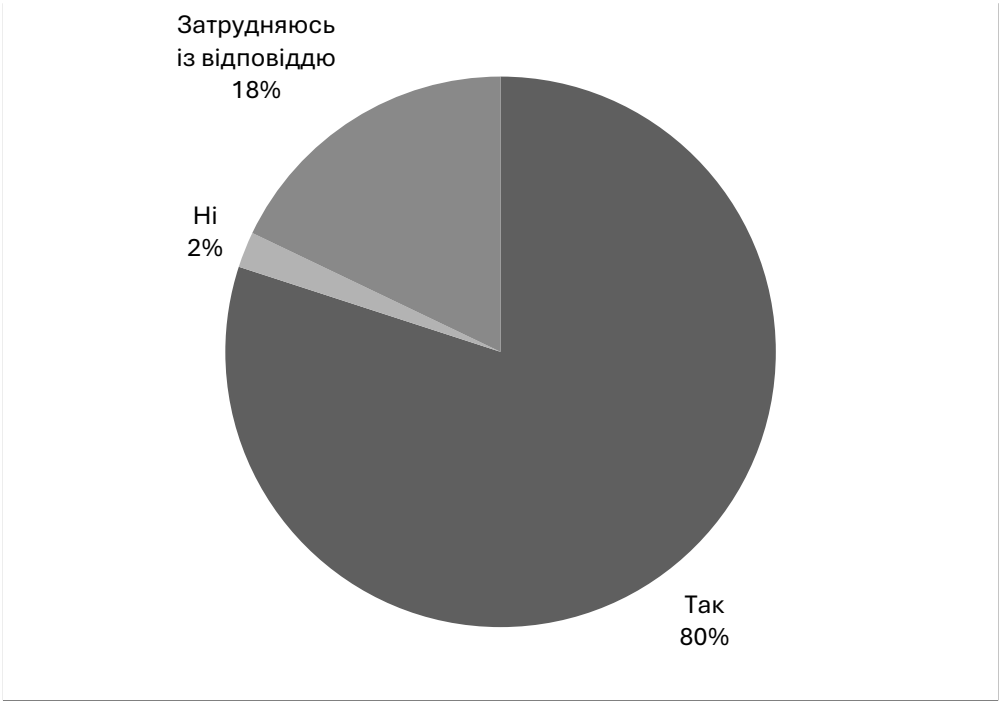

Рисунок 3.4 – Бачення юними спортсменами футболу, як своєї майбутньої професії (n = 95)

Дослідження дозволяють говорити і про те, що 80 % юних спортсменів, які брали участь в опитуванні, розглядають цей вид спорту, як свою майбутню професію, а 18 % від загальної кількості респондентів – не визначились, що, в свою чергу, дозволяє говорити про доцільність проведення фахової освіти в процесі підготовки юних футболістів яка сприятиме як розширенню кругозору дитини, так і професійному становленню майбутніх фахівців.

В той же час, переважна більшість молодих футболістів (85 % від загальної кількості респондентів), відзначають, що регулярні тренування не перешкоджають їм отримувати освіту у закладах загальної середньої освіти та не знижують для них ефективність освітнього процесу (рис. 3.5).

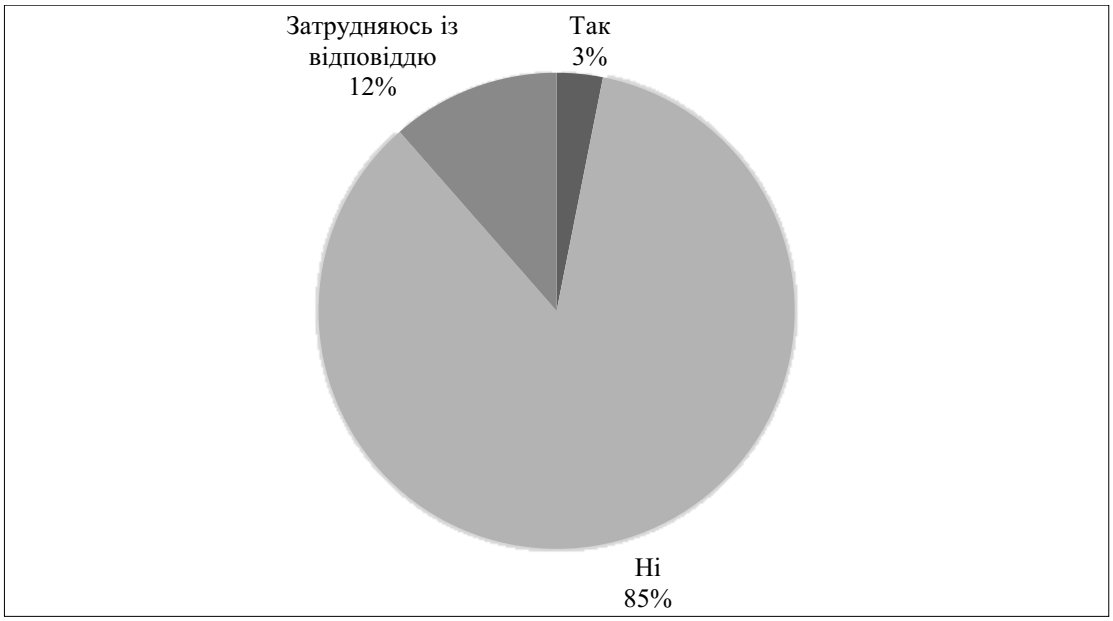

Рисунок 3.5 – Вплив занять футболом на зниження ефективності отримання знань юними футболістами у закладах загальної середньої освіти, думка юних футболістів, n = 95

Результати опитування юних спортсменів, які займаються футболом, дозволяють також відзначити, що понад 50 % респондентів впевнені в тому, що якісна та повноцінна освіта передбачає вивчення питань гуманітарного циклу (рис. 3.6).

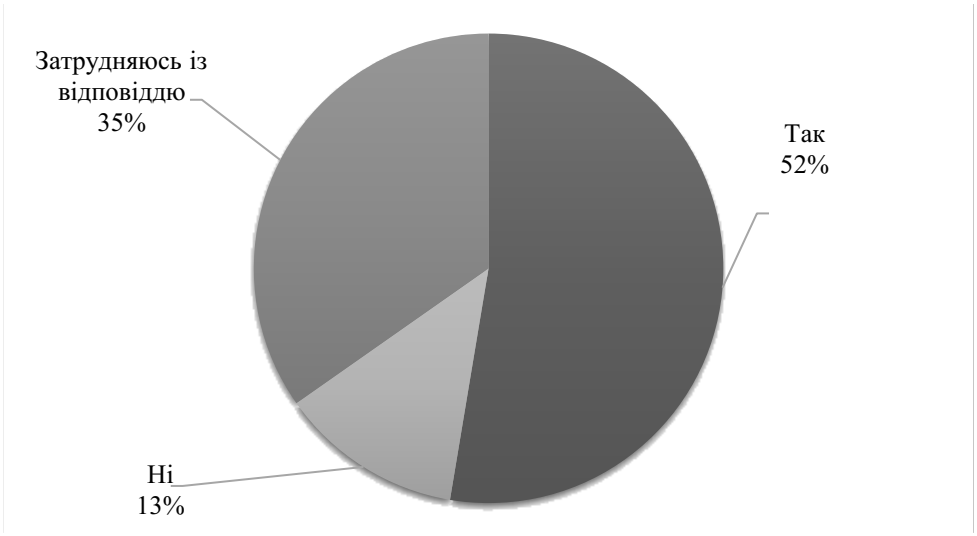

Рисунок – 3.6 Впевненість юних футболістів у твердженні, що якісна освіта передбачає вивчення питань гуманітарного характеру (n = 95)

Також, юні футболісти відзначили, що отримують інформацію переважно, використовуючи мережу Інтернет та різноманітні сайти, що дозволяє говорити про те, що спеціально розроблена електронна освітня платформа – є зручним, для них, засобом для отримання нових знань та нової інформації (рис. 3.7).

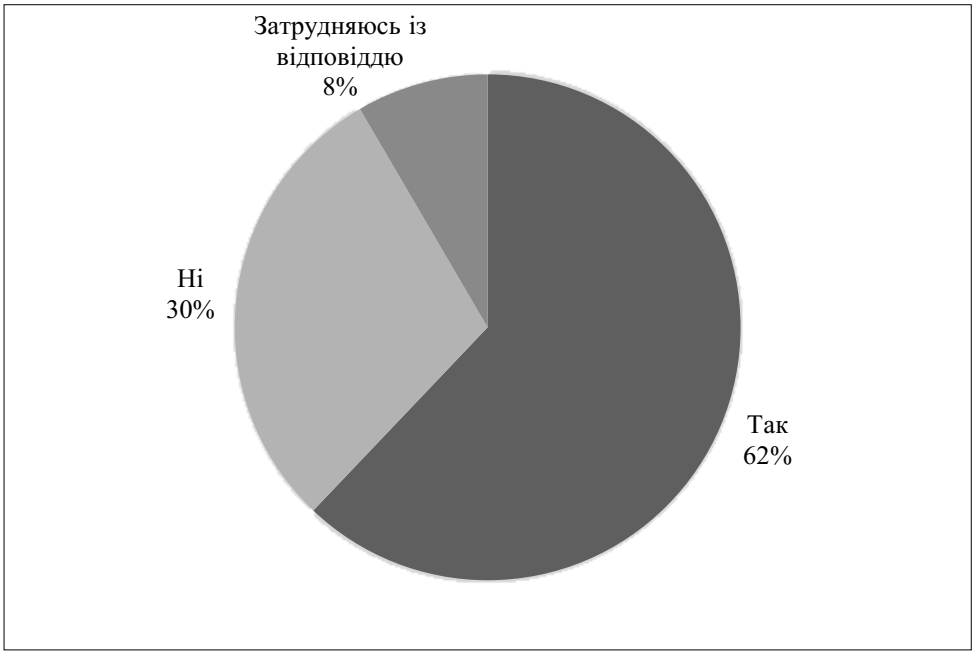

Рисунок 3.7 – Зручність отримання нових знань за допомогою електронної освітньої платформи, думка юних футболістів (n = 95)

Це підтверджує необхідність створення електронної освітньої платформи для юних футболістів як ефективного інструменту надання актуальної та корисної інформації у зручному й доступному для молоді форматі.

Також, юні спортсмени відзначили, що, на їх думку, освітню платформу, яка міститиме додаткову пізнавальну інформацію щодо різних аспектів розвитку та функціонування футболу, як виду спорту, у світі, найдоцільніше розміщувати на сайті спортивної школи/клубу (153 бали), далі, за значущістю йдуть сайт обласної федерації футболу (128 балів) та Української асоціації футболу (126 балів).

Результати проведеного опитування свідчать про те, що понад 50% респондентів вважають, що створення та впровадження спеціалізованої освітньої платформи, яка охоплюватиме різні аспекти розвитку футболу та буде доступною на офіційних веб-сайтах відповідних установ, позитивно вплине на якість їхньої освіти (рис. 3.8).

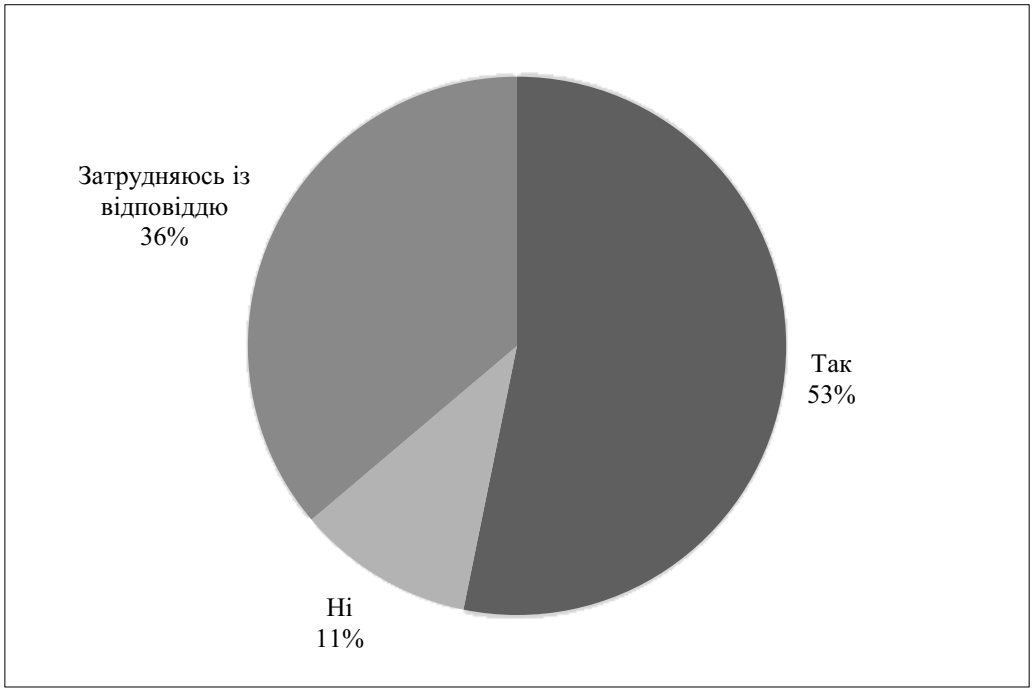

Рисунок 3.8 – Доцільність створення спеціалізованої електронної освітньої платформи як елементу підвищення якості освіти юних футболістів (n = 95)

Це підтверджує актуальність питання щодо розробки такої платформи, визначення її змістового наповнення та розміщення на веб-ресурсах дитячо-юнацьких спортивних шкіл, регіональних федерацій та Української асоціації футболу.

Юні респонденти, в процесі проведеного опитування, також виділили переваги, які може отримати молодий спортсмен-футболіст, використовуючи освітній матеріал, розміщений на спеціалізованих онлайн платформах (рис. 3.9).

Рисунок 3.9 – Переваги, які може отримати молодий футболіст, використовуючи освітній матеріал, розміщений на спеціалізованих онлайн платформах, думка спортсменів (n = 95)

Отримані результати свідчать, що одним із основних позитивних моментів розміщення освітнього матеріалу на онлайн-платформах, є можливість його використовувати та періодично, за потреби, до нього повертатись тривалий час (246 балів), далі, за значущістю, йде можливість отримати доступ до наявного освітнього матеріалу у будь-який зручний час (220 балів), важливим позитивним моментом є і економія часу на пошук необхідної достовірної інформації (216 балів), а також – розширення власного світогляду, отримання, завдяки використанню матеріалу, що міститься на освітній онлайн-платформі, нових знань (154 бали).

Враховуючи, що юні спортсмени, які займаються футболом, відзначили доцільність створення освітніх онлайн-платформ, наступним етапом дослідження стало визначення пріоритетних тем і питань, що викликають найбільший інтерес у юних футболістів. Для цього, в рамках проведеного

опитування, було досліджено інформаційні потреби молодих спортсменів та визначено найбільш актуальні напрями наповнення такої платформи.

Отримані результати дозволяють відзначити, що понад 90 % від загальної кількості юних спортсменів-футболістів, які брали участь в опитуванні, відзначили, що їм цікаво буди отримати інформацію стосовно історії розвитку футболу, що дозволяє говорити про високий рівень зацікавленості молодих спортсменів у цьому питанні і доцільності розміщення відповідної інформації на спеціалізованих освітніх платформах (рис. 3.10).

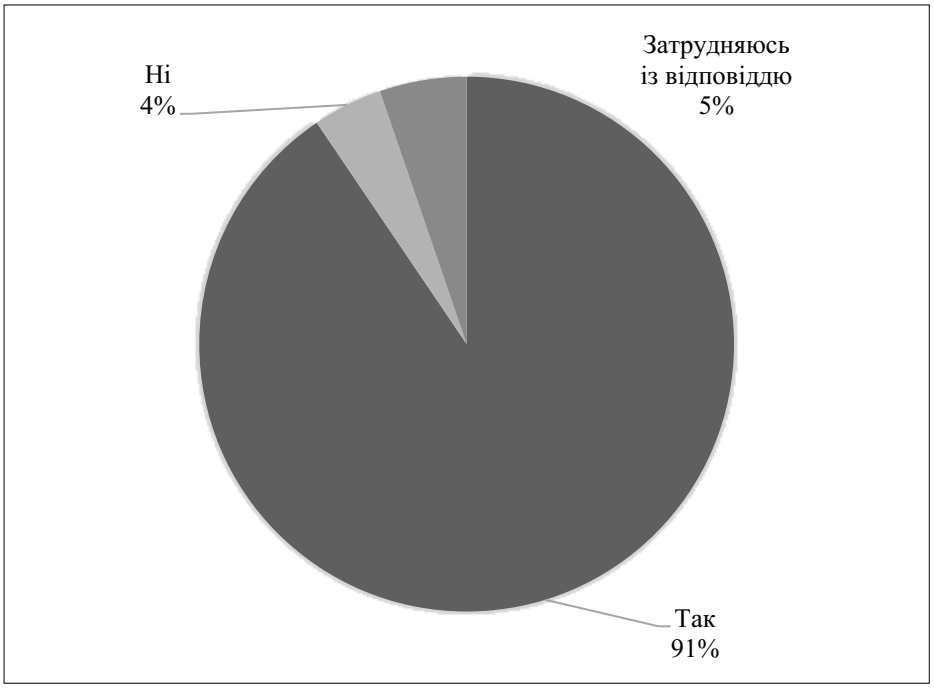

Рисунок 3.10 – Зацікавленість юних футболістів у пізнанні історії футболу (n = 95)

Також, дослідження дозволяють відзначити, що юні футболісти, у переважній більшості (88 % від загальної кількості респондентів) вважають, що вивчення та аналіз співвідношення сил команд у футболі на Іграх Олімпіад сприятиме кращому розумінню футболу, як виду спорту (рис. 3.11).

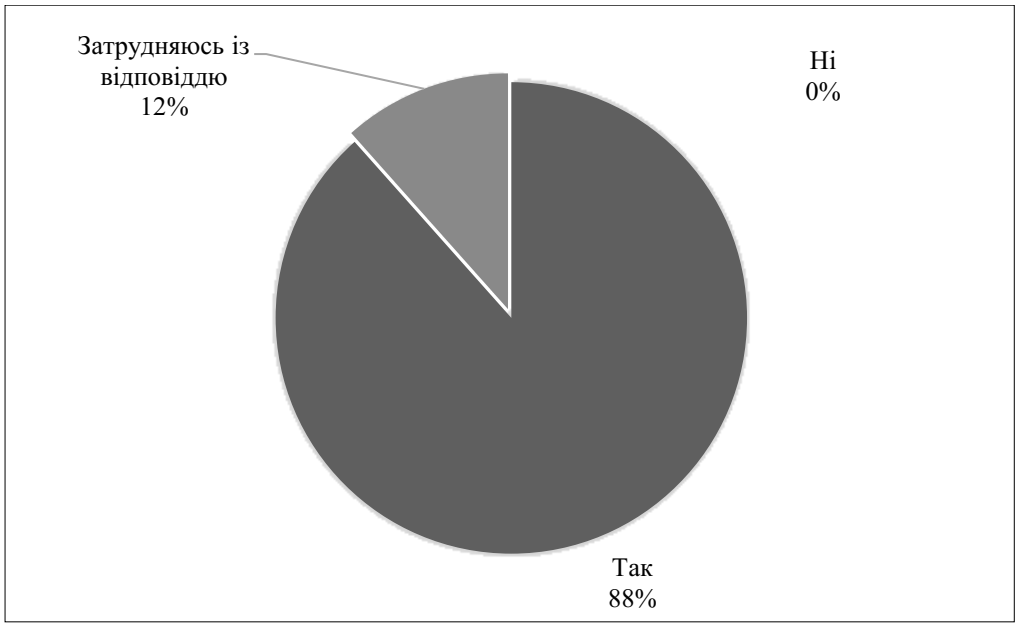

Рисунок 3.11 – Зацікавленість юних футболістів у питаннях співвідношення сил команд у футболі на Іграх Олімпіад (n = 95)

Результати проведеного опитування дозволяють констатувати, що цікавим питанням для юних футболістів є й ознайомлення зі спортивним та життєвим шляхом зірок світового футболу (рис. 3.12).

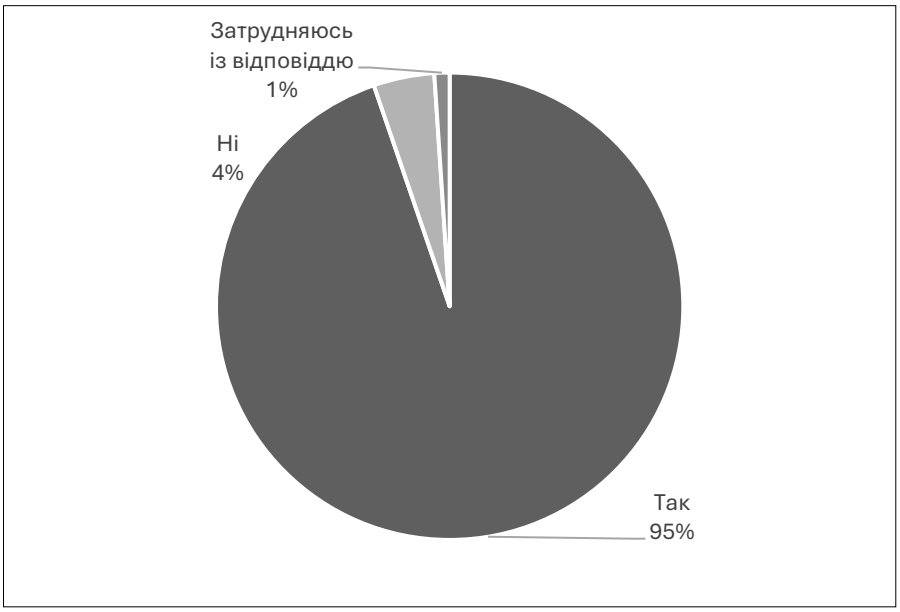

Рисунок 3.12 – Зацікавленість юних футболістів у питаннях спортивного життєвого шляху зірок світового футболу (n = 95)

Висвітлення цього питання може слугувати прикладом, що надихає молодих спортсменів вправно тренуватися для досягнення високого спортивного результату та вірити у власні сили.

Важливим, на думку юних футболістів, виявилось і питання особливостей організації та проведення турнірів національних збірних команд, клубних турнірів. Вивчення цього питання, на думку респондентів, є важливою складовою у процесі теоретичної підготовки спортсменів у футболі, яка сприятиме кращій орієнтації молоді у специфічних особливостях виду спорту, дозволяє вивчити досвід та переваги команд-лідерів світового рейтингу, проаналізувати помилки команд-аутсайдерів (рис. 3.13). Зазначене, в свою чергу, дозволяє говорити, що вивчення цього питання сприяє не лише кращому розумінню юними спортсменами технічних аспектів гри, а й, дозволяє розширити світогляд дитини шляхом створення умов для вивчення особливостей проведення національних турнірів, знайомства з традиціями різних країн.

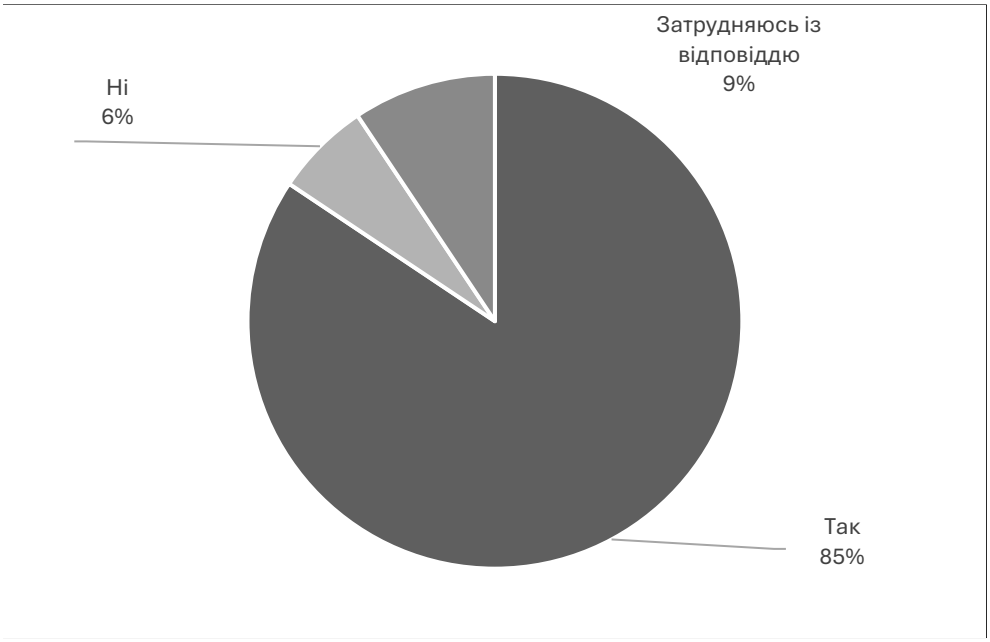

Рисунок 3.13 – Важливість знання особливостей організації та проведення турнірів національних збірних команд, клубних турнірів у процесі підготовки спортсменів у футболі, думка спортсменів (n = 95)

Також, дослідження дозволяють говорити і про те, що ознайомлення молодих спортсменів із переліком нагород і титулів FIFA та UEFA, їх історією та особливостями присудження, сприяє формуванню у юних футболістів мотивації до подальшого спортивного вдосконалення задля досягнення цих нагород (рис. 3.14). Що, в свою чергу, свідчить про ефективність використання зазначеного матеріалу, як складової не лише теоретичної, а й психологічної підготовки юних спортсменів, які займаються футболом.

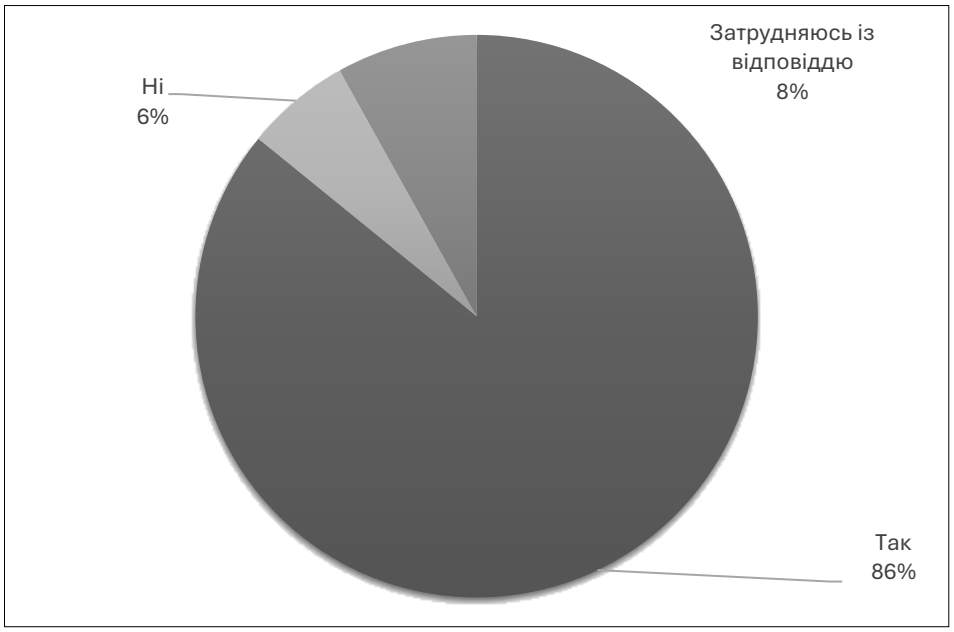

Рисунок 3.14 – Вплив ознайомлення юних футболістів із переліком нагород і титулів FIFA та UEFA, їх історією та особливостями присудження на формування мотивації до подальшого спортивного вдосконалення, думка спортсменів (n = 95)

Дещо меншу, у порівнянні з попередніми темами, зацікавленість у юних футболістів викликає вивчення матеріалу, пов’язаного з діяльністю Союзу європейських футбольних асоціацій. Частково це пов’язано з тим, що молоді спортсмени, передусім, беруть приклад із кумирів та мріють потрапити грати в той чи інший спортивний клуб, в той час, як діяльність Союзу, є менш актуальним та «усвідомлюваним» питанням для молодого покоління. При

цьому, понад 50 % від загальної кількості респондентів, відзначили, що вивчення зазначеної проблематики сприятиме побудові їх подальшої спортивної кар'єри (рис. 3.15). Зазначене дозволяє говорити, що частина молодих спортсменів бачать себе у подальшому не лише відомим футболістом, а й спортивним функціонером, що, в свою чергу, свідчить про доцільність включення питань, які пов'язані з особливостями функціонування Союзу європейських футбольних асоціацій в освітній курс для юних спортсменів-футболістів.

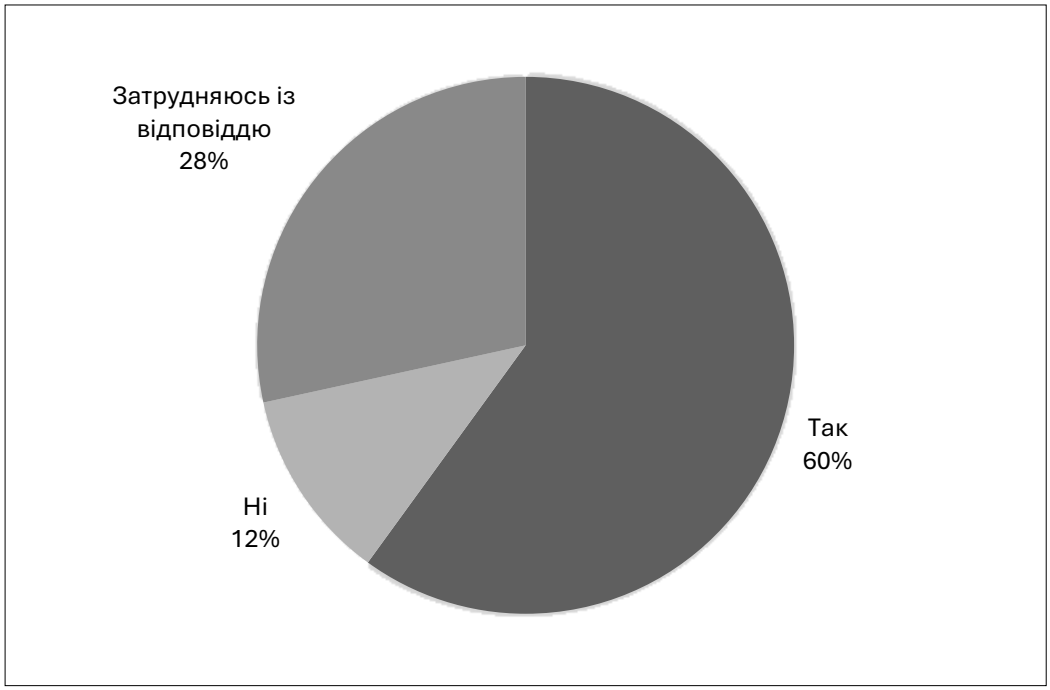

Рисунок 3.15 – Сприяння вивчення молодими футболістами матеріалу, пов'язаного з діяльністю Союзу європейських футбольних асоціацій, побудові їх подальшої спортивної кар'єри, думка спортсменів (n = 95)

Результати опитування дозволяють говорити і про те, що на думку переважної більшості юних футболістів (71 % від загальної кількості респондентів які брали участь в опитуванні), вивчення особливостей функціонування континентальних конфедерацій футболу спряє кращому розумінню функціонування футболу у світі (рис. 3.16). А також підтверджує те, що ряд молодих спортсменів розглядають можливість побудови власної

подальшої спортивної кар'єри різних країнах світу і, заради цього прагнуть дізнатись про діяльність керівних органів розвитку футболу на різних континентах. Звісно, вирішення цього питання є можливим лише при наявності у юних спортсменів базових знань з ряду навчальних дисциплін, що входять до шкільної програми, зокрема, з географії; а також базових знань з особливостей функціонування «інституту футболу» у світі.

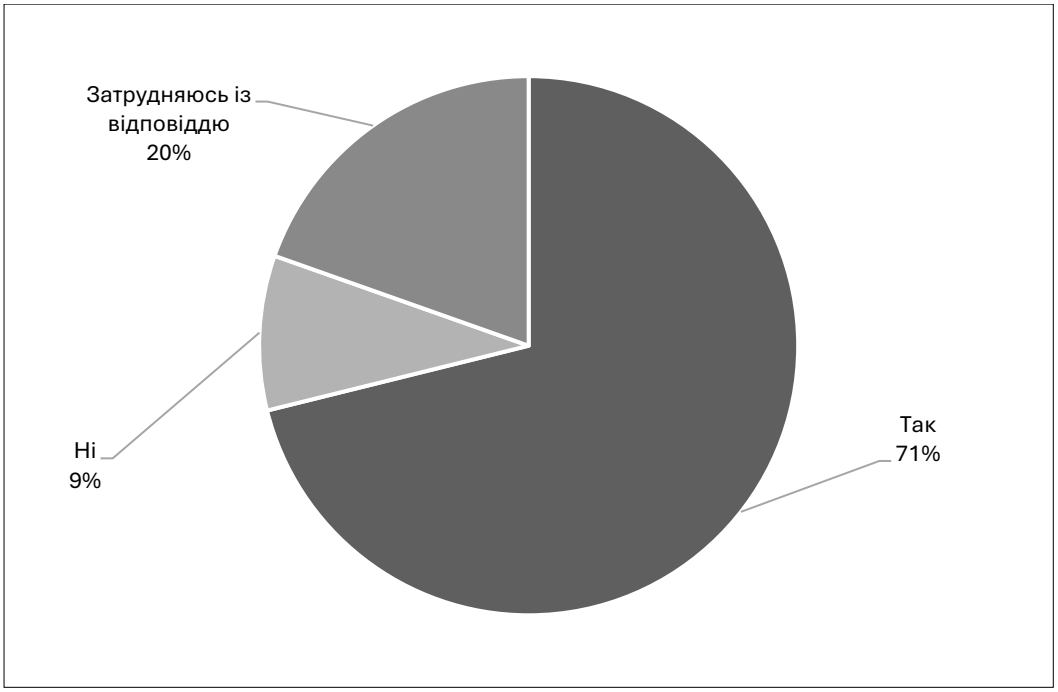

Рисунок 3.16 – Сприяння вивчення особливостей функціонування континентальних конфедерацій футболу кращому розумінню розвитку та функціонування футболу у світі, думка спортсменів (n = 95)

Результати проведеного опитування дозволяють стверджувати, що переважна більшість юних футболістів вважають знання з історії футбольних споруд, еволюції спортивного спорядження та особливостей їх розвитку не лише цікавими з пізнавальної точки зору, а й такими, що відіграють суттєву роль у формуванні їхнього професійного світогляду, самоідентифікації як спортсменів та усвідомленого ставлення до обраної спортивної діяльності (рис. 3.17).

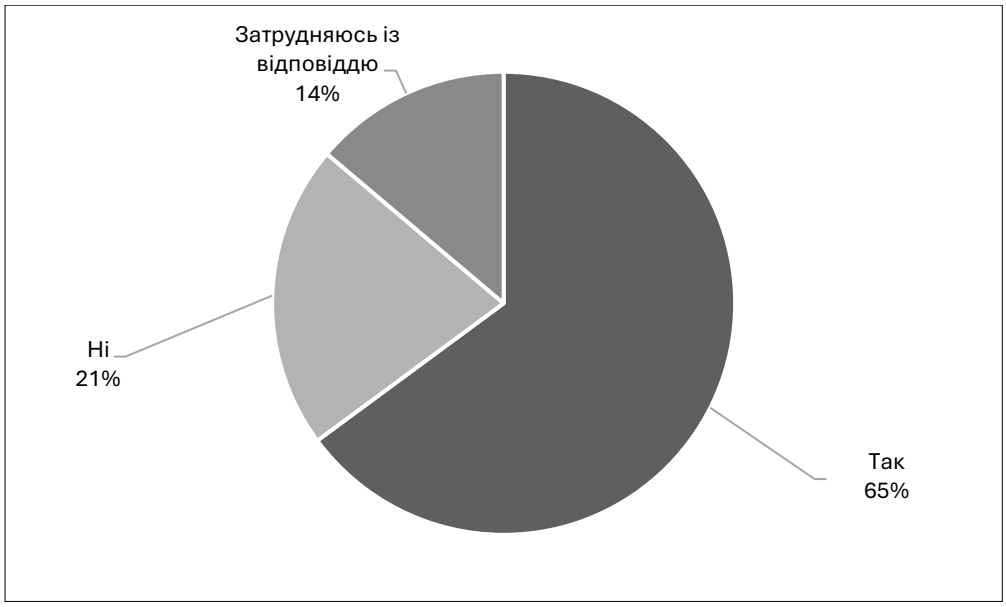

Рисунок 3.17 – Важливість володіння інформацією про історію споруд та спорядження для гри у футбол, думка спортсменів (n = 95)

Юні футболісти також відзначили і те, що вивчення історії футболу в Україні впливає на формування їх громадянської позиції та почуття патріотизму (рис. 3.18).

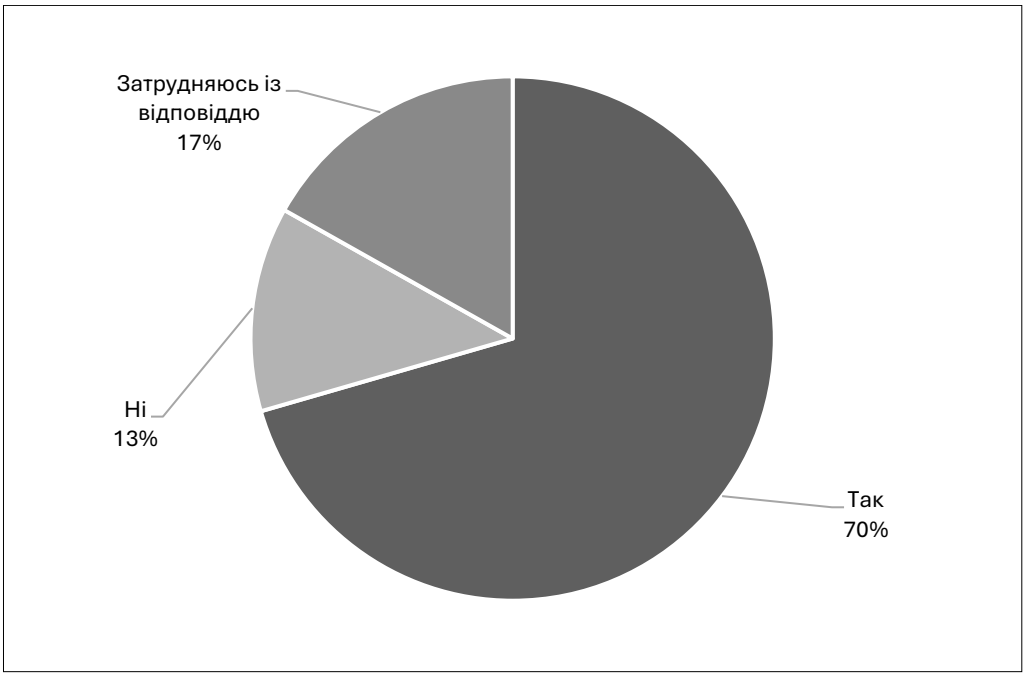

Рисунок 3.18 – Вплив вивчення історії футболу в Україні на формування громадянської позиції та почуття патріотизму у юних спортсменів, думка спортсменів (n = 95)

Зазначене дозволяє говорити про доцільність і важливість вивчення історії футболу України у прцесі підготовки юних футболістів, як дієвого фактора формування патріотичних почуттів вихованців, їх національної гідності, що матиме значний соціальний ефект.

Результати опитування свідчать і про доцільність знайомства юних футболістів із творами мистецтв, які відображають футбол у різних його проявах. Зокрема, 60 % від загальної кількості респондентів, відзначили зацікавленість у зазначеному питанні, яке сприятиме не лише розширенню кругозору атлетів, а й кращому розумінню футболу, як виду спорту та складової життя суспільства (рис. 3.19).

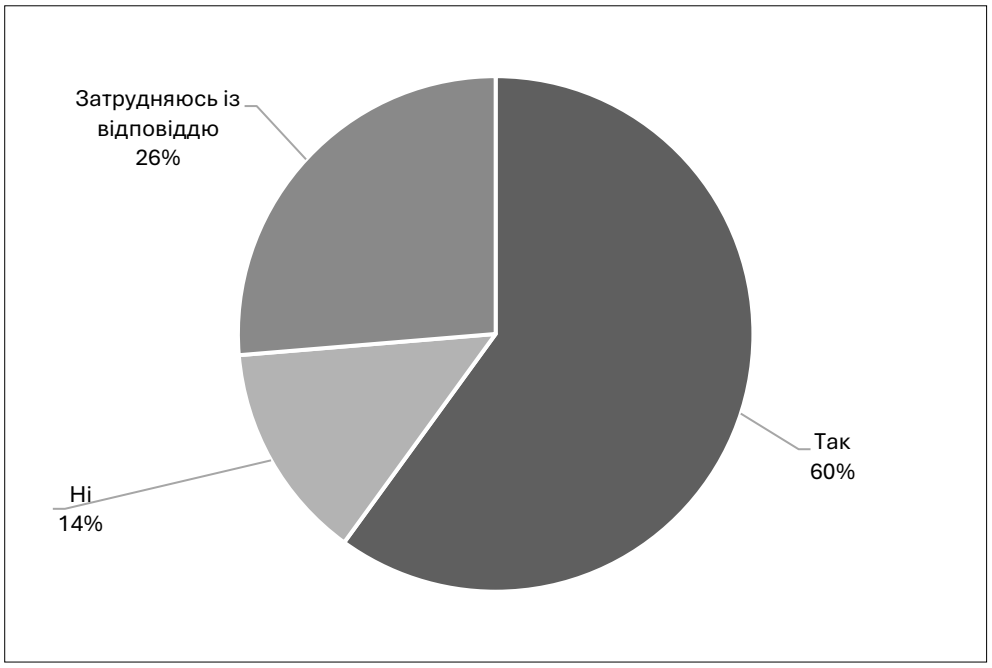

Рисунок 3.19 – Бажання юних спортсменів знайомитись із творами мистецтв, які відображають футбол у різних його проявах (n = 95)

Вивчення футболу через знайомство із творами мистецтв сприяє також й естетичному розвитку дитини, що в свою чергу, відповідає загальним задачам гармонійному – фізичному та духовному розвитку молодого покоління.

Спортсмен є центральною фігурою у будь-якому виді спорту, саме його дії та досягнення привертають увагу глядачів та вболівальників, тому, в рамках дослідження, нами було вивчене питання, щодо уявлень юних футболістів відносно місця і ролі спортсмена у футболі (рис. 3.20).

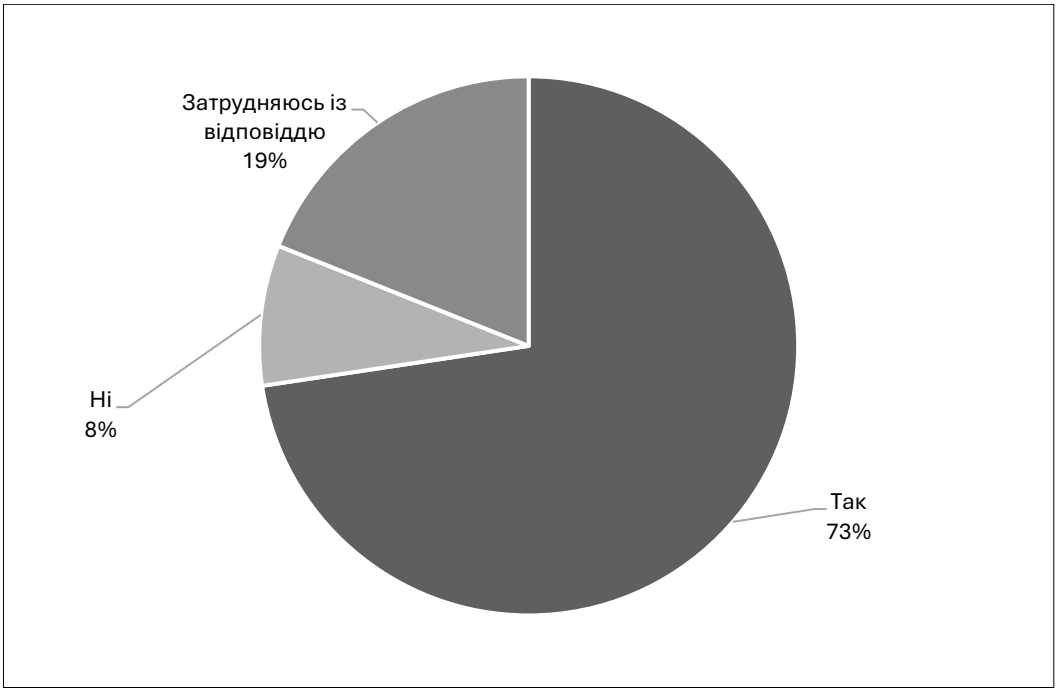

Рисунок 3.20 – Уявлення юних футболістів щодо місця і ролі спортсмена у футболі (n = 95)

Отримані результати дозволяють говорити про те, що понад 70 % респондентів стверджують, що уявляють роль, яку відіграє спортсмен-футболіст у розвитку виду спорту та у соціальному житті суспільства. Це пітверджує доцільність гуманітарної освіти спортсменів, які мають бути взірцями для наслідування.

В той же час, питання щодо антуражу спортсменів-футболістів викало певні труднощі серед юних гравців, які займаються футболом (рис. 3.21), що в свою чергу, враховуючи, що спортсмен є основною фігурою в спорті, свідчить про необхідність детального висвітлення цього аспекту в процесі підготовки молодих атлетів.

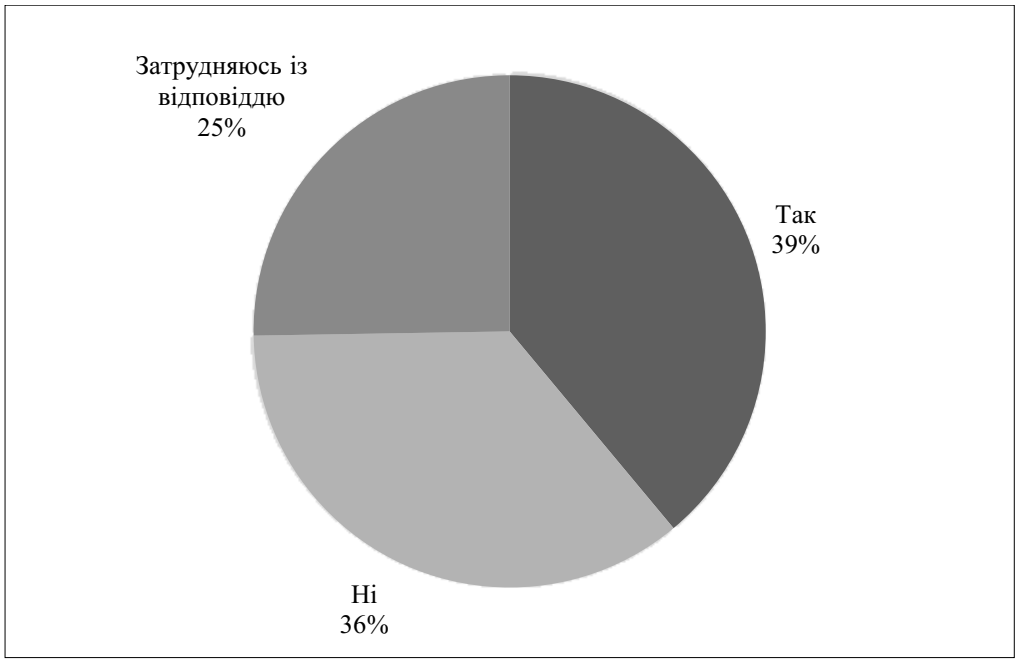

Рисунок 3.21 – Уявлення юних футболістів щодо антуражу спортсмена у футболі (n = 95)

Важливою складовою, що обумовлює розвиток будь-якої організації, проєкту, явища в умовах сьогодення є економічна складова. Тому, в рамках дослідження, нами було вивчене питання щодо знайомства юних спортсменів-футболістів з питаннями економіки в футболі. Отримані результати дозволяють говорити про те, що незважаючи на значущість цього питання, понад 50 % респондентів не знайомі з цією проблематикою (рис. 3.22), що свідчить про доцільність розробки відповідного освітнього матеріалу та пошуку ефективних шляхів ознайомлення юних футболістів з питаннями економіки у виді спору, яким вони займаються. У бесідах молоді спортсмени відзначали, що їм відома інформація про високі прибутки відомих футболістів, і це є одним із факторів, що впливає на бажання молодих атлетів займатися саме цим видом спорту, в той час, питання підписання контракту, взаємодії зі спонсорами, менеджерами тощо залишаються поза увагою юних атлетів, які приймали участь в опитуванні.

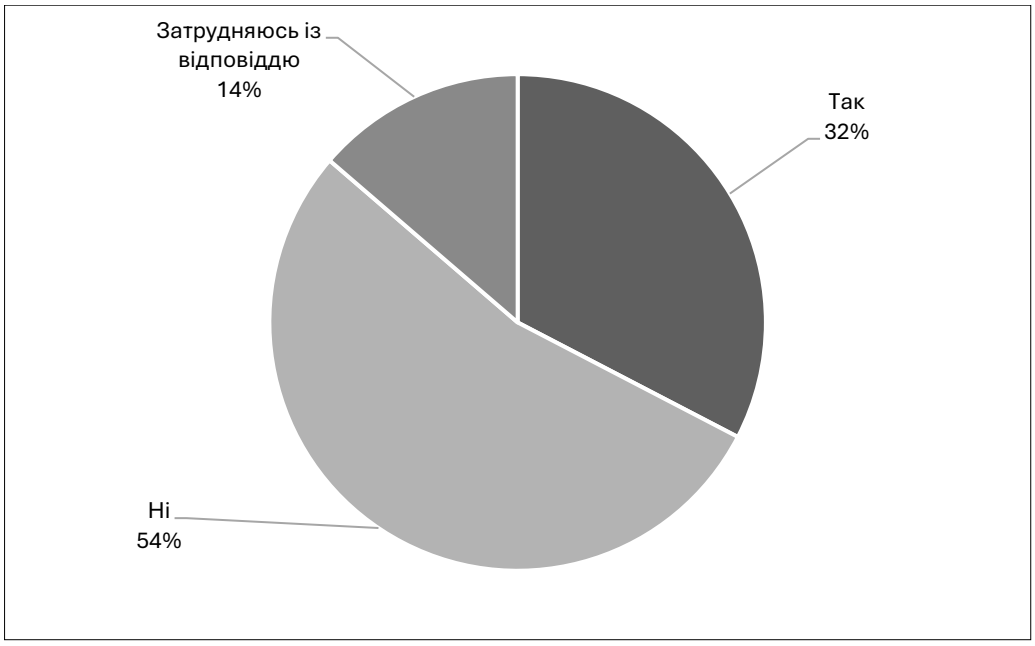

Рисунок 3.22 – Ознайомлення юними футболістами з питаннями економіки у футболі (n = 95)

Дослідження свідчать і про те, що ще більший відсоток юних спортсменів-футболістів, у порівнянні із попередніми відповідями, відзначили, що незнайомі з поняттям «мультикультуралізм» і тим, яку роль він відіграє у футболі (рис. 3.23).

Враховуючи соціальну значущість цього питання, сучасні гуманітарні тенденції, фахівцям, які працюють з футболістами, доцільно звернути увагу на матеріал, присвячений мультикультурній складовій розвитку футболу, як виду спорту, та інтеграції цього питання в процес підготовки спортсменів-футболістів, які знаходяться на різних етапах багаторічного спортивного вдосконалення. Актуальність цього питання підтверджується і тим, що ряд молодих атлетів прагнуть переїхати грати у клуби європейських країн, а для цього, окрім високих спортивних результатів, важливим є і вивчення культури та традиції тієї країни.

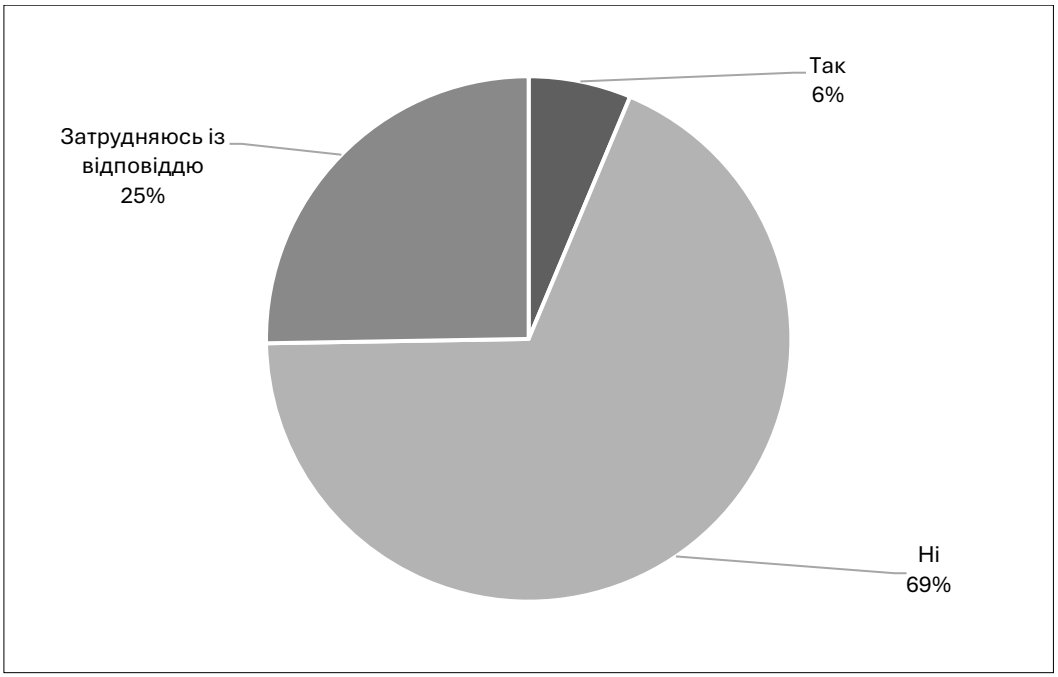

Рисунок 3.23 – Ознайомлення юними футболістами з поняттям мультикультуралізму у футболі (n = 95)

Проблематичним, для юних спортсменів-футболістів, які приймали участь в опитуванні, виявилось і питання впливу політики на розвиток футболу (рис 3.24).

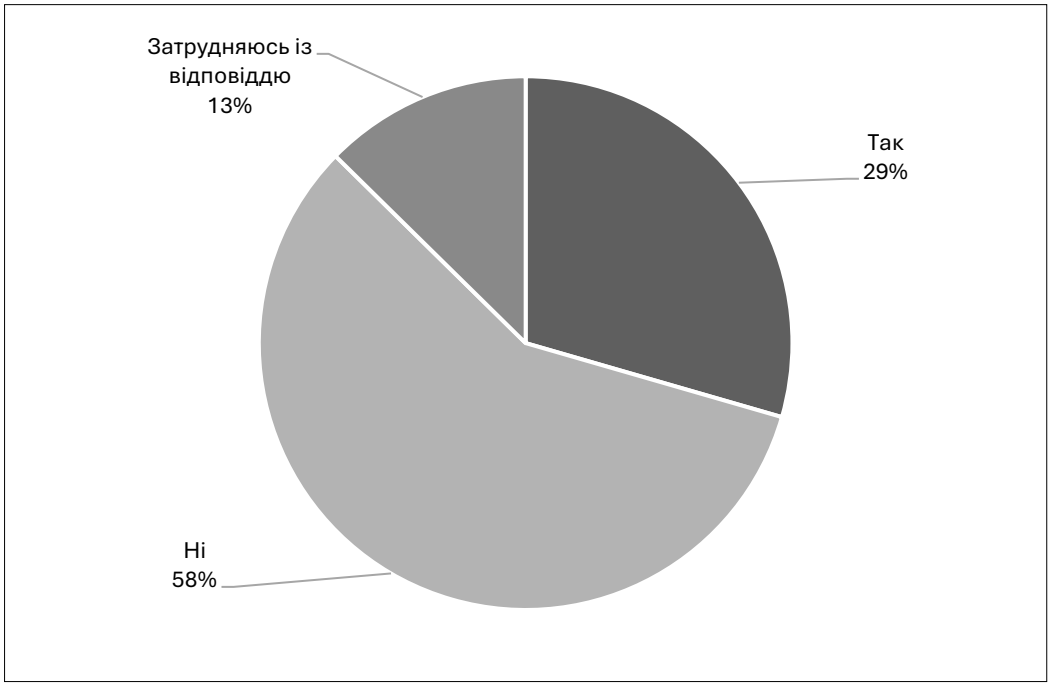

Рисунок 3.24 – Ознайомлення юними футболістами з питаннями впливу політики на розвиток футболу (n = 95)

Враховуючи вік респондентів, подібний результат був цілком очікуваним. Однак, питання політики є основою функціонування будь-якого суспільства, складовою, що впливає на розвиток різноманітних соціальних програм, проєктів, соціальних явищ тощо, в тому числі і на розвиток футболу. Результати, що були отримані у підсумку проведення бесід з батьками і тренерами юних футболістів, дозволяють відзначити, що вивчення з юними футболістами, питання впливу політики на розвиток футболу, є вкрай важливим в контексті формування гармонійно розвиненої особистості. Також, враховуючи реалії в яких живе сучасне українське суспільство, варто відзначити, що футбол, як і будь-яка інша сфера життя тісно пов'язаний із політичними процесами, що відбуваються в країні, тому оминути це питання при роботі з юними є недоцільним. ВУ той же час, історія футболу насичена істотною кількістю позитивного впливу політики на розвиток футболу; саме ці приклади доцільно наводити молодим атлетам.

Сьогодні актуальним питанням у розвитку світового суспільства, в тому числі і галузі фізичної культури і спорту, є дотримання гендерної рівності. В той же час, результати досліджень, дозволяють говорити про те, що понад 50 % юних спортсменів-футболістів, які брали участь в нашому опитуванні, відзначили, що незнайомі з питаннями розвитку жіночого футболу (рис. 3.25). Враховуючи соціальну важливість питань жіночого спорту, необхідність виховання соціально свідомого, відповідального та гуманістично орієнтованого молодого покоління, доцільним є підбір відповідного матеріалу та його розміщення на відповідних освітніх платформах, у роботі із спортсменами тощо.

Результати досліджень свідчать про те, що майже 50% юних футболістів, які взяли участь в опитуванні, мають труднощі з розумінням проблеми аматорства та професіоналізму у футболі: 17% з них вагалися з відповіддю, а 30% взагалі не знали, у чому полягає ця проблема (рис. 3.26). Це свідчить про недостатню обізнаність молодих спортсменів у фундаментальних

питаннях, пов'язаних із їхніми майбутніми перспективами у цьому виді спорту.

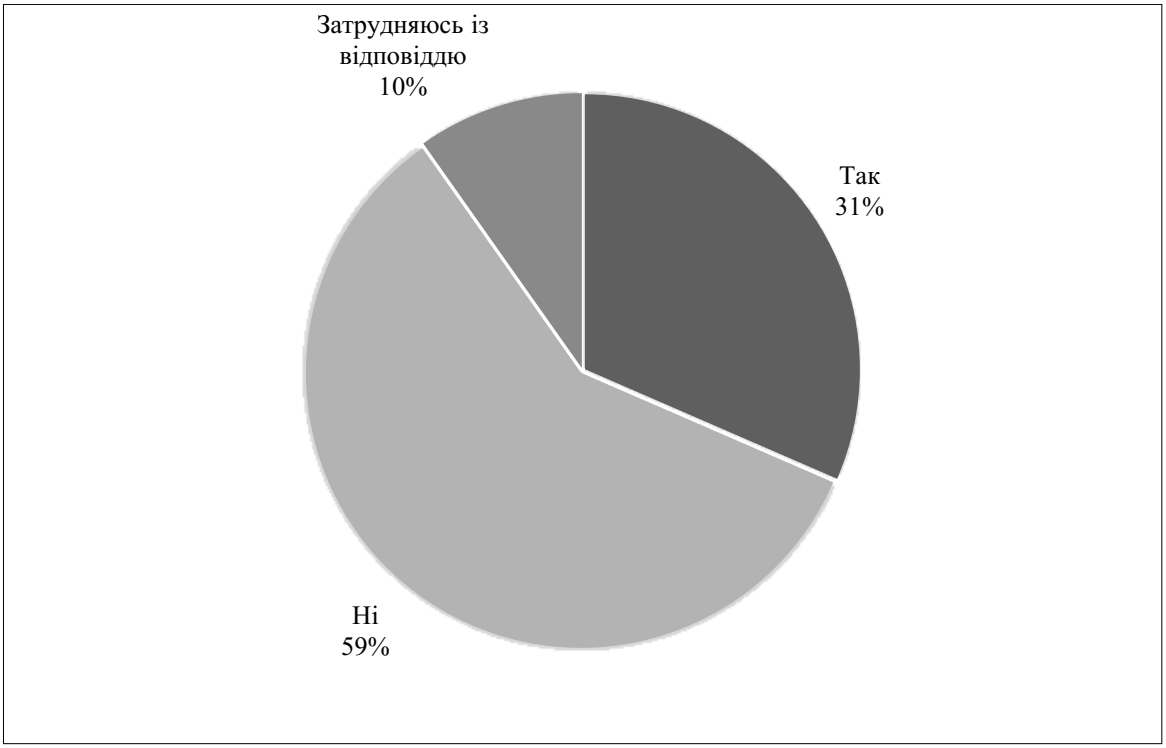

Рисунок 3.25 – Ознайомлення юних футболістів з питаннями розвитку жіночого футболу (n = 95)

Футбол є найпопулярнішим видом спорту у світі, що розвивається і на масовому рівні, і як олімпійський вид спорту, і як професійна діяльність. Тому питання розмежування аматорства та професіоналізму набувають особливої ваги. Розуміння цих аспектів є вкрай важливим для молодих футболістів, оскільки воно впливає на їхні цілі, мотивацію та можливості побудови успішної кар'єри. Знання різниці між аматорським та професійним підходами дозволяє спортсменам усвідомлено обирати свій шлях у спорті, правильно ставити завдання та планувати розвиток.

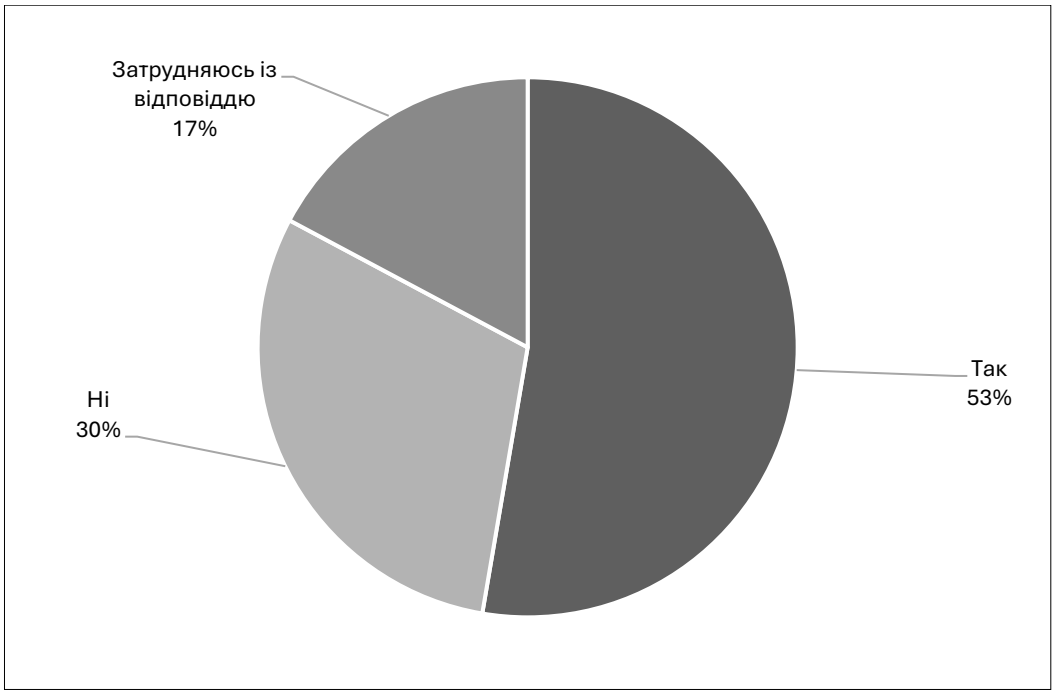

Рисунок 3.26 – Ознайомлення юних футболістів з питаннями аматорства та професіоналізму у футболі (n = 95)

Тренер є однією з найважливіших фігур, яка впливає на формування особистості юного спортсмена, тому надзвичайно важливим, в контексті дослідження виявилось питання зацікавленості тренера в шкільних успіхах спортсменів (рис. 3.27).

Отримані у процесі дослідження результати свідчать про те, що переважна більшість тренерів (60 %) проявляє інтерес до успіхів своїх підопічних у школі. Це є позитивним сигналом, який вказує на небайдужість тренерів до всебічного розвитку молодих спортсменів, адже поєднання спортивних досягнень із академічними успіхами сприяє формуванню гармонійної особистості. Такий підхід дозволяє розвивати в юних футболістів не лише фізичні навички, а й інтелектуальні здібності, відповідальність та дисциплінованість, що є важливими аспектами як у спорті, так і в повсякденному житті.

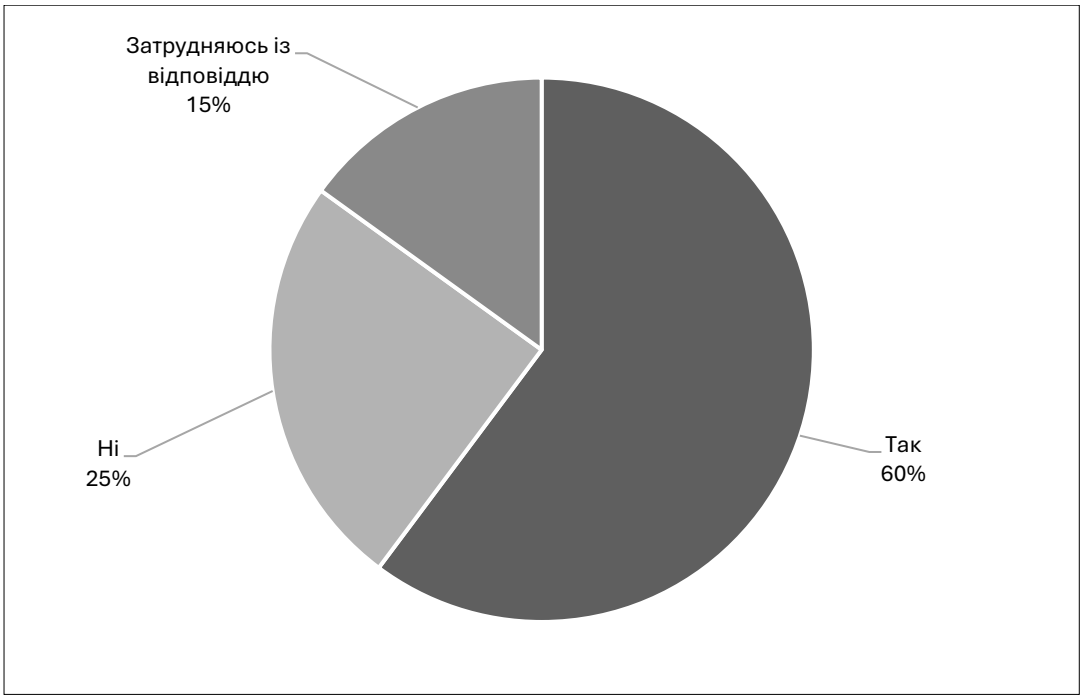

Рисунок 3.27 – Зацікавленість тренерів у шкільних успіхах юних футболістів (n = 95)

Втім, дослідження також виявило проблему: чверть респондентів зазначили, що їхні тренери не проявляють інтересу до шкільних успіхів підопічних, як під час безпосередніх тренувань, так і поза спортивною діяльністю. Такий підхід можна вважати однобічним, оскільки він фокусується виключно на спортивних результатах, нехтуючи іншими аспектами розвитку молодих спортсменів. Це може призводити до недостатньої мотивації до навчання та обмежувати можливості для подальшої самореалізації юних футболістів. Тому виникає потреба у проведенні роз'яснювальної роботи з тренерами, особливо тими, хто працює з групами початкової підготовки. Важливо доносити до них значення інтеграції освітнього компоненту в тренувальний процес та важливість розвитку не лише фізичних, а й інтелектуальних і соціальних навичок спортсменів.

У межах реалізації поставлених завдань дослідження, наступним логічним етапом стала оцінка поглядів тренерів, які безпосередньо працюють з юними футболістами, щодо можливих шляхів інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес спортивної підготовки.

До участі в дослідженні було залучено 44 тренери з дев'яти міст України, що дозволяє зробити репрезентативні висновки та охопити різноманітні регіональні підходи до підготовки юних футболістів.

Дослідження дозволяють говорити, що тренерами юних футболістів переважно є чоловіки (98 % від загальної кількості респондентів); вік тренерів припадає на вікові діапазони від 20 до 59 років; при цьому переважна більшість, це молоді чоловіки віком до 40 років (рис. 3.28).

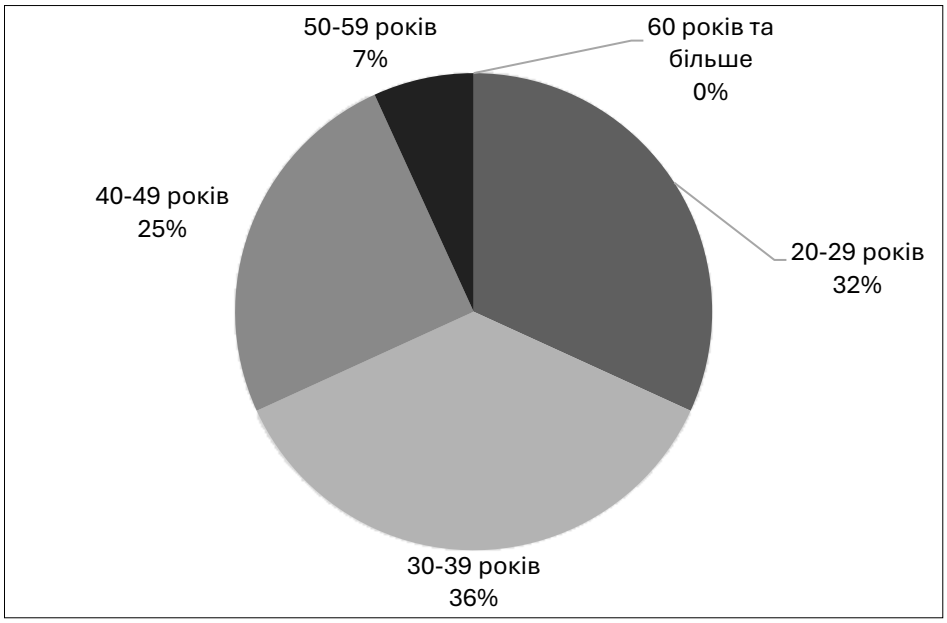

Рисунок 3.28 – Розподіл тренерів юних спортсменів-футболістів за віковими групами (n = 44)

Також, результати анкетування дозволяють відзначити, що 50 % від загальної кількості респондентів виявились одруженими, інша половина – ні. Переважна більшість тренерів, які працюють з юними футболістами є батьками однієї дитини, чи взагалі не мають дітей (рис. 3.29).

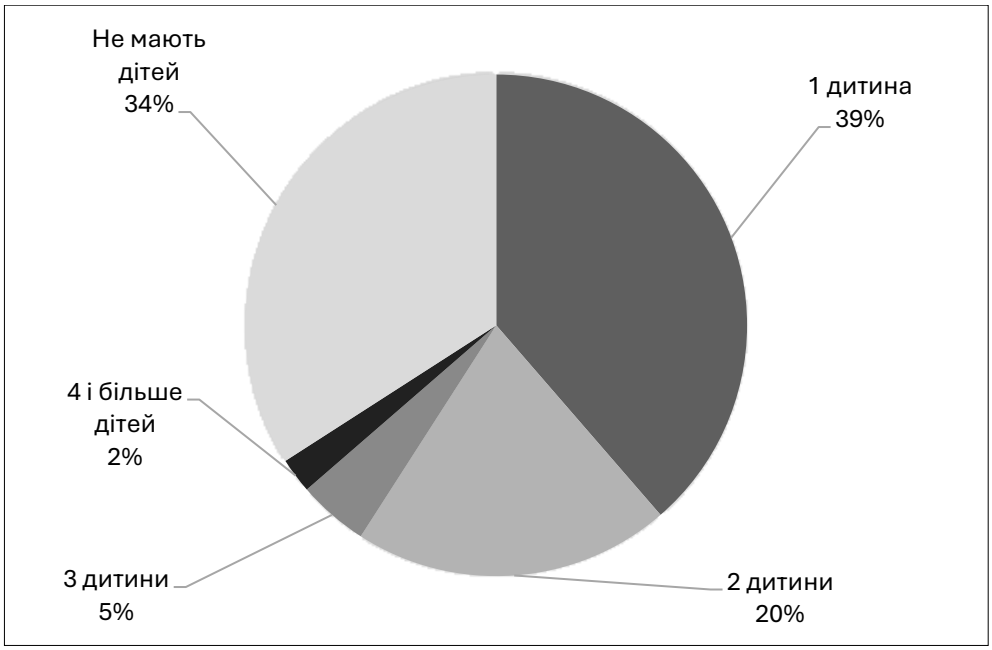

Рисунок 3.29 – Кількість дітей у тренерів, які працюють з юними футболістами (n = 44)

Переважна більшість тренерів, які працюють з юними спортсменами-футболістами мають вищу профільну освіту (рис. 3.30).

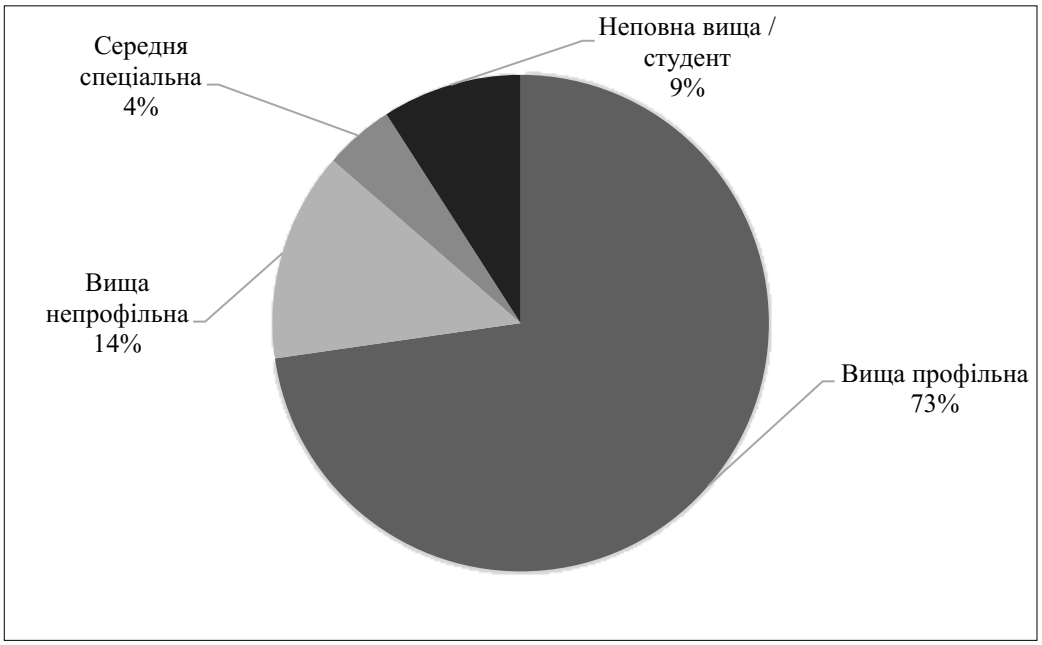

Рисунок 3.30 – Освіта тренерів, які працюють з юними спортсменами-футболістами (n = 44)

Також дослідження дозволяють говорити про те, що переважна більшість тренерів, які сьогодні працюють з юними футболістами, мають стаж тренерської роботи не більше 10 років, у той же час, молоді тренери відзначили, що, зважаючи на популярність футболу в Україні та надзвичайно високу конкуренцію між спортивними школами за молодих перспективних спортсменів, тренери регулярно проходять курси підвищення кваліфікації, майстер-класи тощо з метою сотворити найякісніші умови для побудови процесу підготовки спортсменів (рис. 3.31).

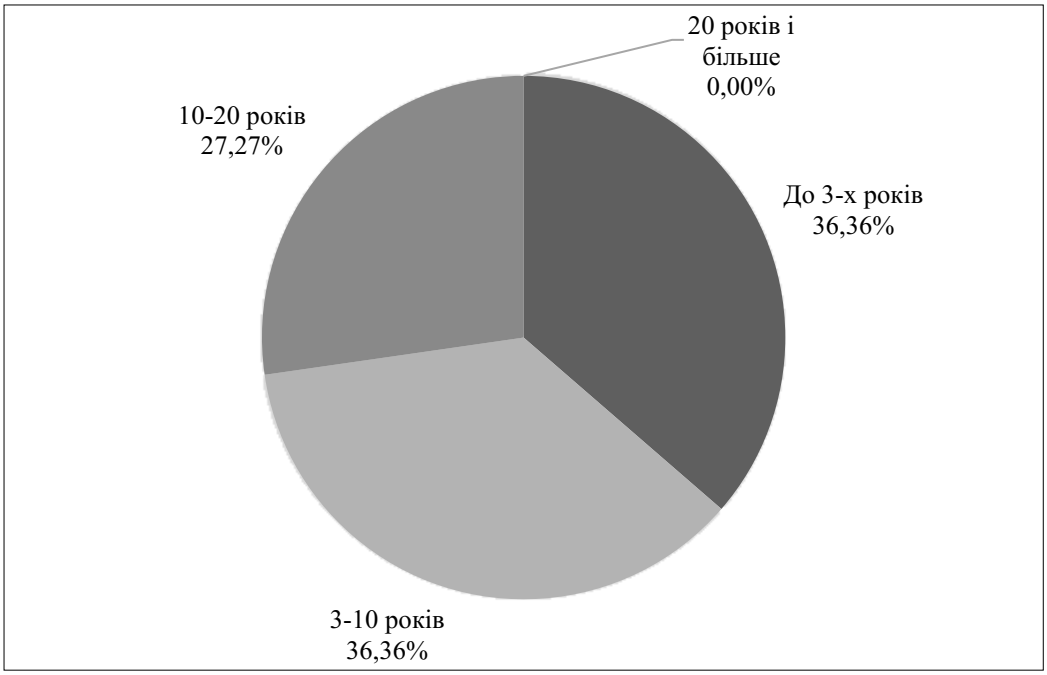

Рисунок 3.31 – Тривалість роботи на посаді тренера юних спортсменів-футболістів (n = 44)

Аналіз результатів анкетування тренерів свідчить про те, що переважна більшість тренерів, які працюють з юними спортсменами впевнені в тому, що регулярні заняття футболом не обмежують можливість отримання якісної різнобічної освіти молодими спортсменами та не впливають на їх успіхи у школі (рис. 3.32).

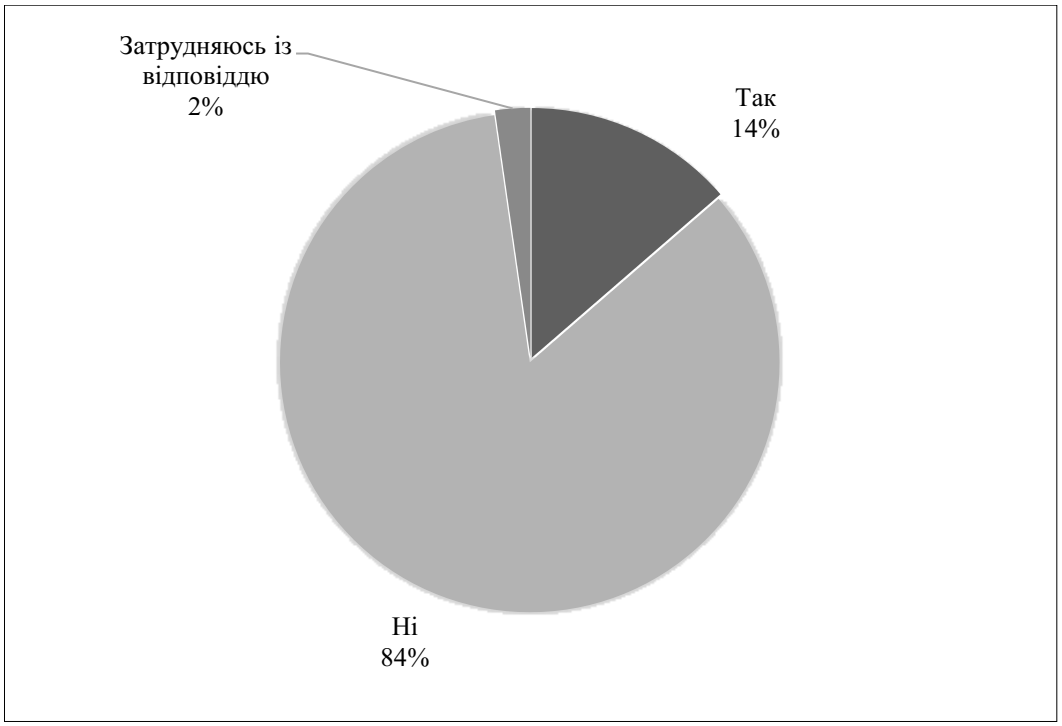

Рисунок 3.32 – Вплив занять футболом на можливість отримання спортсменами якісної, різнобічної освіти; думка тренерів (n = 44)

Дослідження також дозволяють говорити про те, що переважна більшість тренерів, які працюють з юними спортсменами-футболістами (80 % від загальної кількості респондентів) сходяться у думці про те, що якісний процес підготовки молодих футболістів має включати й освітній процес, спрямований на висвітлення спортсменам питань гуманітарного характеру: історії футболу, організаційних аспектів діяльності футбольних клубів, впливу політики на спорт, роль чесної гри у спорті загалом та футболі, зокрема, тощо (рис. 3.33), що спонукає до поповнення змісту навчальних програм освітнім матеріалом, який включатиме питання гуманітарного характеру, та розробку шляхів інтеграції зазначеного матеріалу в освітній процес юних футболістів, як складової формування гармонійно розвиненої особистості юного спортсмена.

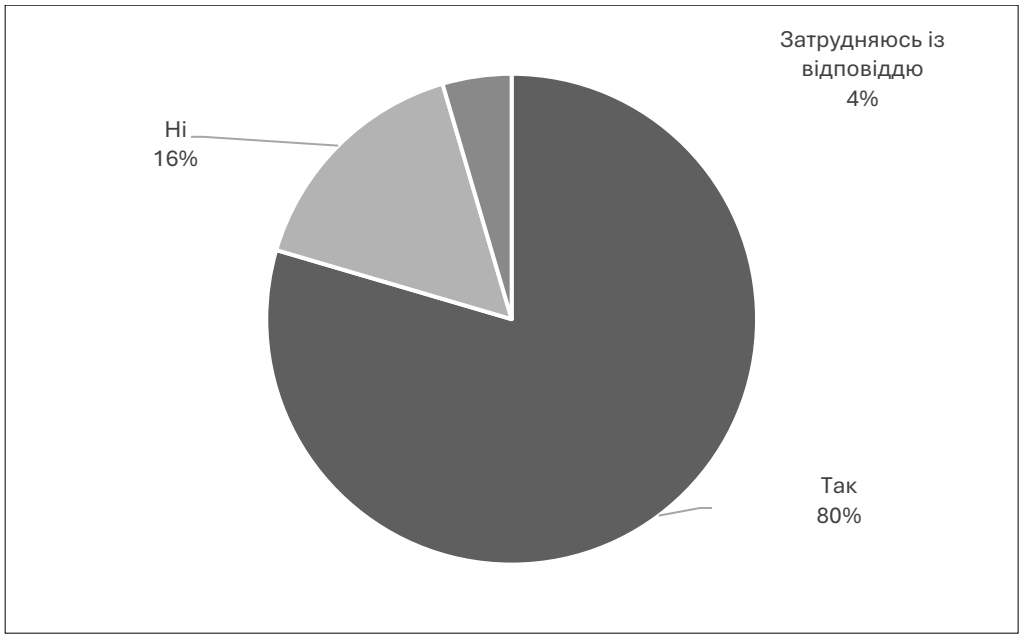

Рисунок 3.33 – Ставлення тренерів до того, що якісна освіта молодих футболістів має включати питання гуманітарного характеру; (n = 44)

Ще більший відсоток тренерів, у порівнянні з попереднім запитанням (95 % у порівнянні з 80 %), вважають, що якісна освіта молодих футболістів передбачає формування гуманістичних цінностей: дружби, поваги, досконалості (рис. 3.34).

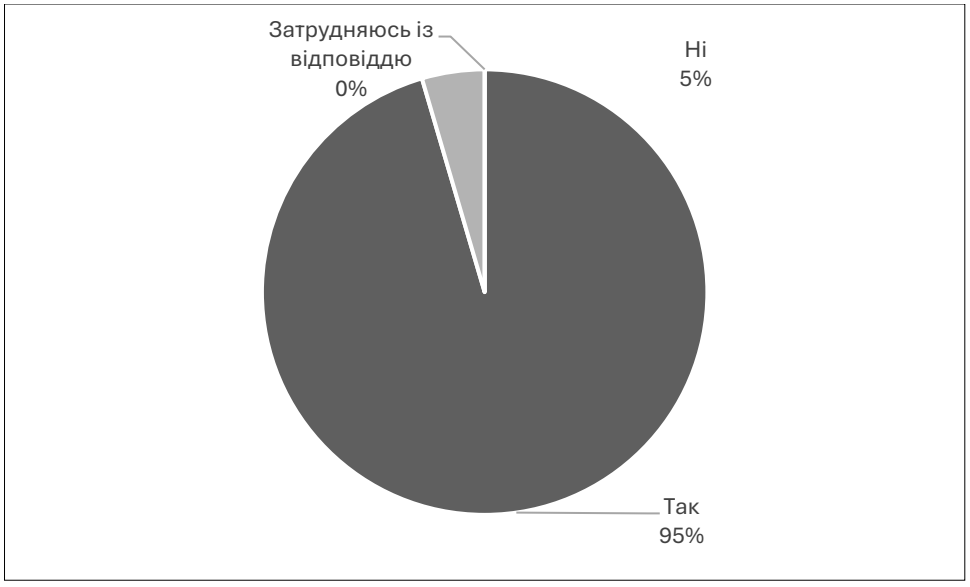

Рисунок 3.34 Ставлення тренерів до того, що якісна освіта молодих футболістів передбачає формування гуманістичних цінностей; (n = 44)

Враховуючи зазначену тренерами значущість освіти для молодих футболістів, наступним питанням, яке ми досліджували, була доцільність створення електронної освітньої платформи з метою формування у спортсменів компетентності саморозвитку в сучасних інтенсивних умовах тренувального та змагального процесу (рис. 3.35).

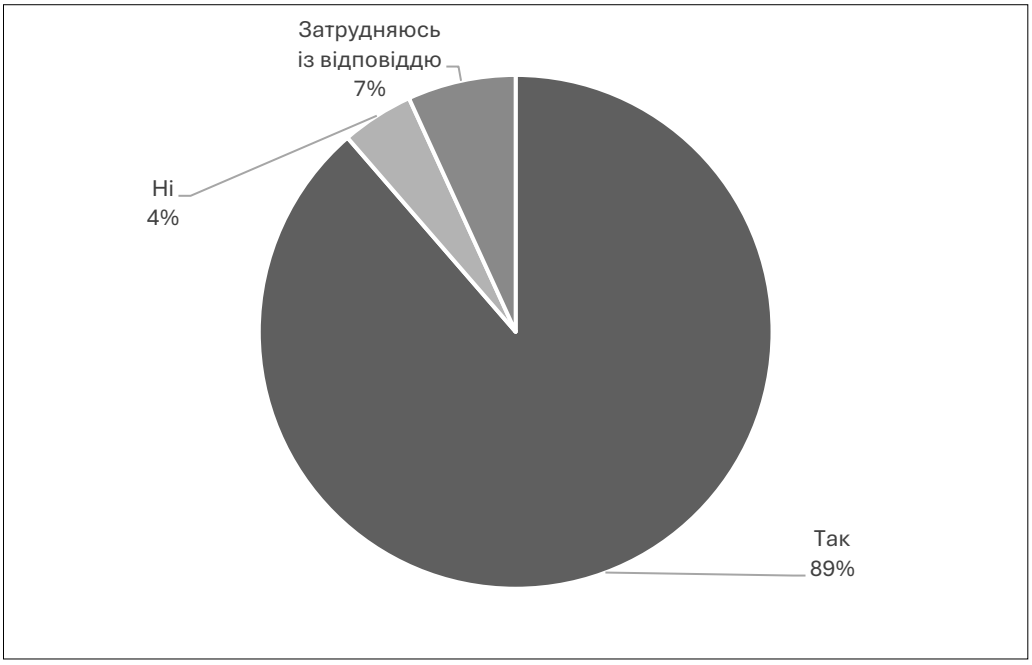

Рисунок 3.35 – Ставлення тренерів до доцільності створення електронної освітньої платформи з метою формування у юних футболістів компетентності саморозвитку в сучасних інтенсивних умовах тренувального та змагального процесу; (n = 44)

Отримані у процесі опитування результати, дозволяють говорити про доцільність створення подібної електронної освітньої платформи: позитивну відповідь дали 89 % від загальної кількості респондентів, які брали участь в опитуванні. Тренери відзначили, що сучасна молодь активно використовує ресурси мережі Інтернет, тому використання можливостей сучасних технологій відповідає запитам молодого покоління та дозволяє вирішити широке коло освітніх завдань, у тому числі й гуманітарної освіти молодого покоління спортсменів.

Враховуючи те, що тренери відзначають доцільність створення освітніх онлан-платформ для юних футболістів, наступним кроком роботи було визначення їх думки щодо веб-сайтів на яких найкраще розмістити освітній матеріал для юних спортсменів-футболістів (рис. 3.36).

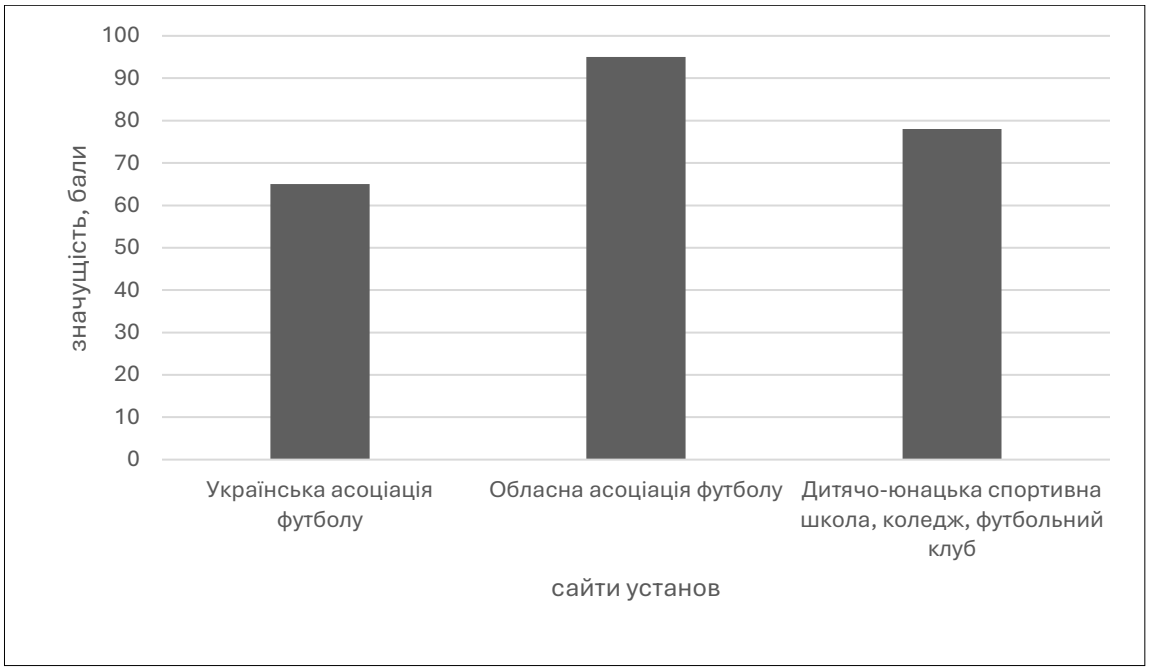

Рисунок 3.36 – Значущість сайтів спортивних установ, на яких доцільно розмістити освітню онлайн-платформу для юних спортсменів-футболістів, думка тренерів; (n = 44)

На думку тренерів, провідну роль у висвітленні питань гуманітарної освіти для юних футболістів мають відігравати сайти обласних асоціацій футболу (розглядаючи обласну асоціацію, як лідера, що формує стратегію розвитку футболу в регіоні, і на якого мають орієнтувалися місцеві ДЮСШ та клуби) далі, за значущістю, йдуть сайти дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спортивних коледжів та футбольних клубів, це пов’язано з частотою відвідування зазначених сайтів юними спортсменами з метою перегляду новин, розкладу занять, календаря змагань тощо.

Результати дослідження переконливо демонструють, що переважна більшість опитаних тренерів, які здійснюють професійну підготовку юних

спортсменів-футболістів (89 % від загальної кількості респондентів), висловлюють позитивне ставлення до ідеї створення спеціалізованої електронної освітньої платформи. На їхню думку, така платформа могла б суттєво підвищити якість освітнього процесу для молодих футболістів, забезпечуючи комплексну підтримку як у питаннях загального розвитку дитини – формування світогляду, етичних норм, комунікативних і соціальних навичок, – так і в засвоєнні спеціалізованих знань, необхідних для успішного професійного зростання у сфері спорту. Більшість тренерів підкреслюють, що подібний ресурс має потенціал стати інтегративною платформою, де поєднуватимуться теоретичні знання з практичними рекомендаціями, мультимедійними матеріалами, інтерактивними завданнями та порадами від фахівців, що сприятиме всебічному розвитку юного спортсмена. Це також дозволить забезпечити безперервність навчання та доступ до актуальної інформації, незалежно від регіону проживання чи рівня матеріального забезпечення спортивної школи (рис. 3.37).

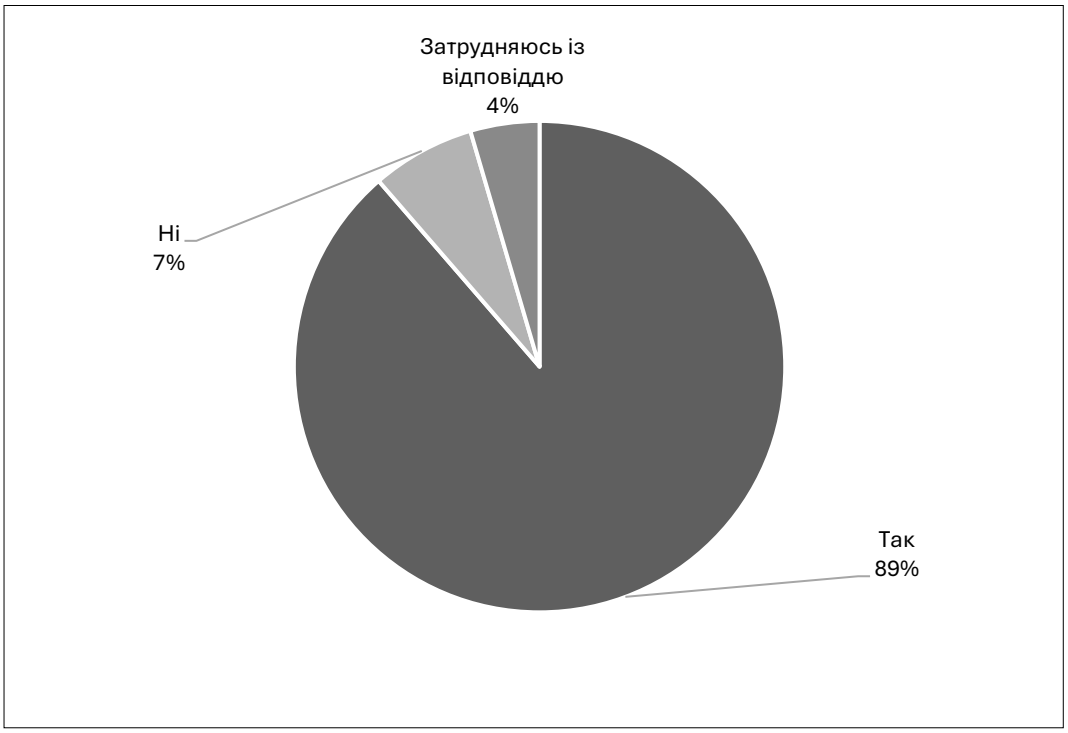

Рисунок 3.37 – Ставлення тренерів до створення спеціалізованої електронної освітньої платформи, як фактору підвищення якості освіти молодих футболістів; (n = 44)

Також переважна більшість тренерів, які працюють з юним футболістами, вважають за доцільне розробку диференційованого за віком футболістів, матеріалу для розміщення на освітніх онлайн-платформах (рис. 3.38).

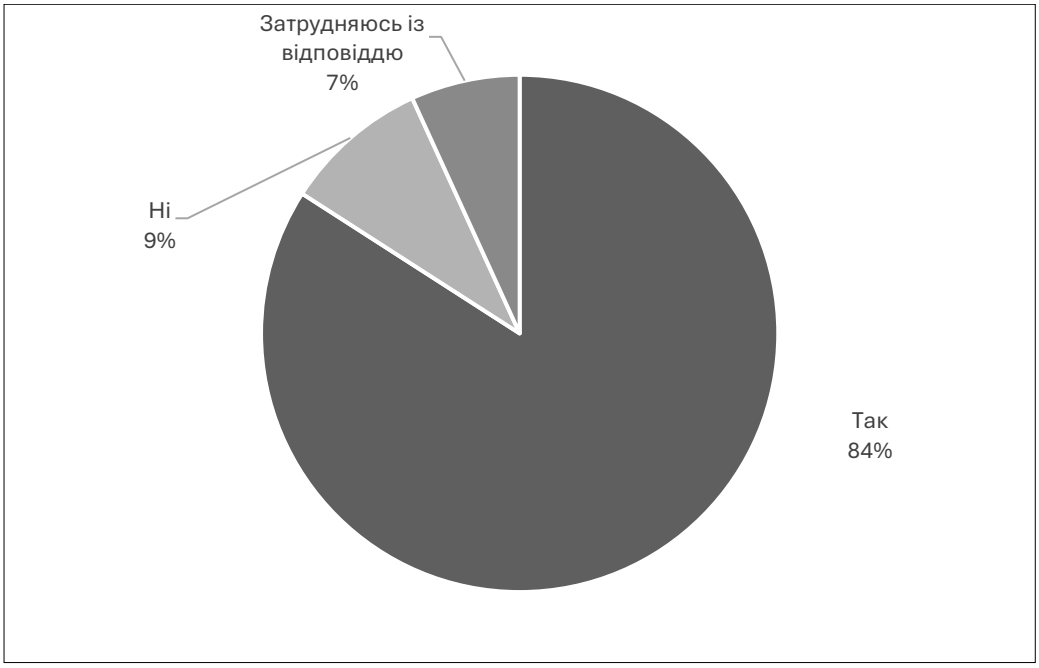

Рисунок 3.38 – Доцільність диференціації за віком юних спортсменів освітнього матеріалу, що має бути розміщений на онлайн-платформах, думка тренерів; (n = 44)

Дослідження свідчать про те, що використання освітньої онлайн-платформи має певні переваги перед очним навчанням. Так, основною перевагою освітньої онлайн-платформи для юних спортсменів-футболістів, на думку тренерів з футболу, є можливість використання дитиною наявного на платформі освітнього матеріалу тривалий час (125 балів); періодично повертаючись до нього, далі, за значущістю, йде економія часу на пошук достовірної інформації (107 балів), вільний доступ до освітніх матеріалів у режимі 24/7 (103 бали), та можливість розширення світогляду дитини, отримання нових знань (82 бали) (рис. 3.39).

Зазначене підтверджує доцільність розміщення освітнього матеріалу на онлайн-платформах.

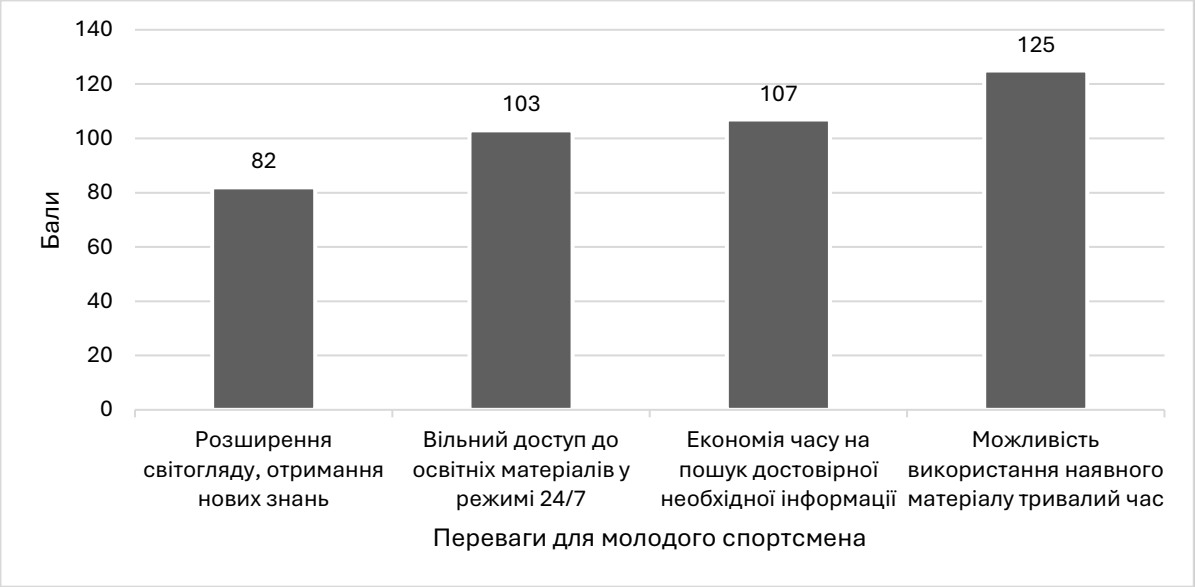

Рисунок 3.39 – Переваги, які може отримати молодий спортсмен, використовуючи освітній матеріал, розміщений на спеціалізованих онлайн платформах, думка тренерів; (n = 44)

Дослідження також дозволяють говорити про те, що понад 50 % тренерів оцінюють інноваційність створення освітньої онлайн-платформи для футболістів, які тренуються в дитячо-юнацьких спортивних школах та спортивних клубах як «високу» (11 %) та «середню» (48 %).

Наступним важливим етапом дослідницької роботи стало з'ясування поглядів та пропозицій тренерів щодо змістового наповнення освітніх онлайн-платформ, орієнтованих на юних футболістів, з акцентом на складові гуманітарної освіти та гуманістичного виховання спортсменів. Метою цього етапу було виявлення актуальних тематичних напрямів, які, на думку тренерів, є найбільш доцільними та ефективними для включення до платформи. Такий підхід дозволив глибше осмислити роль тренера не лише як наставника у спортивному сенсі, а й як вихователя, здатного впливати на формування

гуманістичного світогляду підлітків. Аналіз зібраної інформації дав змогу виокремити теми, які сприяють розвитку духовної культури, патріотичного виховання, міжособистісної взаємодії, лідерських та комунікативних навичок, що є надзвичайно важливими для гармонійного становлення молодої особистості у спортивному середовищі (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Значущість тем та питань, що мають бути розміщені на освітніх онлайн-платформах для юних футболістів, думка тренерів; (n = 44)

Твердження	**Думка тренерів, %**		
	Так	**Ні**	**Затрудняюсь із відповіддю**
1	2	3	4
Вивчення історії футболу сприяє розширенню світогляду футболістів	95	5	0
Ознайомлення з життєвим шляхом світових зірок футболу сприяє формуванню мотивації спортсменів до самовдосконалення	98	0	2
Знайомство з особливостями організації та проведення футбольних турнірів різного рівня є важливою складовою процесу підготовки спортсменів у футболі	59	18	23
Ознайомлення молодих футболістів з діяльністю Союзу європейських футбольних асоціацій сприяє побудові їх подальшої спортивної кар’єри	45	25	30
Ознайомлення молодих спортсменів з нагородами і титулами ФІФА та УЄФА, їх історією та особливостями присудження сприяє формуванню мотивації молодих спортсменів до подальшого власного вдосконалення	75	9	18
Вивчення особливостей функціонування континентальних конфедерацій футболу сприяє кращому розумінню розвитку та функціонування футболу у світі	59	16	25
Ознайомлення молодих спортсменів із творами мистецтв, які відображають футбол у різних його проявах сприяє формуванню їх загальної культури та є дієвим засобом естетичного виховання	64	16	20
Вивчення історії футболу в Україні сприяє формуванню громадянської позиції та патріотичних почуттів у молодих футболістів	82	11	7
Включення питань стосовно економіки у футболі до освітніх програм для молодих футболістів сприяє розвитку економічної обізнаності юних спортсменів	36	43	21

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
Включення питань мультикультуралізму в освітні програми для молодих футболістів сприяє знайомству з різноманіттям культури різних народів світу	39	27	34
Включення питань про вплив політичних процесів на розвиток футболу до освітніх програм для молодих футболістів сприяє розумінню молодими спортсменами миротворчих зусиль футболу	32	43	25
Проблеми жіночого футболу мають бути представлені в освітніх програмах для молоді, яка займається футболом, що сприяє розумінню гендерної рівності	59	18	23
Наявність в освітніх програмах для молодих футболістів інформації про аматорство і професіоналізм у футболі може стати мотивом для їх подальшого вдосконалення	79	7	14

Велике значення, на думку тренерів, які працюють з юними спортсменами, є вивчення молодими футболістами питання щодо місця і ролі спортсменів у футболі (рис. 3.40). Це дозволить юному атлету більш свідомо ставитись до своєї поведінки, висловлювань, як під час тренувань, так і у позаспортивному житті.

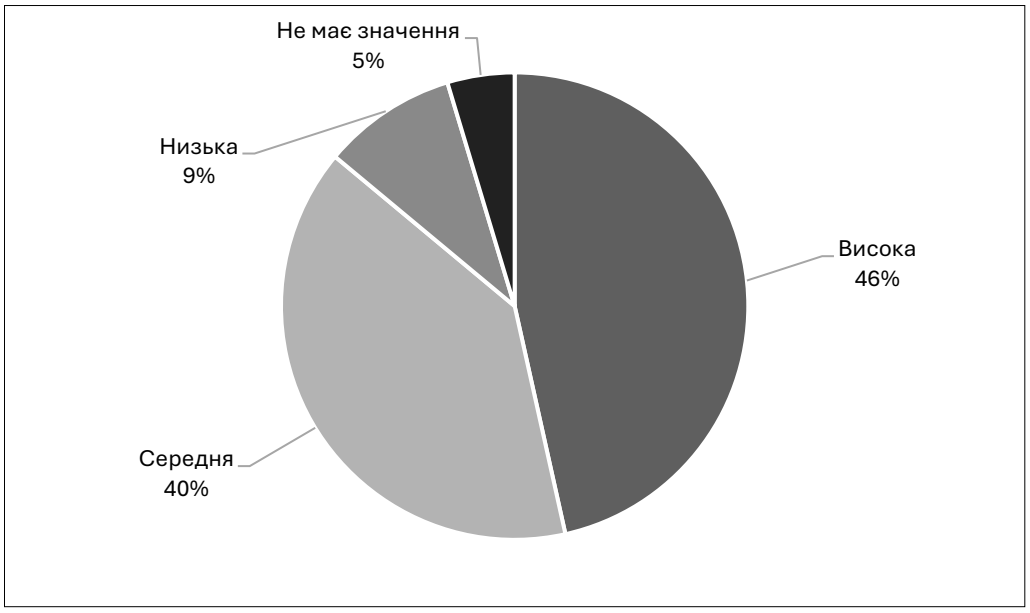

Рисунок 3.40 – Значущість наявності в освітніх програмах інформації щодо місця і ролі спортсмена у футболі в освітніх програмах для молодих футболістів, думка тренерів; (n = 44)

Також, на думку тренерів, важливою, в освітніх програмах для молодих футболістів, є інформація щодо впливу зовнішніх факторів на тренувальну і змагальну діяльність спортсменів і на різноманітні сторони їх життя поза сферою спорту (рис. 3.41).

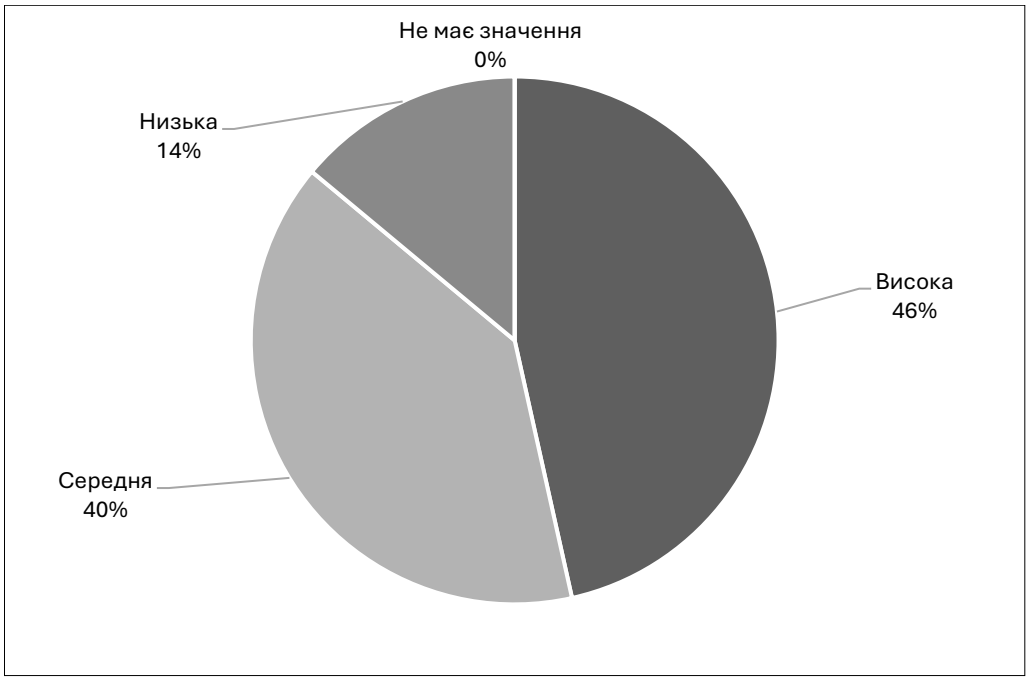

Рисунок 3.41 – Значущість наявності в освітніх програмах для молодих футболістів інформації щодо впливу зовнішніх факторів на тренувальну і змагальну діяльність спортсменів і на різноманітні сторони їх життя поза сферою спорту, думка тренерів; (n = 44)

Тренери наголошують, що розуміння юними спортсменами значення антуражу, як важливого елемента побудови успішної спортивної кар'єри, не тільки сприяє вдосконаленню процесу спортивної підготовки, а й допомагає формувати соціально відповідальну та всебічно розвинену особистість спортсмена.

Результати проведеного опитування дозволяють відзначити, що тренери не мають єдиної думки щодо впливу соціального стану і матеріального забезпечення родини вихованця на його успіхи у футболі (рис. 3.42).

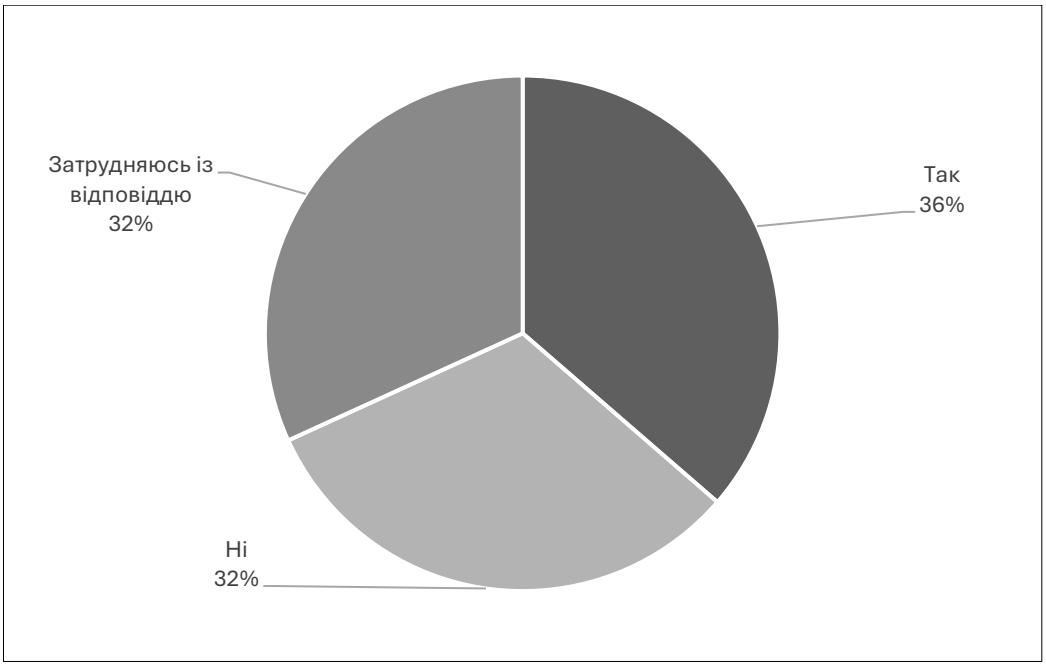

Рисунок 3.42 – Вплив соціального стану і матеріального забезпечення родини вихованця на його успіхи у футболі, думка тренерів; (n = 44)

Така розбіжність у відповідях пов'язана зі специфікою роботи кожного футбольного клубу, зокрема, з питанням чи має спортивний клуб/спортивна школа державну/спонсорську підтримку, або всі витрати, пов'язані з тренувальним процесом та участю у змаганнях покладаються на батьків спортсменів.

Також, проведене опитування, сідчить про те, що переважна кількість тренерів, які брали участь в опитуванні, вважають своєчасним і необхідним збільшення годин та розширення змістовного наповнення розділу «Теоретична підготовка» в освітніх програмах з футболу (рис. 3.43).

Теоретична підготовка юних футболістів є невід'ємною складовою їхнього всебічного розвитку та спрямована на формування глибокого розуміння гри, тактичних схем і правил, що дозволяє приймати правильні рішення на полі. Вона включає в себе кілька ключових аспектів: основи правил гри у футбол, тактичну підготовку, аналіз гри суперників, питання розвитку

рухових якостей, основи самоконтролю, технічні аспекти гри, основи суддівства та етики гри тощо.

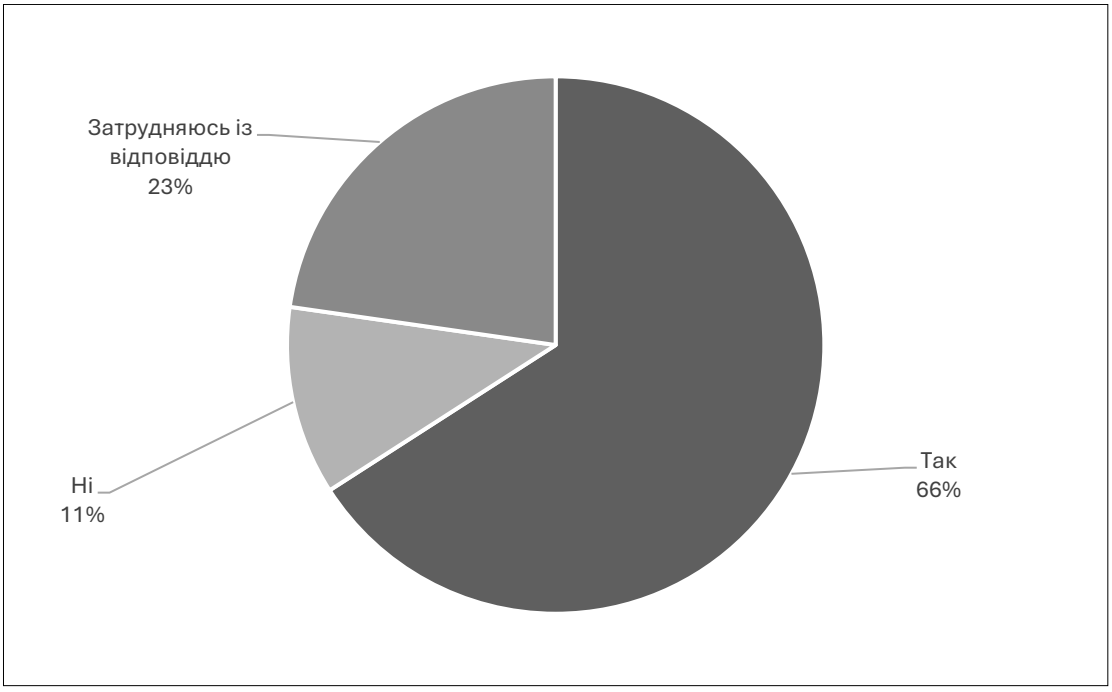

Рисунок 3.43 – Своєчасність і необхідність збільшення годин та розширення змістовного наповнення розділу «Теоретична підготовка» в освітніх програмах з футболу, думка тренерів; (n = 44)

Особливу роль, в контексті нашого дослідження, доцільно відвести питанням гуманітарного характеру, зокрема: історії футболу, життєопису видатних футболістів і тренерів, правилам чесної гри, правового забезпечення спортсменів тощо.

Тренери відзначають, що теоретична підготовка забезпечує юних футболістів необхідними знаннями для розуміння стратегії гри, підвищення дисципліни та мотивації, а також допомагає уникати типових помилок. Її гармонійне поєднання з практичними тренуваннями дозволяє розвивати успішних і всебічно підготовлених гравців.

Враховуючи, що основна відповідальність за виховання дітей покладається суспільством на їх батьків, які також нерідко визначають і пріоритети в освіті дитини, наступним кроком нашої роботи було проведення

опитування батьків юних спортсменів з метою визначення їх думок щодо доцільності створення та розміщення на онлайн-платформах для футболістів матеріалів гуманітарного характеру, пов'язаних із футболом, а також щодо потенційного впливу, який може мати зазначена інформація на формування особистості дитини.

В опитуванні взяло участь 112 батьків юних спортсменів-футболістів, серед яких було 61 % жінок та 39 % чоловіків.

79 % батьків мають вищу освіту.

Переважна більшість батьків, це люди 30–39 років (52 %) та 40–49 років (40 %) (рис. 3.44).

У своїй більшості респонденти є батьками дітей, які займаються футболом від 1 до 5 років (1–3 роки: 38 %; 3–5 років: 30%; до 1 року: 18 %; 5 років і більше: 14 %).

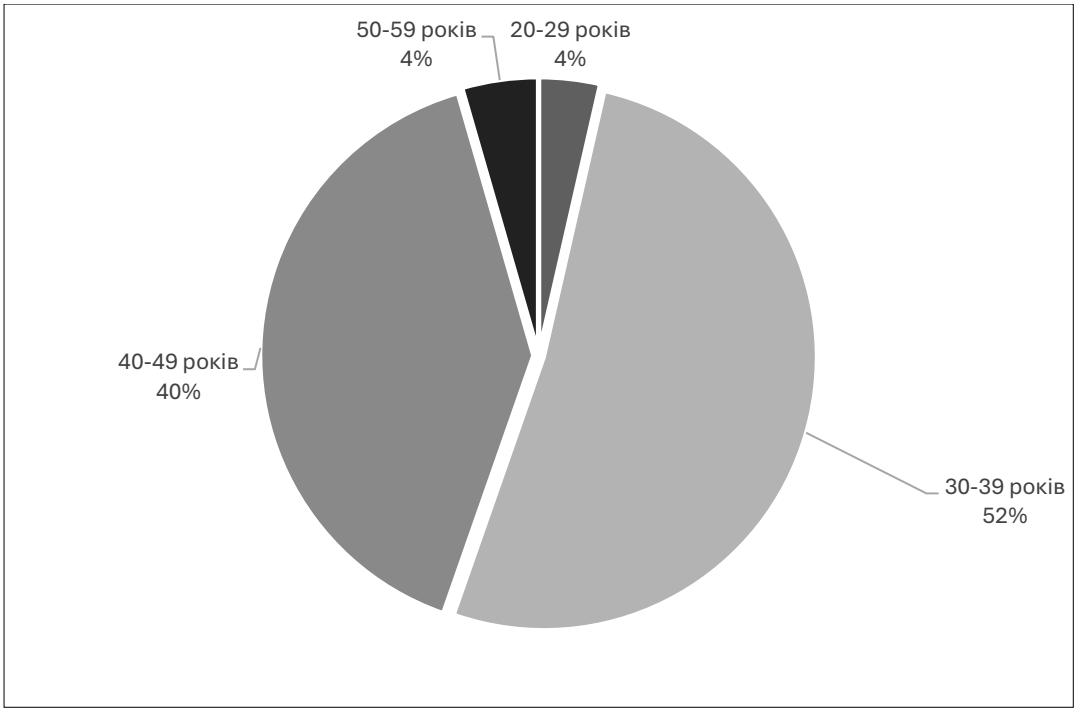

Рисунок 3.44 – Вікові діапазони батьків юних спортсменів, які займаються футболом

Результати опитування батьків юних спортсменів дозволяють говорити про те, що ініціатором початку занять футболом у 66 % випадках були діти (рис. 3.45).

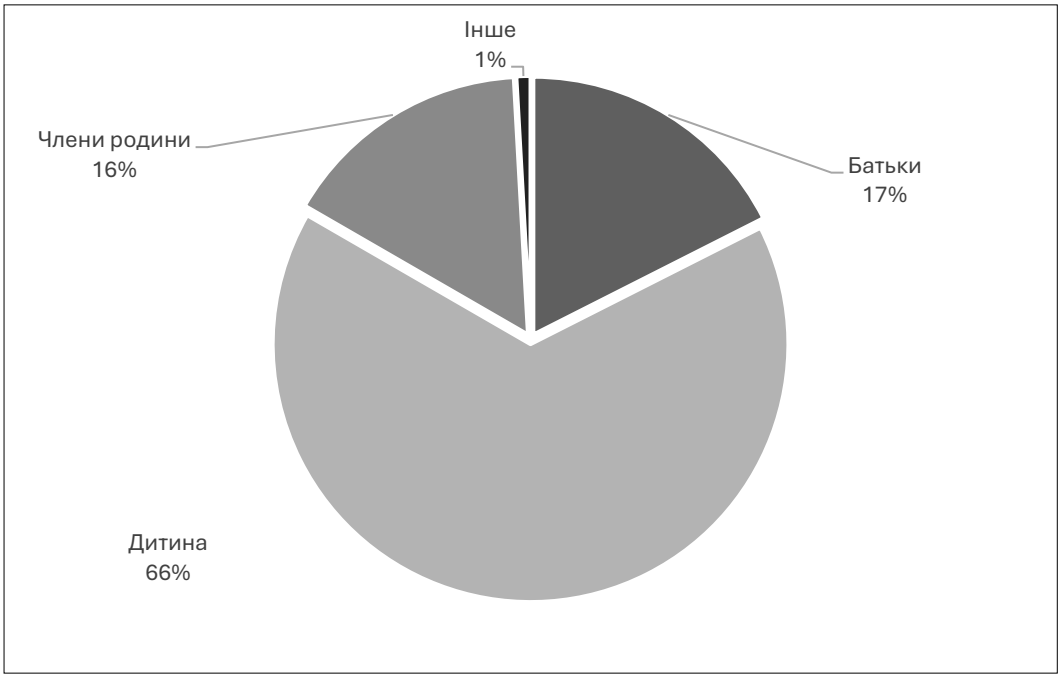

Рисунок 3.45 – Ініціатор занять футболом юних спортсменів, думка батьків, (n = 112)

Отримані в ході дослідження дані дозволяють із впевненістю стверджувати, що переважна більшість батьків розглядає заняття футболом не просто як спортивну активність, а як важливий чинник, що сприяє всебічному розвитку їхньої дитини (рис. 3.46). Для багатьох родин футбол виступає не лише засобом покращення фізичної форми, а й ефективною платформою для формування особистісних якостей, соціальних навичок і життєвих орієнтирів.

Результати дослідження підтверджують, що батьки юних спортсменів бачать у футбольних заняттях комплексний виховний потенціал. Зокрема, вони очікують, що регулярні тренування сприятимуть формуванню у дітей сили волі, самодисципліни, відповідальності, вміння працювати в команді, дотримуватися правил, а також розвиватимуть наполегливість у досягненні поставлених цілей. Батьки наголошують на важливості морального та

етичного аспектів спортивного виховання, вважаючи, що через футбол діти навчаються поваги до інших, чесної конкуренції та самостійного подолання труднощів.

Таким чином, для більшості батьків спортивна секція з футболу має бути не просто інструментом підготовки до змагань або шляхом до спортивної кар'єри, а передусім – простором, де дитина отримує життєво важливі знання, формує світогляд і розвивається як гармонійна особистість.

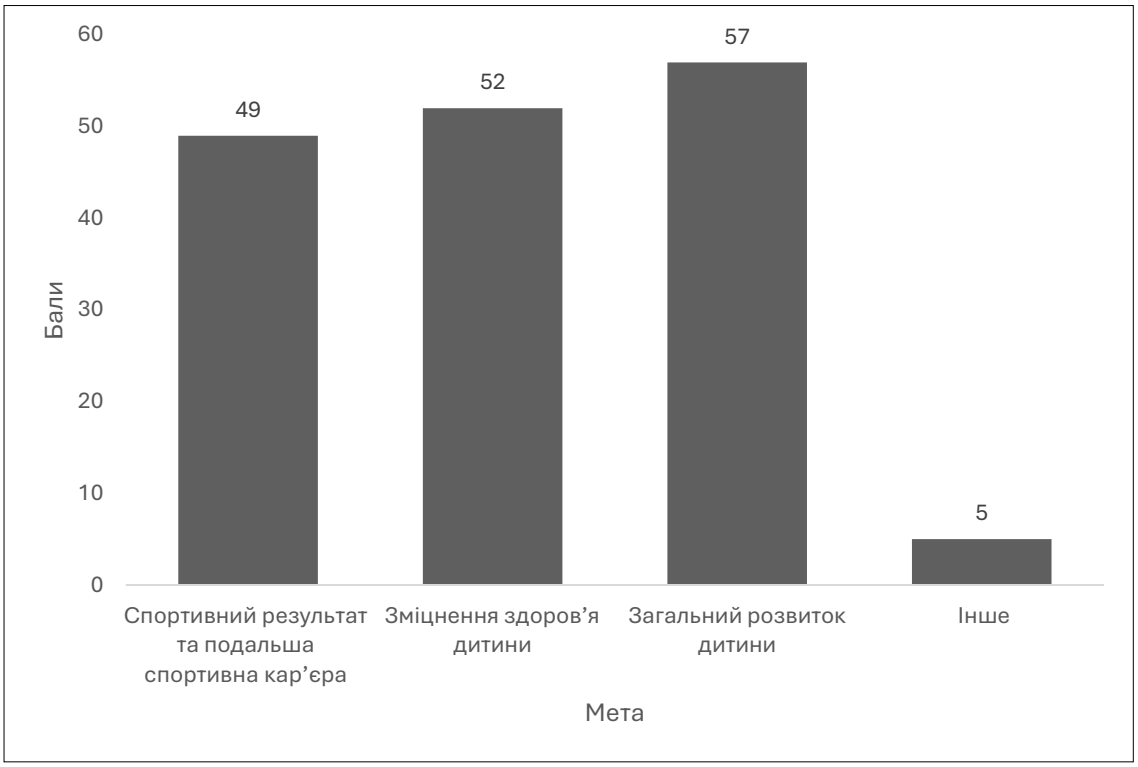

Рисунок 3.46 – Мета батьків юних футболістів щодо занять дитиною футболом, думка батьків (n = 112)

Також дослідження дозволяють говорити про те, що 52 % від загальної кількості респондентів розглядають можливість того, що професія їх дитини може бути пов'язана із футболом (рис. 3.47), тому, вважають за потрібне розширення кола специфічних знань про різні аспекти розвитку та функціонування футболу, які може отримати юний спортсмен у процесі спортивної підготовки.

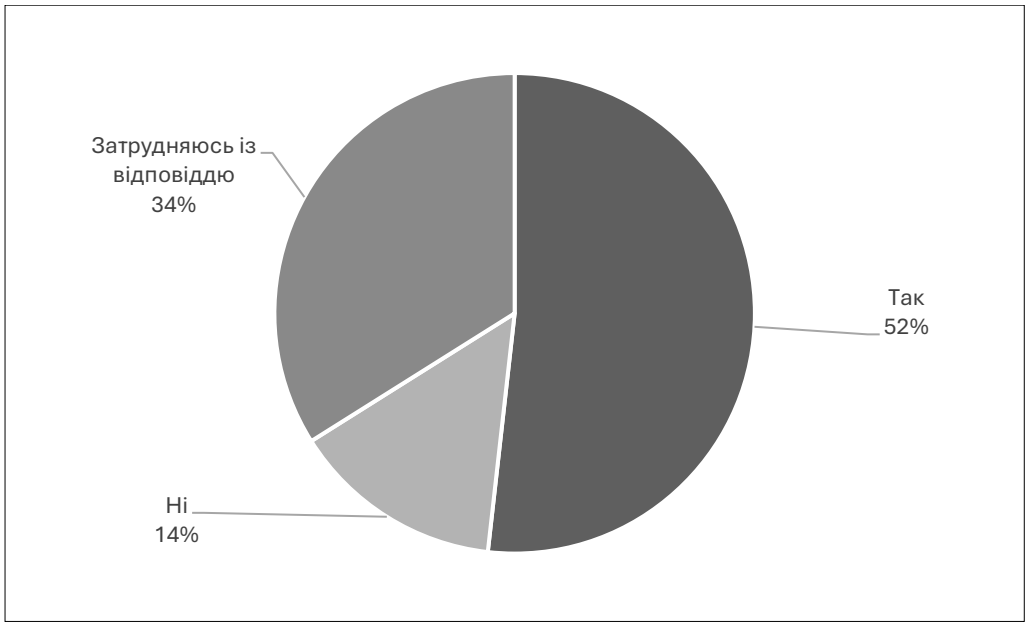

Рисунок 3.47 – Ставлення батьків до занять футболом, як до майбутньої професії дитини (n = 112)

57 % від загальної кількості батьків, які брали участь в опитуванні відзначили, що готові витрачати майже увесь свій час задля того, щоб їх дитина будувала спортивну кар'єру (рис. 3.48).

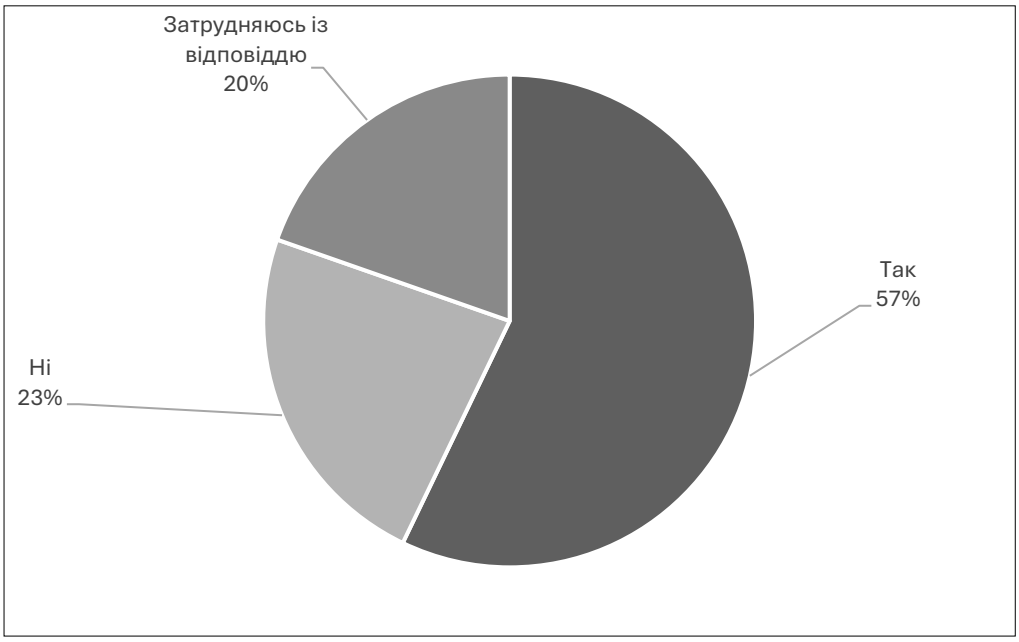

Рисунок 3.48 – Готовність батьків витрачати майже увесь свій час на допомогу дитині у її спортивній кар'єрі, думка батьків (n = 112)

Переважна більшість батьків (76 % від загальної кількості респондентів) не вважають, що регулярні заняття футболом та змагальна діяльність обмежують можливість отримання якісної різнобічної освіти їх дитиною (рис. 3.49).

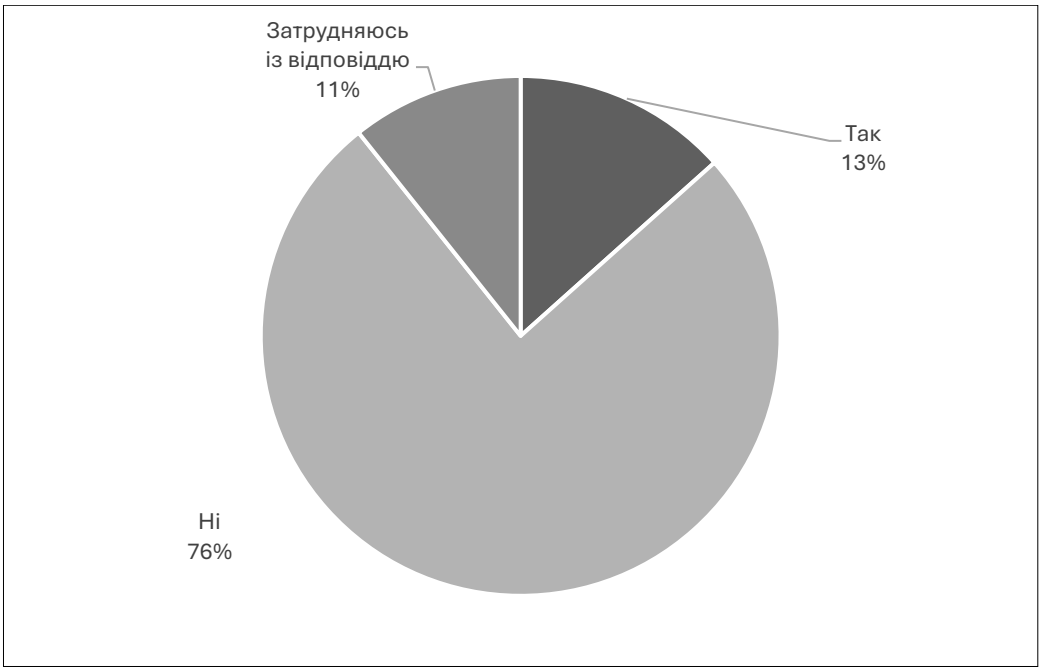

Рисунок 3.49 – Обмеження можливості отримання якісної різнобічної освіти дитиною, яка регулярно займається футболом та бере участь у змаганнях, думка батьків (n = 112)

Переважна кількість батьків (71 % від загальної кількості респондентів) відзначили, що адміністрація і тренерський склад спортивного закладу, де займається їх дитина, приділяють достатньо уваги формуванню гуманістичних цінностей у юних футболістів під час навчально-тренувального та змагального процесу; негативно на це питання відповіли 12 % батьків; а 17 % батьків не визначились із відповіддю.

Згідно з даними опитування (рис. 3.50), більшість батьків які брали участь в дослідженні (58 % від загальної кількості) вважають, що створення спеціалізованої електронної освітньої платформи, на якій будуть представлені матеріали гуманітарного спрямування, присвячені різним аспектам розвитку

футболу, а також відповідні вправи та тестові завдання, сприятиме покращенню якості освіти їхньої дитини.

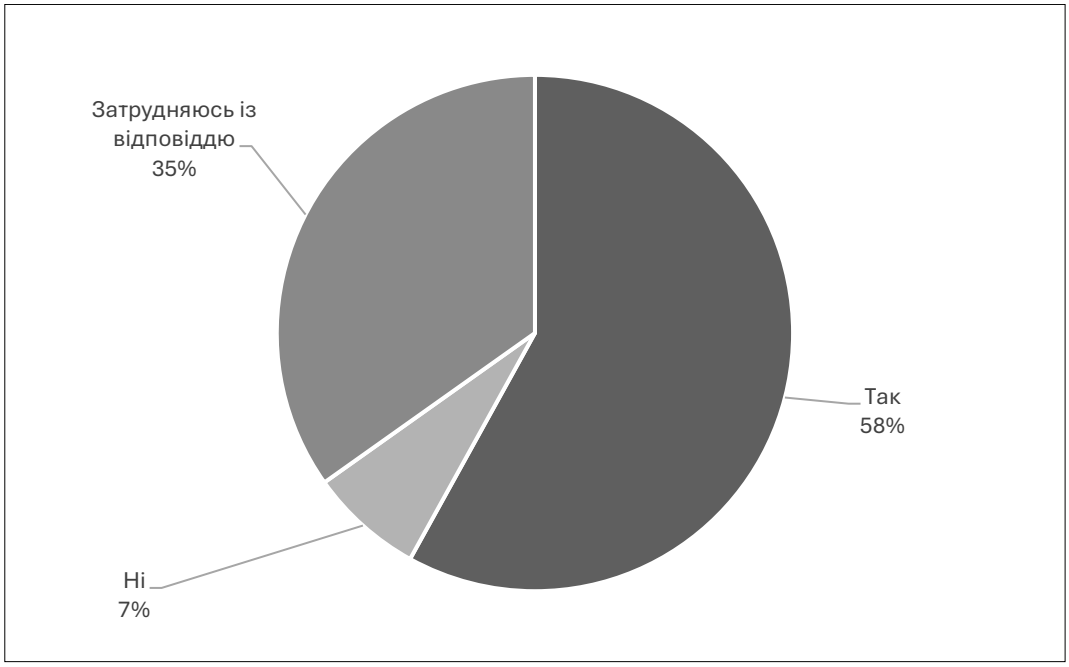

Рисунок 3.50 – Ставлення до створення спеціалізованої електронної освітньої платформи для молодих футболістів як фактора підвищення якості їх освіти, думка батьків (n = 112)

Наступним кроком роботи було визначення думки батьків щодо тем та питань які доцільно розміщувати на освітніх онлайн-платформах для юних футболістів (табл. 3.2).

Також дослідження дозволяють стверджувати, що 74 % батьків відзначають доцільність розробки диференційованого за віком юних футболістів, матеріалу для розміщення на освітніх онлайн-платформах; 5 % батьків говорять про те, що диференціація за віком освітнього матеріалу є недоцільною, пояснюючи свою відповідь тим, що юні спортсмени мають різний рівень базової освіти, а також тим, що в одній групі можуть займатись різні за віком діти; 21 % батьків не визначились із відповіддю.

Таблиця 3.2 – Значущість тем та питань, що мають бути розміщені на освітніх онлайн-платформах для юних футболістів, думка батьків; (n = 112)

Твердження	Думка батьків, %		
	Так	**Ні**	**Затрудняюсь із відповіддю**
Якісна освіта молодих футболістів має включати питання гуманітарного характеру: історії футболу, організаційних аспектів діяльності футбольних клубів, впливу політики на спорт тощо	78	11	11
Якісна освіта молодих футболістів передбачає формування гуманістичних цінностей: дружбу, повагу, досконаліть	95	2	3

Батьки юних спортсменів також зазначили переваги, які може отримати їх дитина, використовуючи освітній матеріал, розміщений на спеціалізованих онлайн платформах (рис. 3.51).

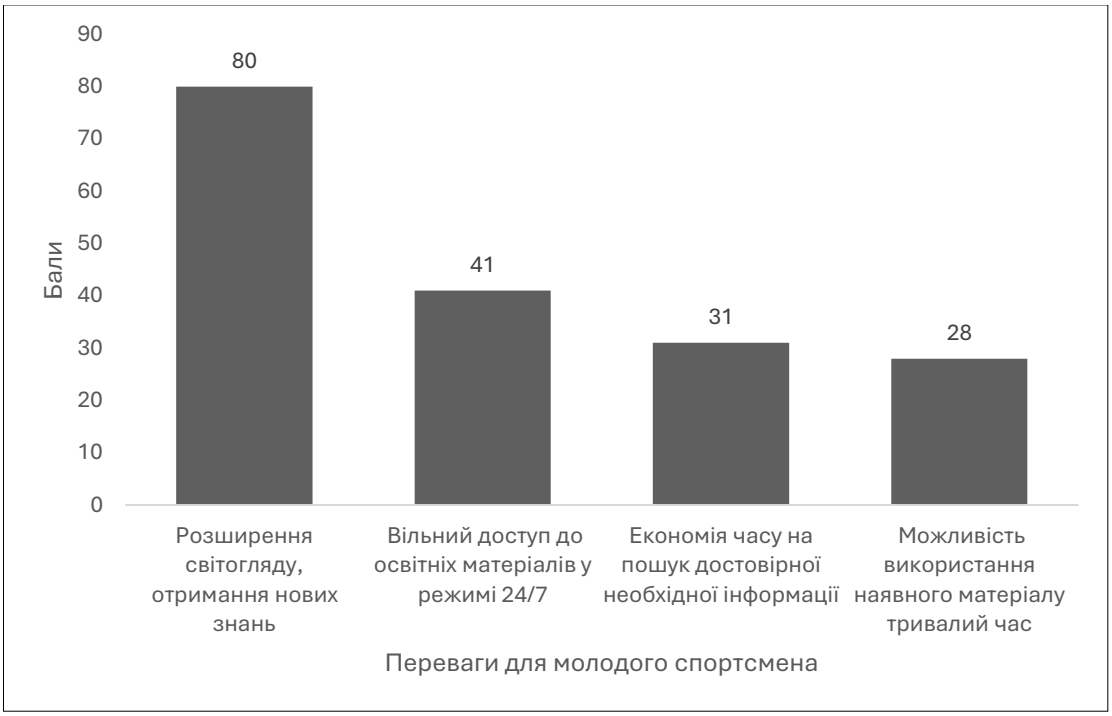

Рисунок 3.51 – Переваги, які може отримати молодий спортсмен, використовуючи освітній матеріал, розміщений на спеціалізованих онлайн платформах, думка батьків; (n = 112)

Найбільшою перевагою, яку можуть отримати діти, які вивчатимуть освітній матеріал, присвячений різним аспектам розвитку футболу, на думку батьків юних спортсменів може слугувати розширення світогляду та отримання нових знань молодими футболістами (80 балів), що в свою чергу, дозволяє говорити про формування різнобічно-орієнтованої особистості.

Отже проведене опитування трьох груп респондентів (спортсмени-футболісти, їх батьки і тренери) дозволило підтвердити важливість гуманітарної освіти, як складової розвитку дитини, а також відзначити роль новітніх технологій, як складової інтеграції питань гуманітарного циклу в процес підготовки спортсменів.

Висновки до розділу 3

Футбол, як складне та багатогранне соціальне явище, виконує численні функції у сучасному суспільстві. Він є не лише популярним видом спорту, а й виступає потужним інструментом соціалізації, об’єднуючи людей різних національностей, соціальних статусів та вікових груп. Взаємодія футболу з такими сферами, як політика, економіка, культура та освіта, свідчить про його вагоме місце у суспільному житті.

Окрім спортивного та соціального аспектів, футбол є важливим інструментом сталого розвитку. У сфері екології великі футбольні організації та клуби все частіше впроваджують екологічно дружні ініціативи: використання відновлюваної енергії, переробку відходів, зменшення вуглецевого сліду під час проведення змагань. Економічний вплив футболу також значний: галузь генерує мільярдні доходи, створює робочі місця та сприяє розвитку інфраструктури. Освіта протягом життя та боротьба з дискримінацією є ще одними важливими напрямками розвитку футболу, адже через нього виховуються молоді покоління, розвивається інклюзивність і рівність можливостей для всіх.

Проведене дослідження, яке охопило три групи респондентів (юних футболістів, їхніх батьків та тренерів), дозволило глибоко проаналізувати питання гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процесі підготовки юних футболістів. Отримані результати свідчать про значущість гуманітарної освіти для юних футболістів, її вплив на їхній світогляд, мотивацію та особистісний розвиток.

Результати даного розділу подано у таких публікаціях автора дослідження [42, 44, 45].

РОЗДІЛ 4
НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ ТА ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

4.1 Організаційні умови впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процес підготовки юних футболістів

Враховуючи результати досліджень, представлені у попередньому розділі, зокрема дані опитування юних футболістів, їхніх батьків і тренерів щодо доцільності впровадження гуманітарної освіти в процес підготовки спортсменів як важливого чинника формування гармонійно розвиненої особистості, нами було проведено додаткове опитування фахівців, які працюють із футболістами груп початкової підготовки. Дослідження було спрямоване на виявлення організаційних умов, необхідних для впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у дитячо-юнацьких спортивних школах і клубах, а також на визначення ключових проблем, що потребують першочергового вирішення в цьому контексті.

Першим кроком цього розділу роботи було проведення аналізу літературних джерел, бесід із фахівцями галузі та тренерами юних спортсменів, що дозволило сформулювати коло актуальних проблем:

– недостатня мотивація тренерів до впровадження питань гуманітарної освіти в процес підготовки юних спортсменів, що пов’язано з:

1) стереотипним ставленням тренерів до підготовки юних спортсменів, концентруючись виключно на спортивному результаті;

2) низьким рівнем усвідомлення тренерами соціальної значущості гуманітарної освіти га гуманістичного виховання;

3) відсутністю спеціальних знань, що можуть допомогти впроваджувати компоненти гуманітарної освіти у процес підготовки юних спортсменів;

– обмежені можливості використання тренерами сучасних освітніх технологій, зокрема: низька інтерактивність навчальних програм – освітні заходи, що проходять у школах, відповідно до програм підготовки спортсменів у ДЮСШ, часто відбуваються лише у формі лекцій без будь-якого відео-супроводу або інтерактивних завдань, що не завжди є цікавим для юних спортсменів; недостатня цифровізація освіти, в тому числі і тієї, що безпосередньо стосується процесу спортивної підготовки, у спортивних школах;

– вплив зовнішніх факторів на гуманістичне виховання юних спортсменів, який проявляється у здійсненні тиску на дитину з боку батьків (деякі батьки вимагають від дітей лише високих результатів, не звертаючи увагу на емоційний стан та вподобання дитини); соціальні та економічні проблеми з якими може зіткнутися родина юного спортсмена, а також те, що ряд юних футболістів походять з неблагополучних родин, де порушення етичних норм є нормою; вплив медіа (відсутність у дитини належної медіаграмотності може призводити до некритичного сприйняття поведінкових моделей видатних спортсменів, де іноді прославляється агресія чи егоцентризм);

– недостатнє врахування тренерами морально-етичних аспектів у спортивній підготовці юних спортсменів; ця проблема, як зазначають фахівці має декілька проявів:

1) ігнорування тренером проявів агресії зі сторони спортсмена, випадків неспортивної поведінки, невміння працювати в команді, неповаги до суперників або суддів тощо;

2) створення культу перемоги у вихованців та стимулювання їх до досягнення перемоги за будь-яку ціну;

– брак методичної підтримки процесу впровадження питань гуманітарної освіти в процес підготовки юних спортсменів та шляхів здійснення гуманістичного виховання, що проявляється в обмеженій кількості

навчальних матеріалів; відсутності онлайн-курсів та методичних рекомендацій щодо гуманітарної підготовки спортсменів;

– брак кваліфікованих фахівців, здатних впроваджувати питання гуманітарної освіти у процес підготовки юних спортсменів – ця проблема тісним чином пов'язана із попередньою (брак методичних рекомендацій), бо значна кількість тренерів, навіть, якщо орієнтовані на гармонійний різнобічний розвиток юних спортсменів та намагаються максимально зацікавити дітей таким видом спорту, як футбол, обмежені у виборі навчальних матеріалів, те саме стосується керівництва ДЮСШ, СДЮШОР та клубів, також ряд тренерів не звертають увагу на значущість гуманітарної освіти та гуманістичного виховання; ряд – не мають відповідної освіти (спеціалізованої тренерської або педагогічної/психологічної);

– недостатня інтеграція питань гуманітарної освіти у навчальні програми для ДЮСШ, ФК, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності, що доволі часто призводить до надмірного зміщення акценту на спортивну підготовку вихованців.

Наступним кроком нашої роботи було визначення значущості виділених проблем шляхом проведення опитування фахівців. Респондентам було запропоновано оцінити проблеми за семибальною шкалою (від 1 до 7 балів, де 1 – мінімальна оцінка, а 7 – максимальна оцінка значущості проблеми) (рис. 4.1).

Аналіз результатів опитування показав, що на думку респондентів, найбільш значущою проблемою інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в діяльність ДЮСШ, СДЮШОР та спортивних клубів з футболу, є брак методичної підтримки (6,5 бала), далі, за значущістю йдуть обмеження у використанні сучасних освітніх технологій (6,0 балів), а також брак кваліфікованих фахівців, здатних впроваджувати питання гуманітарної освіти в процес підготовки юних спортсменів (5,1 бала).

Проведену експертизу можна вважати достовірною, оскільки коефіцієнт конкордації W = 0,78. Експертизу вважають об'єктивною, якщо коефіцієнт її узгодженості не нижче, ніж 0,7, тобто Wроз ≥ 0,7. У нашому випадку Wроз (0,78) більше, ніж Wгр (0,7), отже експертиза відбулася та суми балів (місця) експертів є дійсними.

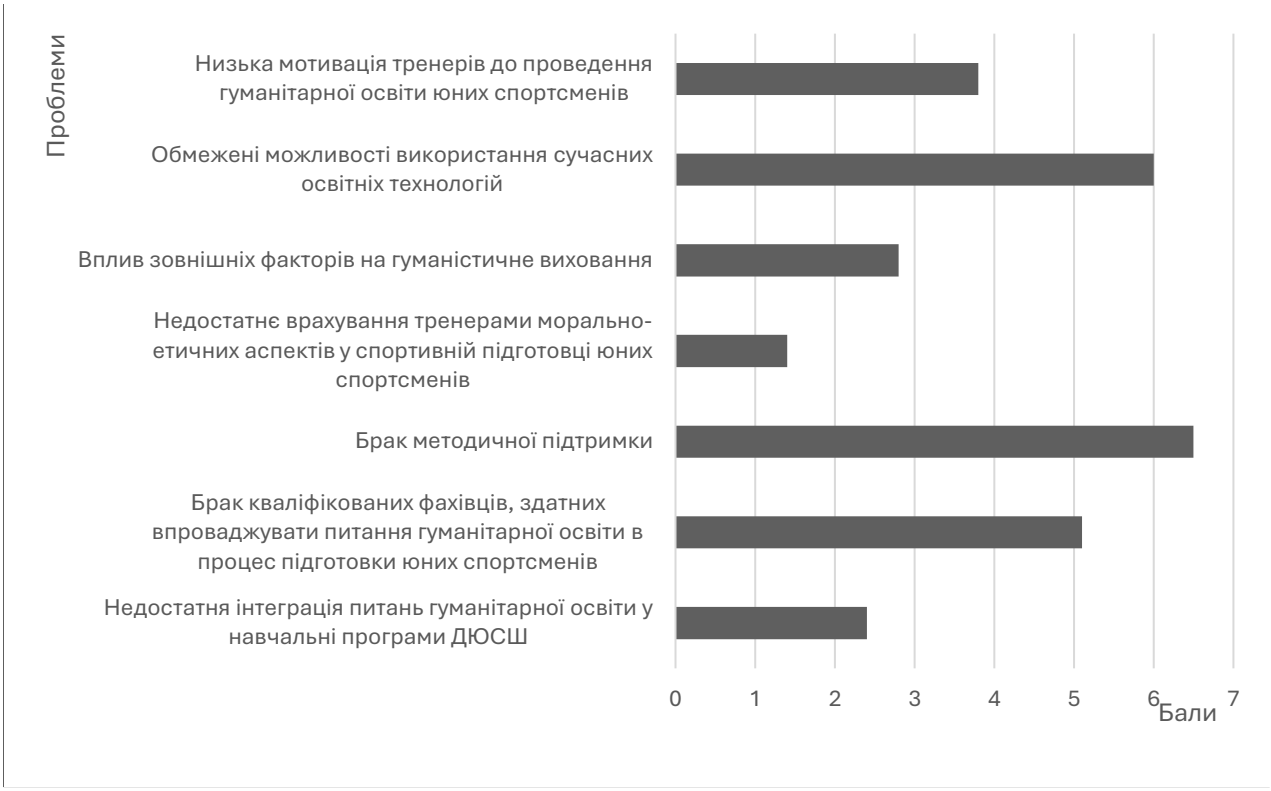

Рисунок 4.1 – Проблеми інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в діяльність ДЮСШ (результати опитування, n = 30)

Наступним кроком виконання дисертаційного дослідження було визначення думки експертів, щодо шляхів, за допомогою яких можливим є подолання виділених проблем. Задля цього нами також було проведено бесіди із фахівцями, які дозволили виділити ефективні шляхи подолання вищезазначених проблем:

– розробка методичних рекомендацій, спрямованих на впровадження питань гуманітарної освіти в процес роботи ДЮСШ, клубів, секцій з футболу;

– проведення заходів, спрямованих на підвищення рівня підготовки тренерів, помічників тренерів, керівників спортивних шкіл та клубів тощо, шляхом організації семінарів, вебінарів та курсів з педагогіки, психології та гуманістичного виховання юних футболістів;

– запровадження кодексу етики у футбольних школах, що регулюватиме поведінку юних спортсменів, тренерів та батьків;

– забезпечення психологічного супроводу футболістів у процесі їхнього спортивного вдосконалення;

– впровадження сучасних цифрових технологій, орієнтованих на гуманітарну освіту юних футболістів у процес їхньої спортивної підготовки (онлайн-курси, інтерактивні платформи, відеоуроки тощо);

– сприяння соціалізації юних футболістів через волонтерську діяльність, громадські проєкти та участь у культурних заходах тощо.

Проведення опитування фахівці дозволило оцінити значущість запропонованих шляхів вирішення проблем гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних спортсменів-футболістів. Респондентам було запропоновано проранжувати шляхи подолання проблем за шестибальною шкалою (від 1 до 6 балів, де 1 – мінімальна оцінка, а 6 – максимальна оцінка значущості шляху подолання проблеми) (рис. 4.2.).

Результати експертного опитування дозволяють говорити про узгодженість думок екстертів (W = 0,78). Так, на думку фахівців найбільш ефективним шляхом, що сприяє подоланню проблем інтеграції питань гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки юних футболістів є розробка спеціалізованих методичних рекомендацій для тренерів (5,4 бала), далі, за значущістю, йдуть такі шляхи, як проведення освітніх заходів для тренерів, керівників спортивних шкіл та клубів (4,9 бала) та використання можливостей цифрових технологій як складової освітнього процесу, який реалізується у процесі підготовки юних футболістів (4,2 бала), запровадження кодексу етики у футбольних школах (3,1 бала) тощо.

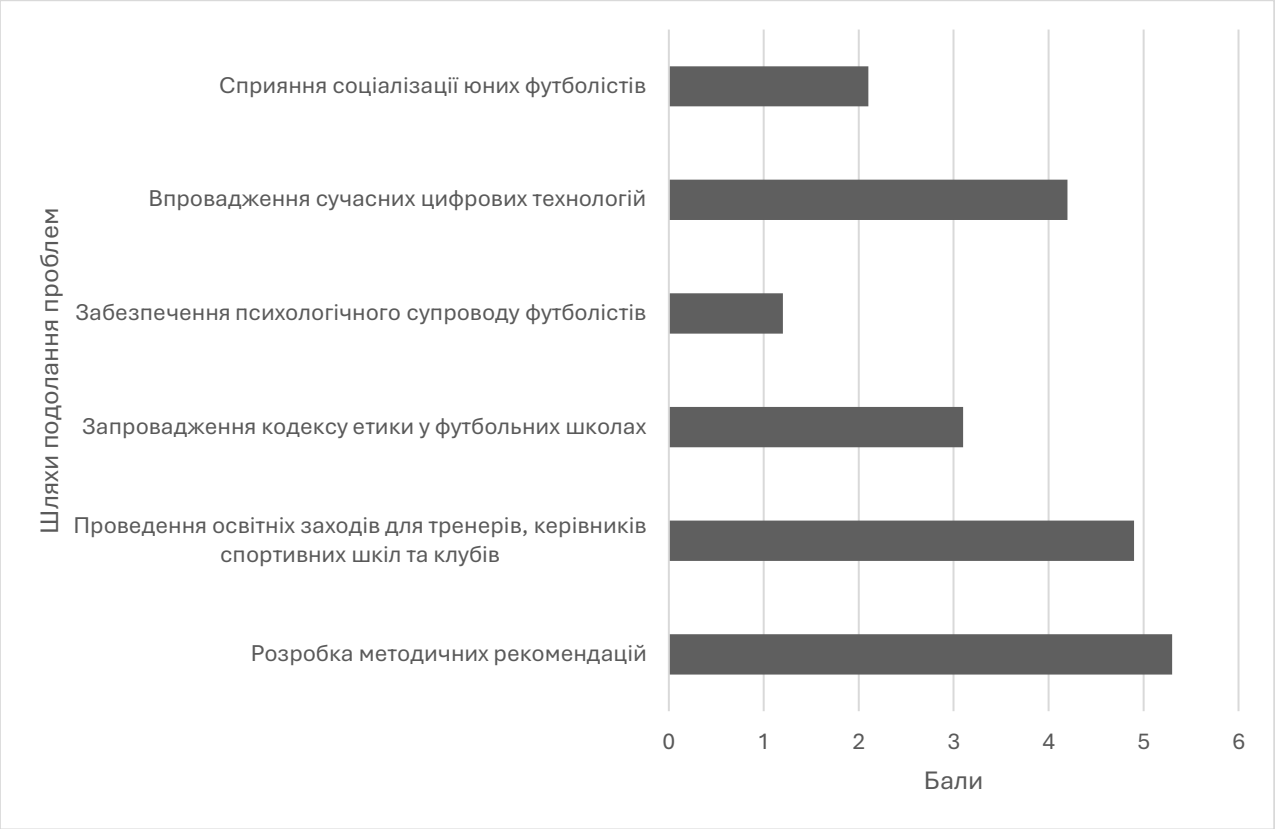

Рисунок 4.2 – Шляхи подолання проблем інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в діяльність ДЮСШ з футболу (результати опитування, n = 30)

Отримані дані підтверджують результати, що були отримані у попередньому розділі роботи, зокрема, щодо доцільності інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки юних спортсменів, які займаються футболом; та дозволяють говорити про важливість окреслення основних організаційних умов, що мають бути створені у спортивній школі/клубі з метою реалізації цього процесу.

Загалом, базуючись на аналізі літературних джерел [6, 22, 60, 100, 103 та ін.] під організаційними умовами, що мають забезпечувати якісне впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процес багаторічної підготовки юних футболістів, ми розуміємо, сукупність спеціально створених педагогічних, психологічних, інституційних та методичних чинників, що забезпечують інтеграцію гуманітарного змісту

(мовно-літературного, історико-культурного, етичного) та ціннісно-орієнтованого підходу до особистісного розвитку спортсменів у систему багаторічної спортивної підготовки. Ці умови сприяють формуванню у юних футболістів морально-етичних норм, соціальної відповідальності, патріотизму, емпатії, поваги до суперника та усвідомлення цінності особистості, що в комплексі забезпечує всебічний розвиток дитини як спортсмена і громадянина.

Так, важливим аспектом у створенні якісних умов є усвідомлення керівниками ДЮСШ, спортивного клубу, секції концептуальних засад гуманітарної освіти та гуманістичного виховання, які полягають у формуванні в юних спортсменів широкого світогляду, морально-етичних принципів та соціальної відповідальності та ґрунтуються на таких принципах, як:

– особистісно-орієнтований підхід, який передбачає розвиток індивідуальних здібностей та інтересів юних спортсменів-футболістів;

– інтеграція знань – поєднання питань гуманітарного характеру із спеціалізованими спортивними знаннями, які необхідні футболісту для якісної побудови його спортивної кар’єри;

– гармонізація спортивного та освітнього процесу – забезпечення оптимального співвідношення між фізичним та інтелектуальним розвитком дитини.

Проведення бесід із фахівцями, узагальнення даних спеціалізованої літератури дозволило сформулювати основні організаційні умови, які мають бути створені у спортивній школі для якісного впровадження гуманітарної освіти в процес багаторічної підготовки юних футболістів (рис. 4.3):

– навчальні програми – включення в план підготовки спортсменів-футболістів, питань з етики, психології, історії спорту, соціології та філософії;

– науково-методична підготовка тренерів – навчання тренерів методам виховання, що ґрунтуються на гуманістичних принципах;

– використання при роботі зі спортсменами сучасних освітніх технологій – електронні платформи, інтерактивні лекції, тренінги, моделювання ситуацій та командний коучинг;

– партнерство з освітніми установами – співпраця з закладами вищої та загальної середньої освіти, а також різноманітними громадськими організаціями;

– створення морально-етичного кодексу клубу/ДЮСШ – розробка для всіх учасників процесу підготовки правил поведінки, що базуються на принципах чесної гри, поваги та самодисципліни.

Рисунок 4.3 – Організаційні умови, які мають бути створені у спортивній школі для якісного впровадження гуманітарної освіти в процес багаторічної підготовки юних футболістів

Дослідження дозволили визначити додаткові завдання, якими мають керуватися тренери у своїй повсякденній роботі, спрямованій на розвиток у юних атлетів таких якостей, як відповідальність, толерантність,

взаємодопомога та етичність у спортивному середовищі. Основна відповідальність у цьому процесі покладається безпосередньо на тренерів, які працюють з молодими футболістами, а основними напрямами цього процесу є (рис. 4.4):

– формування у молодих спортсменів етичних норм поведінки – виховання поваги до суперників, партнерів, суддів та тренерів;

– розвиток комунікативних навичок – навчання ефективному спілкуванню та командній взаємодії;

– виховання лідерських якостей – заохочення ініціативності та відповідальності за спільний результат;

– сприяння соціальній активності, волонтерству – участь у благодійних акціях, соціальних проектах та допомога юним спортсменам.

Рисунок 4.4 – Завдання для тренерів, якими вони мають керуватися у повсякденній роботі

Також узагальнення існуючого матеріалу дозволяє говорити, що ефективними практичними шляхами, котрі сприяють ефективному

впровадженню гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки футболістів є:

– проведення з юними спортсменами спеціалізованих тренінгів з морально-етичного виховання;

– організація та проведення зустрічей із видатними спортсменами, тренерами, відомими фахівцями галузі;

– аналіз конфліктних ситуацій, що можуть виникнути або виникають у такому виді спорту, як футбол, як на спортивному майданчику, так і за його межами, та обговорення способів вирішення цих ситуацій;

– проведення з юними спортсменами інтерактивних дискусій та рольових ігор;

– впровадження системи наставництва серед гравців;

– використання волонтерської діяльності.

Отже, впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у систему багаторічної спортивної дозволяє виховати не лише висококласних спортсменів, а й морально зрілих, відповідальних та соціально активних громадян, що сприяє розвитку культури футболу та суспільства загалом. В той же час якісна освіта та ефективне виховання є можливими лише при наявності у спортивній школі відповідних умов, і, передусім, розуміння як керівництвом, так і особами які працюють з юними спортсменами соціальної значущості зазначених процесів.

4.2 Традиційні та інноваційні підходи до гуманітарної освіти й гуманістичного виховання юних футболістів

Враховуючи значущість гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у розвитку особистості, а також те, що це важлива складова в роботі дитячо-юнацьких спортивних шкіл, секцій та клубів, нами були виділені

традиційні та інноваційні підходи до цього процесу, що можуть бути реалізовані як складові процесу підготовки спортсменів-футболістів.

Ц сучасних умовах розвитку суспільства процес спортивної підготовки молодих атлетів, у тому числі й у футболі, це передусім, педагогічний процес, якому притаманні тенденції та зміни, що є характерними для загальної системи освіти та виховання молодого покоління, в якій все частіше використовуються поняття традиційні та інноваційні підходи до забезпечення якості освітнього процесу. В той же час, аналіз фахової літератури дозволяє говорити про різноманітність трактувань понять «традиційні» та «інноваційні» підходи до освітньої діяльності [32, 33, 57, 59, 87 та ін.].

У контексті виконання дисертаційної роботи під традиційними підходами до гуманітарної освіти юних футболістів ми, передусім, розуміємо підходи до навчання молодого покоління, що відбувається в рамках процесу їх спортивної підготовки, та ґрунтується на стандартних підходах до передачі знань та використанні традиційних методів навчання і виховання, таких як лекції, підручники, тестування та домашні завдання (табл. 4.1). Традиційні підходи характеризуються пасивним слуханням, сприйняттям і запам'ятовуванням інформації [105].

До переваг такого підходу прийнято відносити:

– стабільність – традиційні підходи до навчання та виховання широко використовуються в практиці роботи із молоддю, перевірені часом, що дозволяє говорити про їх вагому роль та ефективність при роботі із молодим поколінням;

– структурованість – традиційні підходи базуються на використанні традиційних методів навчання (словесних, наочних, практичних), які зазвичай є добре структурованими, що сприяє якісній організації освітнього процесу;

– доступність – більшість матеріалів, що використовуються при традиційному навчанні (наприклад, підручники, методичні рекомендації, тексти лекцій тощо), є широкодоступними і можуть бути використані для

вивчення необхідного матеріалу в будь-який час і великою за чисельністю аудиторією;

– оцінка успішності – традиційні підходи передбачають використання традиційних, легко зрозумілих, засобів оцінювання, таких як тестування або бальна оцінка.

Таблиця 4.1 – Традиційні підходи до гуманітарної освіти юних спортсменів-футболістів

Назва підходу	Сутність підходу
Класичні навчальні програми	Включають вивчення історії спорту, етики, моральних норм та культурної спадщини футболу. При традиційному підході використовуються переважно словесні методи: лекції, семінари, бесіди тренерів та спеціалістів зі спортсменами
Формування цінностей через процес спортивної підготовки	Гуманістичне виховання базується на принципах чесної гри, поваги до суперників, командного духу та дисципліни. Використовуються переважно словесні методи
Патріотичне виховання через вивчення історії та традицій вітчизняного футболу	Ознайомлення юних футболістів з історією національного та світового футболу сприяє формуванню громадянської свідомості та патріотизму Використовуються переважно словесні методи
Залучення батьків у процес виховання	Батьки відіграють важливу роль у формуванні життєвих пріоритетів дітей, тому активна співпраця між тренерами та сім’ями сприяє гармонійному розвитку спортсменів

Незважаючи на наявні переваги та фундаментальну роль традиційних підходів у системі освіти та виховання, зокрема у сфері гуманітарної освіти юних спортсменів, вони мають певні недоліки, серед яких можна виокремити:

– одноманітність – хоча традиційні методи навчання є структурованими та містять значний обсяг інформації, їхнє регулярне використання без варіативності може здаватися нудним для юних

спортсменів, що, у свою чергу, здатне знизити зацікавленість дітей у предметі вивчення та мотивацію до навчання загалом;

– недостатню інтерактивність – традиційні підходи часто орієнтовані на пасивне сприйняття матеріалу, не стимулюючи активну участь, дискусії та взаємодію між спортсменами, тренерами чи запрошеними лекторами;

– ігнорування індивідуальних потреб дитини – традиційне навчання у спортивних школах зазвичай не враховує рівень підготовленості юного спортсмена, його інтереси та особливості шкільної програми у різних школах, в яких займаються члени однієї команди, що може негативно впливати на ефективність засвоєння одного матеріалу різними дітьми;

– низьку ефективність для всіх (якщо розглядати команду, як єдине ціле) – стандартні методи можуть не підходити для тих, хто краще навчається за допомогою інтерактивних підходів або потребує індивідуального підходу;

– обмежений розвиток критичного мислення – традиційні методи навчання переважно фокусуються на запам’ятовуванні фактів, залишаючи недостатньо можливостей для розвитку критичного та творчого мислення у дитини.

Ці недоліки вказують на необхідність оновлення підходів до гуманітарної освіти юних спортсменів, зокрема шляхом упровадження інтерактивних та індивідуально орієнтованих методик.

Інноваційні підходи до гуманітарної освіти юних футболістів, це підходи, в яких використовуються новаторські методи, технології та стратегії для забезпечення ефективного оволодіння навчальним матеріалом та залучення юних спортсменів до процесу навчання. Інноваційні підходи можуть включати інтерактивні методи навчання, використання цифрових технологій, проектну роботу, співпрацю тощо (табл. 4.2). Інноваційні підходи, на відміну від традиційних, спрямовані на створення стимулюючого до навчання середовища, що сприятиме активному залученню молодих

спортсменів до участі в освітньому процесі та розвитку у них критичних та творчих навичок [33].

Таблиця 4.2 – Інноваційні підходи до гуманітарної освіти юних спортсменів-футболістів

Назва підходу	Сутність підходу
Використання освітніх онлайн-платформ	Створення спеціалізованих ресурсів, що містять відеоуроки, тестові завдання, інтерактивні вправи та навчальні модулі для самостійного вивчення історії футболу, спортивної етики та інших гуманітарних аспектів
Гейміфікація навчання	Включення елементів гри у процес освіти (наприклад, вікторини, квести) для підвищення мотивації та зацікавленості дітей
Психологічна підготовка та ментальний коучинг	Включення у програми спеціальних тренінгів із саморегуляції, стресостійкості, управління емоціями та комунікаційних навичок
Інтеграція мультимедійних технологій	Використання відео, анімацій, віртуальної та доповненої реальності для вивчення важливих аспектів футболу та розвитку особистісних якостей
Міжнародний обмін та культурна інтеграція	Залучення програм обміну, міжнародних онлайн-зустрічей та співпраці зі спортивними школами / академіями інших країн для розширення світогляду юних спортсменів
Інтерактивні освітні програми	Проведення дискусій, тренінгів та семінарів на теми толерантності, комунікації, командної роботи. Запрошення фахівців (психологів, педагогів, соціальних працівників) для навчальних зустрічей із футболістами.
Інтегроване навчання	Поєднання загальноосвітніх дисциплін (література, історія, філософія, етика) з футбольними тренуваннями. Використання біографій відомих спортсменів як прикладів морального вибору, відповідальності та лідерства.

До переваг інноваційних підходів у гуманітарній освіті юних футболістів можна віднести:

– активне залучення до навчального процесу – сучасні методики створюють динамічне та інтерактивне середовище, що мотивує юних спортсменів брати активну участь у навчанні, сприяючи їхній зацікавленості та залученості;

– розвиток критичного мислення – інноваційні освітні технології допомагають юним футболістам формувати аналітичні навички, оскільки передбачають розв’язання проблемних ситуацій, обговорення стратегій та ухвалення самостійних рішень;

– персоналізований підхід – сучасні методи дозволяють адаптувати навчання під індивідуальні особливості та рівень підготовки кожного футболіста, забезпечуючи ефективніше засвоєння матеріалу;

– інтеграцію технологій – використання цифрових інструментів, таких як навчальні платформи, симулятори тактичних ситуацій або відеоаналіз матчів, робить процес навчання цікавішим і більш доступним;

– стимулювання творчості – інноваційне навчання включає творчі завдання та інтерактивні проєкти, які сприяють розвитку креативного мислення та самовираження, що є важливим не лише у футболі, а й у формуванні особистості загалом.

Отже, застосування інноваційних підходів, як складової гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів допомагає не лише покращити їхні знання, а й сприяє формуванню всебічно розвинених особистостей, здатних адаптуватися до сучасних викликів у спорті та за його межами. З іншого боку, як і традиційні підходи до гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних спортсменів, інноваційні мають також ряд недоліків, зокрема:

– нестабільність результатів навчання – ефективність інноваційних методик може значно варіюватися залежно від конкретного контексту, рівня підготовки тренерів, знань та та особливостей спортсменів, що іноді ускладнює прогнозування їхньої дієвості;

– складність адаптації – не всі юні футболісти однаково добре сприймають новаторські методи, особливо якщо вони передбачають високу міру самостійності, відповідальності та самоконтролю;

– підвищені вимоги до тренерів та інших осіб, які забезпечують процес гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних спортсменів – використання інноваційних підходів вимагає від педагогів додаткових знань, навичок і постійного професійного розвитку, що може стати викликом для тих, хто не має відповідного досвіду або ресурсів для навчання;

– обмежений доступ до технологій – деякі сучасні методики, особливо ті, що базуються на використанні цифрових технологій (відеоаналіз, онлайн-платформи, інтерактивні симуляції), можуть бути недоступними для окремих спортивних шкіл або сімей через технічні чи фінансові обмеження;

– ризик недостатньої уваги до базових навичок – інноваційні методи можуть акцентувати увагу на розвитку творчого та критичного мислення, інтерактивному навчанні, водночас не приділяючи достатньої уваги засвоєнню базових знань і фундаментальних освітніх компетенцій.

Спираючись на результати, представлені у попередніх розділах, зокрема, на те, що пріоритет, серед інших новітніх технологій респонденти віддають інтерактивним освітнім платформам, наступним кроком наших досліджень було визначення значущості форм представлення матеріалу, які доцільно використовувати при створенні освітніх онлайн-платформ.

Дослідження свідчать (рис. 4.5), що при використанні онлайн-платформ з метою отримання інформації, розширення світоглядуу, юні спортсмени-футболісти, передусім, орієнтуються на представлений на сайті теоретичний матеріал (255 балів), а також на виконання наявних тестових завдань (231 бал), які можуть бути використані для самоперевірки. Менш цікавими та менш значущими для респондентів, формами отримання інформації про різні аспекти розвитку футболу, що можуть бути представлені та використанні на освітніх онлай-платформах, виявились перегляд відеоматеріалів та

ілюстративних матеріалів (179 балів) та виконання практичних завдань (174 бали).

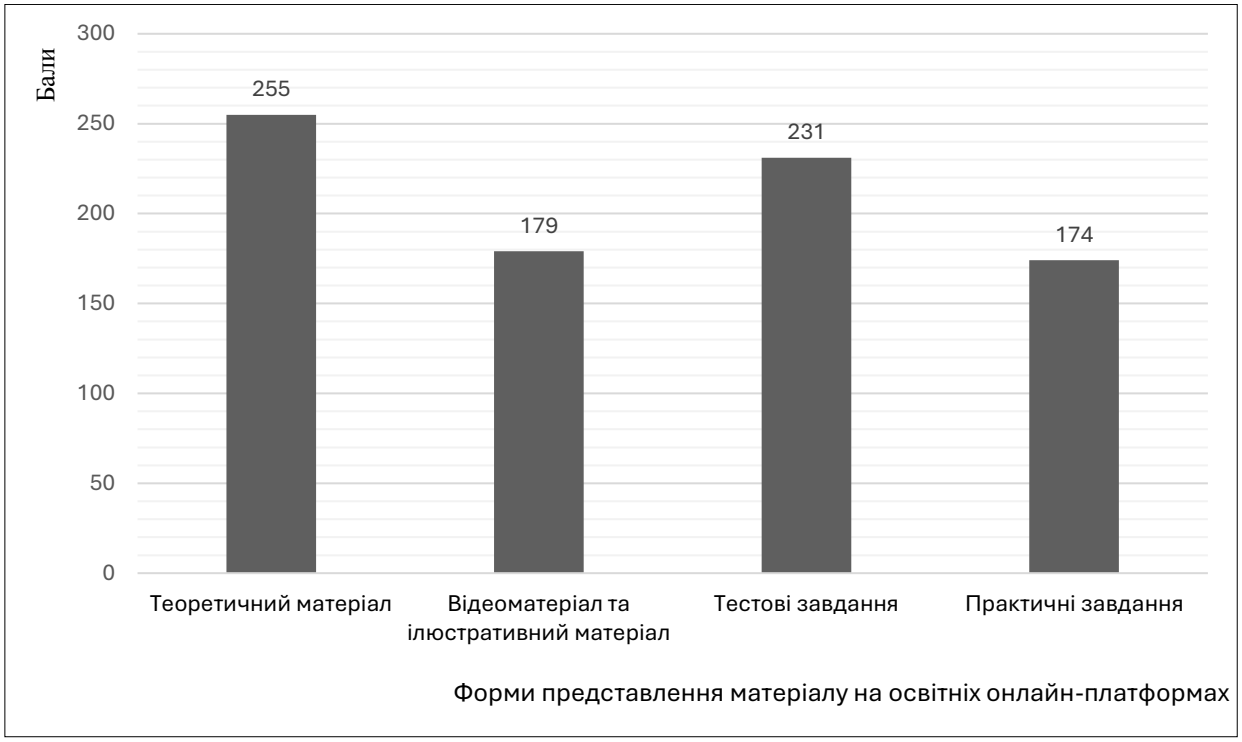

Рисунок 4.5 – Значущість форм представлення матеріалу, які доцільно використовувати при створенні освітніх онлайн-платформ, думка юних спортсменів (n = 95)

Найефективнішими формами представлення освітнього матеріалу для юних спортсменів-футболістів, на онлайн-платформах, на думку тренерів, є такі: тестові завдання, теоретико-інформаційні матеріали, ілюстративні матеріали, виконання практичних завдань. (рис. 4.6).

Аналіз отриманих відповідей дозволяє константувати, що найбільш значущими, серед інших, на думку тренерів, є тестові завдання, які отримали найвищу оцінку – 130 балів. Вони дозволяють швидко оцінити рівень знань та розуміння основних положень запропонованого матеріалу, а також, у процесі виконання завдань замислитись про ті чи інші аспекти. На другому місці, на думку тренерів, знаходяться теоретико-інформаційні матеріали (103 бали), які сприяють розумінню юними спортсменами основних положень розвитку

футболу, особливостей функціонування спортивних клубів, прав і обов'язків спортсменів, соціальної ролі, яку відіграє видатний футболіст у світі тощо. Не менш важливими є ілюстративні матеріали, що набрали 93 бали. Вони полегшують засвоєння складної інформації завдяки наочним прикладам, відео та графікам. Завершують цей список практичні завдання, які отримали 86 балів. Вони дозволяють закріпити набуті знання, в той же час, вимагають певного часу на їх виконання.

Рисунок 4.6 – Значущість форм представлення освітнього матеріалу, які доцільно використовувати при створенні онлайн-платформ, думка тренерів; (n = 44)

Таким чином, поєднання теоретичних знань, тестового контролю, візуальних матеріалів та практичних вправ дозволяє створити збалансований навчальний процес, що сприяє всебічному розвитку молодих спортсменів-футболістів. Це підтверджує важливість комплексного підходу до розробки матеріалу, який має бути розміщений на онлайн-платформах.

Найкращими формами представлення матеріалу, які доцільно використовувати при створенні освітніх онлайн-платформ для молодих

футболістів, на думку їх батьків є ілюстративні матеріали (відео-ролики, фільми, презентації) (77 балів) та практичні завдання (58 балів) (рис. 4.7).

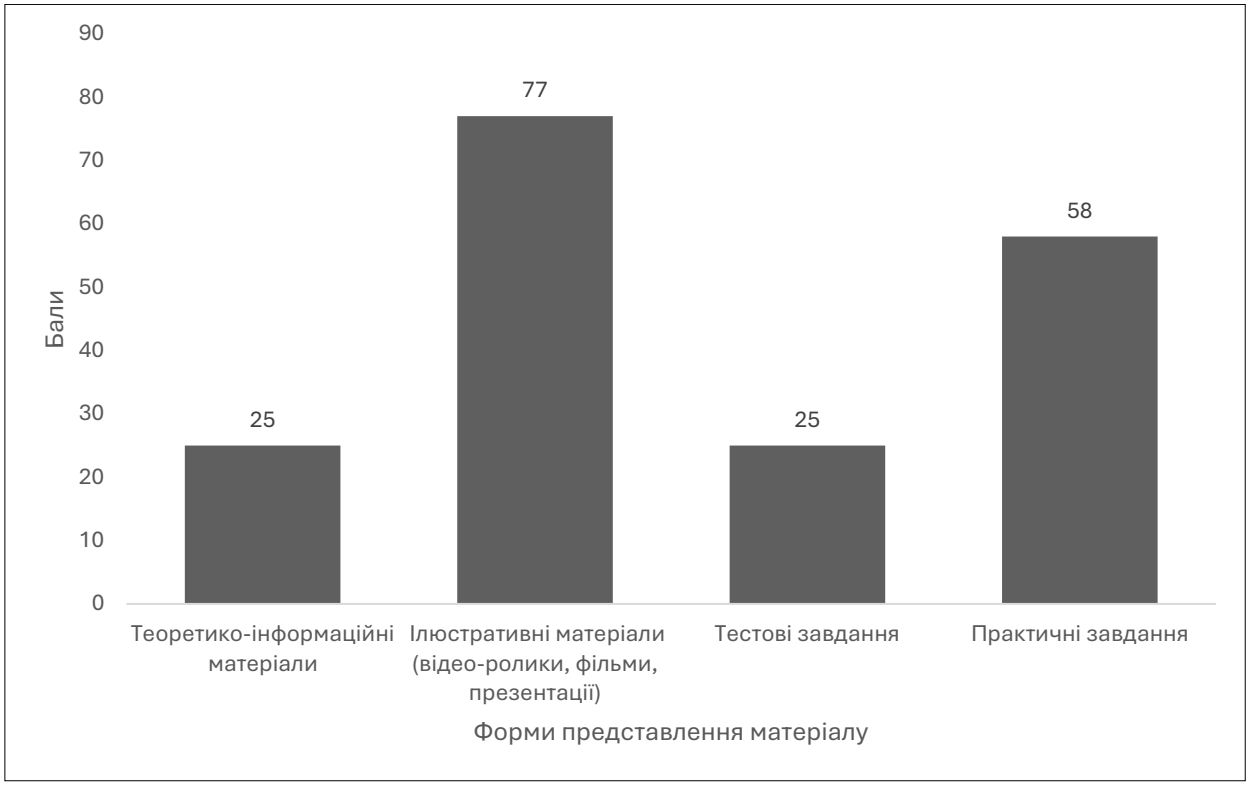

Рисунок 4.7 – Значущість форм представлення матеріалу на освітніх онлайн-платформ для молодих футболістів, думка батьків (n = 112)

Дослідження свідчать, що на відміну від юних спортсменів, які виділяють тестові завдання, як ефективний засіб отримання нових знань, їхні батьки вбачають в них менше користі, у порівнянні з іншими формами представлення матеріалу (25 балів).

Результати дослідження підтверджують важливість використання освітніх онлайн-платформ у навчанні та вихованні юних футболістів, водночас демонструючи різні пріоритети щодо форматів подання матеріалу серед різних груп респондентів (зокрема тренерів, батьків і самих спортсменів), які обов'язково слід враховувати при створенні та змістовному наповненні таких платформ. Це дозволить зробити освітній процес більш адресним, гнучким і ефективним.

Отримані дані дослідження також свідчать про нагальну потребу в комплексному, інтегрованому підході до навчання та виховання молодих футболістів. Традиційні методики, засновані на перевірених педагогічних практиках, мають гармонійно поєднуватися з сучасними цифровими технологіями, що відкривають нові можливості для індивідуалізації навчання, активізації пізнавальної діяльності та розвитку критичного мислення. Такий підхід створює сприятливе середовище для всебічного розвитку особистості юного спортсмена – не лише як гравця, а як активного, свідомого громадянина.

Застосування цих підходів сприятиме формуванню в юних футболістів не лише спортивної майстерності, а й життєво важливих компетентностей, що дозволить їм досягати високих результатів у спорті та водночас усвідомлювати соціальну й культурну значущість футболу як частини суспільного життя.

Наступним кроком нашої роботи було визначення ефективних підходів до гуманістичного виховання юних футболістів, спрямованого на розвиток особистих якостей спортсмена: поваги до суперників, самодисципліни, відповідальності та емпатії, як складових розвитку гармонійної особистості; саме ці якості не лише сприяють ефективній командній взаємодії на футбольному полі, а й мають фундаментальне значення для розвитку внутрішньої культури особистості юного спортсмена в цілому (табл. 4.3).

Таким чином, традиційні та інноваційні підходи до гуманітарної освіти й гуманістичного виховання юних футболістів не варто розглядати як протилежні або взаємовиключні – навпаки, вони здатні ефективно взаємодоповнювати одне одного, утворюючи цілісну, багатовимірну систему виховання та навчання. Традиційні методи забезпечують стабільність, логічну послідовність і фундаментальність освітнього процесу, сприяють засвоєнню базових морально-етичних цінностей, формують дисципліну та відповідальність.

Таблиця 4.3 – Підходи до гуманістичного виховання юних спортсменів-футболістів

Назва підходу	Сутність підходу
Особистий приклад тренера/наставника	Тренери та наставники повинні демонструвати високу культуру спілкування, етичні принципи та повагу до інших
Групові тренінги та командна робота	Проведення занять, спрямованих на розвиток взаєморозуміння, довіри та підтримки в команді; виконання вправ, що допомагають спортсменам працювати разом над вирішенням завдань
Соціальні ініціативи та волонтерство	Залучення юних футболістів до благодійних проєктів, роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; організація матчів і тренувань для людей з обмеженими можливостями, що виховує у спортсменів емпатію та соціальну відповідальність
Рефлексія та аналіз власних дій	Ведення щоденників або обговорення тренувань і матчів, де гравці аналізують власні вчинки, поведінку в команді та рішення на полі; формування навичок самоконтролю, уміння приймати поразки та з повагою ставитися до суперників.

Водночас інноваційні підходи, зокрема використання цифрових платформ, інтерактивних технологій та особистісно орієнтованих методик, відкривають нові можливості для розвитку критичного мислення, творчості, самостійності й активної участі учнів у власному освітньому процесі. Вони також дозволяють враховувати індивідуальні потреби кожного спортсмена, адаптуючи навчання до особливостей його темпераменту, рівня підготовки та пізнавальних інтересів.

Оптимальне поєднання традиційного та інноваційного підходів здатне створити ефективне освітнє середовище, яке не лише сприятиме високим спортивним досягненням, а й формуватиме всебічно розвинену, соціально відповідальну особистість, здатну діяти в команді, приймати рішення та активно взаємодіяти з навколишнім світом.

4.3 Структурно-функціональна модель впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процес підготовки юних футболістів

Футбол як командний вид спорту відіграє важливу роль у формуванні особистості юного спортсмена, його ціннісних орієнтирів, моральних принципів і соціальних навичок. Водночас, сучасна підготовка футболістів має бути не лише спрямованою на вдосконалення фізичних та технічних аспектів гри, а й забезпечувати всебічний розвиток молодих спортсменів, включаючи гуманітарну освіту та гуманістичне виховання.

Розробка структурно-функціональної моделі впровадження гуманітарної освіти та виховання є необхідною для того, щоб зробити цей процес системним, ефективним і результативним. Вона дозволить поєднати освітній, виховний і спортивний компоненти, формуючи гармонійний підхід до підготовки юних футболістів.

Розробка моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів здійснювалася із застосуванням методу моделювання – процесу створення ієрархічної системи, що відображає різні аспекти формування особистості спортсмена за допомогою різних підходів та засобів. У сучасній педагогічній науці моделювання використовується для розв’язання ключових завдань, таких як: оптимізація структури освітнього контенту, удосконалення планування навчального процесу, управління пізнавальною діяльністю спортсменів, а також прогнозування та проєктування ефективних методик навчання й виховання [63].

Модель у цьому контексті розглядається як узагальнене відображення процесів освіти та виховання у вигляді концептуального опису, теоретичних засад, схем чи алгоритмів. Структурно-функціональна модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів являє собою схематичне представлення системи освітньо-виховної роботи у спортивних закладах (ДЮСШ, ФК, секціях, клубах тощо). В її основі – гармонійне

поєднання методів, засобів, закономірностей і принципів навчання, що сприяють не лише формуванню професійних навичок, а й розвитку морально-етичних якостей, соціальної відповідальності та загальної культури спортсменів.

Алгоритм розробки структурно-функціональної моделі впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у систему підготовки юних футболістів включав декілька послідовних етапів:

1) визначення концептуальної основи моделі;

2) визначення основних складових моделі;

3) визначення основних підходів, методів та форм впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки юних футболістів;

4) моніторинг та оцінка ефективності розробленої моделі впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки юних футболістів.

Отже, аналіз та узагальнення наукових підходів до гуманістичної освіти у спорті дозволили сформувати структурно-функціональну модель гуманістичної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів, що включає кілька складових, кожна з яких відіграє важливу роль у забезпеченні комплексного освітньо-виховного процесу (рис.4.8).

Розробка структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів у системі їхньої спортивної підготовки спрямована на задоволення актуального соціального запиту та досягнення стратегічної мети — формування гармонійно розвиненої особистості юного спортсмена-футболіста. Основою цього запиту є виховання всебічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення, аналізу культурних і історичних процесів, а також усвідомлення цінності людської гідності та моральних принципів.

Рисунок 4.8 – Структурно-функціональна модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів

Гуманітарна освіта, як складова формування гармонійної особистості юного спортсмена у процесі його спортивної підготовки також спрямована на:

– розвиток критичного мислення дитини шляхом створення умов для аналізу інформації, формулювання аргументованих висновків, виховання здатності до самостійного осмислення суспільних та історичних процесів;

– формування етичних та моральних цінностей шляхом створення умов для усвідомлення юними спортсменами норм моралі, етики та справедливості; виховання толерантності, емпатії та відповідальності;

– зміцнення національної та культурної ідентичності шляхом ознайомлення з історією розвитку футболу в країні, біографіями вітчизняних спортсменів та тренерів; формування поваги до різноманіття культурних традицій;

– розвиток комунікативних навичок шляхом створення умов для висловлення думок юних спортсменів з приводу гуманітарних аспектів розвитку футболу; вміння вести діалог та дискусію, аргументувати власну позицію;

– сприяння творчому та інтелектуальному саморозвитку дитини шляхом стимулювання уяви, творчого мислення; формування здатності до самовираження через мистецтво, літературу, філософію;

– орієнтацію на соціальну відповідальність шляхом створення умов для усвідомлення юними футболістами ролі особистості, у тому числі і спортсмена, в суспільстві; виховання активної громадянської позиції, готовності до соціальної участі.

Важливою складовою моделі є групи учасників освітнього та виховного процесу у ДЮСШ, клубі, секції – керівництво спортивної школи, тренери та самі спортсмени, – кожна з яких виконує свої унікальні функції.

Так, керівництво спортивної школи відіграє ключову роль у створенні умов для успішного впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес роботи з юними спортсменами. Функції керівників, у зазначеному контексті, включають:

- розробку та впровадження стратегії – формування загальної концепції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання, що мають бути реалізовані, як частина процесу підготовки спортсменів у спортивній школі;
- створення умов для ефективного поєднання освітнього та тренувального процесу – забезпечення доступною інформацією, сприяння проведенню майстер-класів та тренінгів;
- забезпечення кадрової підготовки – підвищення кваліфікації тренерів у гуманітарній сфері, залучення фахівців у галузі педагогіки, психології до роботи з вихованцями спортивної школи;
- створення сприятливого середовища – заохочення та підтримка морально-етичних цінностей, розвиток культури поваги та співпраці серед спортсменів і тренерів;
- контроль та оцінку ефективності реалізації гуманітарної освіти та гуманістичного виховання серед спортсменів – моніторинг результатів впровадження гуманітарного підходу та його впливу на особистісний розвиток спортсменів.

Тренери є основними провідниками гуманістичного виховання, а також тими, хто може стимулювати юних спортсменів до отримання спеціалізованої гуманітарної освіти, оскільки вони безпосередньо взаємодіють зі спортсменами. Функції тренерів, у контексті гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних спортсменів-футболістів включають:

- особистісно-орієнтований підхід – урахування індивідуальних особливостей кожного спортсмена, підтримка особистісного зростання та самореалізації;
- формування ціннісних орієнтирів – виховання поваги до суперників, чесності, відповідальності та спортивного духу, а також стимулювання до гармонійного – фізичного, духовного та інтелектуального розвитку;
- розвиток емоційного інтелекту – навчання спортсменів навичок саморегуляції, емпатії, стресостійкості;

– створення підтримуючої атмосфери, як особистісної, так і в команді – стимулювання мотивації до занять спортом без тиску і примусу;

– інтеграція гуманітарних знань у тренувальний процес – використання культурних, філософських та етичних аспектів спорту в роботі зі спортсменами.

Спортсмени, як центральна фігура загального процесу їх спортивної підготовки, освітньої та виховної діяльності, також мають певні функції. До основних функцій спортсменів, у досліджуваному контексті, були віднесені:

– усвідомлена участь у процесі спортивної підготовки – прагнення не лише до високих спортивних досягнень, а й до саморозвитку, формування гармонійної особистості; прагнення дізнатися більше про галузь, в якій знаходиться;

– прийняття гуманістичних цінностей – формування поваги, чесності, прагнення до чесної боротьби та взаємодопомоги;

– відповідальність за власну поведінку – дотримання етичних норм як у спортивному житті так і у повсякденному;

– розвиток саморефлексії – осмислення своїх вчинків, робота над собою, прагнення до особистісного гармонійного та різнобічного зростання;

– передача цінностей молодшим спортсменам або новим членам команди – участь у наставництві, формуванні позитивного прикладу.

Цілі та завдання освітньо-виховного процесу, що мають місце у підготовці юних спортсменів-футболістів мають бути спрямовані не лише на розвиток фізичних і технічних якостей спортсмена, а й формування цілісної, етично свідомої особистості.

Головною метою освітньо-виховного процесу є формування гармонійно розвиненої особистості футболіста, яка володіє як спортивними навичками, так і високими моральними якостями, критичним мисленням, здатністю до саморефлексії, емпатії та відповідальності. У цьому процесі важливо забезпечити поєднання трьох типів завдань: дидактичних, виховних і розвиваючих:

– дидактичні завдання включають здобуття знань з історії спорту, культури, етики та психології, розвиток аналітичного і тактичного мислення, вміння усвідомлювати власні вчинки, а також засвоєння правил чесної гри;

– виховні завдання спрямовані на формування гуманістичного світогляду, поваги до суперника, судді та тренера, розвиток колективізму, гідності й відповідальності, а також виховання толерантності та прагнення до справедливості;

– розвиваючі завдання передбачають розвиток комунікативної культури, емоційного інтелекту, креативності, здатності до саморозвитку й самовиховання.

Методи інтеграції гуманітагної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки юних футболістів поділяються на:

– практичні методи – інтерактивні заняття, організація соціально-спортивних проєктів, участь у благодійних заходах, спортивних форумах і волонтерських ініціативах;

– словесні методи – лекції та дискусії на теми, що стосуються гуманітарної освіти та гуманістичних цінностей у спорті, бесіди з видатними спортсменами, проведення мотиваційних тренінгів;

– наочні методи – перегляд освітніх відео та документальних фільмів про видатних спортсменів, аналіз матчів з етичної точки зору (поведінка гравців на полі, прояви чесної гри тощо).

Важливим елементом в раках запропонованої моделі є основні закономірності та принципи гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у спортивній підготовці, шо становлять шостий рівень моделі. Зокрема, такі закономірності, як:

– взаємозв’язок між спортивною підготовкою, навчанням і вихованням, у рамках процесу підготовки юних спортсменів, – ефективне формування особистості можливе лише за умови комплексного впливу навчальних і виховних чинників;

– адаптація освітнього матеріалу та виховних ініціатив до особливостей футболістів – використання індивідуального підходу з урахуванням вікових, психологічних та соціальних особливостей спортсменів;

– формування соціально значущих якостей – через інтеграцію знань, навичок і морально-етичних норм у практичну діяльність футболістів.

До принципів гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних спортсменів, які займаються футболом, дослідження дозволяють віднести наступні:

– принцип науковості – освітньо-виховний процес, що відбувається як складова підготовки юних спортсменів, має базуватися на сучасних наукових знаннях, методах педагогіки і психології;

– принцип системності та послідовності – освітньо-виховний процес повинен бути логічним, з поступовим ускладненням завдань та послідовним формуванням особистісних якостей;

– принцип доступності – матеріал і методи повинні відповідати віковим та інтелектуальним можливостям юних футболістів;

– принцип зв’язку освіти з практичною діяльністю – отримані знання мають застосовуватися в реальних умовах тренувань, матчів та соціальних активностей;

– принцип активності та самостійності – створення умов для ініціативності, самовираження та творчого розвитку юних спортсменів;

– принцип емоційності – вплив на мотивацію через створення емоційно насиченого середовища, яке сприяє саморозвитку та натхненню юних спортсменів [100, 101].

Важливою складовою у функціонуванні запропонованої моделі є традиційні та інноваційні підходи до гуманітарної освіти і гуманістичного виховання юних спортсменів, що реалізуються в процесі їх спортивної підготовки (табл. 4.1 – 4.3), а також рівні впливу, що мають місце у цьому процесі:

– колективний вплив, який реалізується через спільну діяльність у команді, виховні ініціативи, створення моральної атмосфери під час тренувального процесу, а також через систему цінностей, які транслюються у спортивному клубі, зокрема він реалізується через: спільне виконання завдань, спільну участь у благодійних акціях, колективні екскурсії, спільне обговорення літературних творів, статей, фільмів тощо. Такий вплив формує в юного спортсмена почуття відповідальності перед командою, розвиває навички взаємодії, співпереживання, колективної підтримки та поваги до спільних правил і норм поведінки. В умовах правильно організованого командного середовища гуманітарний контент та гуманістичне виховання стають не додатком, а невід'ємною частиною розвитку морально-етичних орієнтирів.

– індивідуальний вплив, передбачає особистісно зорієнтовану роботу з кожним футболістом, з урахуванням його вікових, психологічних, емоційних і культурних особливостей, зокрема: проведення тренером чи психологом індивідуальних бесід зі спортсменом, підтримка спортсмена родиною, допомога у постановці цілей, виконання індивідуальних завдань тощо. Такий підхід дає змогу глибше формувати внутрішню мотивацію, розвивати здатність до саморефлексії, критичного мислення та моральної самооцінки. Індивідуальні бесіди з тренером, творча гуманітарна діяльність, підтримка з боку родини та участь у соціально важливих ініціативах сприяють укріпленню гуманістичних цінностей не як зовнішнього впливу, а як частини внутрішнього переконання спортсмена.

Таким чином, поєднання колективного та індивідуального рівнів створює цілісну основу для ефективного гуманітарного супроводу багаторічної спортивної підготовки. Колективний та індивідуальний впливи взаємодоповнюють один одного. Колектив задає соціальні орієнтири, атмосферу, норми, тоді як індивідуальний рівень дозволяє закріпити ці орієнтири у внутрішньому світі особистості.

Отже, розроблена структурно-функціональна модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів є дієвим інструментом реалізації комплексного підходу до формування особистості спортсмена. Вона охоплює не лише фізичну підготовку, а й морально-етичне, соціальне та інтелектуальне зростання дитини, що відбувається в умовах спеціалізованого спортивного середовища. Ця модель передбачає створення таких умов освітньо-виховного процесу, які сприятимуть гармонійному розвитку кожного юного футболіста як всебічно розвиненої особистості.

Особливу увагу в моделі приділено інтеграції гуманітарних знань, розвитку емоційного інтелекту, формуванню навичок ефективної комунікації, співпраці, поваги до інших, саморефлексії та відповідального ставлення до себе та суспільства. Такий підхід дозволяє формувати не лише висококваліфікованих спортсменів, здатних досягати значних спортивних результатів, а й свідомих громадян із розвиненим почуттям особистої відповідальності, громадянської активності та високим рівнем етичної культури.

Ефективність запропонованої структурно-функціональної моделі була перевірена на практиці шляхом її впровадження у навчально-виховний процес дитячо-юнацького футбольного клубу «Вікторія» (м. Обухів). Протягом 2024 р. діяльність клубу здійснювалася відповідно до принципів моделі, а також з використанням запропонованих практичних рекомендацій, що дало змогу оцінити її практичну доцільність, адаптивність до реальних умов функціонування спортивної установи та позитивний вплив на динаміку розвитку юних футболістів.

Оцінювання ефективності впровадження моделі відбувалось шляхом опитування тренерів, які працюють у ФК «Вікторія» (n = 10) – клубі, в якому відбувалось введення запропонованої моделі. Тренерів просили оцінити зміни, що відбулись після впровадження моделі за шестибальною шкалою (де, 0 – зміни мали негативний характер; 1 – зміни не відбулись; 2 – мали незначний

позитивний вплив; 3, 4 – середній, значний; 5 – мали істотний позитивний вплив) (таб 4.4).

Таблиця 4.4 – Критерії ефективності інтеграції запропонованої моделі в роботу ФК «Вікторія»

№	Критерій	Зміст критерію	$\bar{x}$	V
1	2	3	4	5
1.	Освітньо-когнітивні критерії (інтелектуальний розвиток дитини)	рівень загальної освіченості спортсменів (успішність у школі, знання гуманітарних дисциплін, розвиток критичного мислення)	3,1	9,7
		розширення світогляду (знання історії спорту, етики, філософії тощо)	3,1	9,7
		здатність до самостійного навчання та саморозвитку (інтерес до читання, аналізу інформації, участь у позаспортивних освітніх заходах)	3,9	7,7
2.	Психологічні критерії (емоційний інтелект та саморегуляція)	здатність керувати емоціями в стресових ситуаціях (самоконтроль під час змагань, відсутність агресії, вміння справлятися з поразками)	3,1	9,7
		рівень саморефлексії та усвідомленості (розуміння своїх сильних і слабких сторін, здатність до самоаналізу)	3,1	9,7
		задоволеність тренувальним процесом (психологічний комфорт, позитивне ставлення до тренувань)	4,2	9,5
3.	Морально-етичні критерії (гуманістичні цінності та культура поведінки)	рівень спортивної етики (чесність, повага до суперників, суддів, партнерів по команді)	2,9	10,3
		рівень соціальної відповідальності (участь у волонтерських, благодійних проєктах, допомога молодшим спортсменам)	3,8	10,5
		толерантність і взаємоповага (відсутність конфліктів на тренуваннях, підтримка одноклубників, повага до різноманітності)	2,9	10,3
		готовність до конструктивного діалогу та командної роботи	3,2	12,5

Продовження таблиці 4.4.

1	2	3	4	5
4.	Соціальні критерії (взаємодія у суспільстві)	популярність клубу та його громадський імідж (відгуки батьків, учасників, залучення нових спортсменів)	4,2	9,5
		залученість спортсменів до суспільного життя (участь у соціальних, культурних та освітніх заходах)	3,3	13,9
		рівень комунікативних навичок (здатність ефективно спілкуватися з тренерами, однолітками, батьками)	3,9	7,7
5.	Організаційно-методичні критерії	розвиток інноваційних методів виховання у клубі (впровадження освітніх програм, проведення тренінгів, лекцій, психологічних тренувань)	3,6	13,6
		залученість тренерів до педагогічного процесу (наявність спеціальних навчальних програм для тренерів з гуманітарного виховання)	2,9	10,3
		відгуки спортсменів, батьків, тренерів (задоволеність методиками виховання, які використовує клуб)	4,7	9,8

У стовпці «$\bar{x}$» представлені середні значення показників для кожного критерію, а у стовпці «V» – коефіцієнт варіації, який відображає рівень коливань значень у вибірці. Чим вище значення V, тим більша варіативність думок респондентів, щодо зміни конкретного критерію.

Аналіз отриманих результатів дослідження свідчить про наявність позитивних змін у діяльності ФК за всіма визначеними критеріями. Зокрема, тренери відзначили помітний прогрес у гуманітарному та гуманістичному розвитку вихованців клубу. Тренери оцінили рівень позитивних змін переважно як «середній» і «значний», зокрема:

– освітньо-когнітивний критерій є важливим аспектом, що демонструє формування спортсмена, адже загальна освіченість, критичне мислення та здатність до самонавчання сприяють ефективному засвоєнню отриманих знань та підвищують загальний рівень, як спеціалізованої підготовки, так і загального розвитку; високий рівень самостійного навчання (3,9) свідчить про активний інтерес спортсменів до саморозвитку;

– психологічна стійкість, як елемент гуманітарної освіти та гуманістичного виховання, є ключовою навичкою для успішного виступу на змаганнях. Незважаючи на середні показники самоконтролю (3,1) та рефлексії (3,1), високий рівень задоволеності тренувальним процесом (4,2) демонструє, що спортсмени відчувають комфорт та мотивацію до занять;

– морально-етичні цінності та соціальна відповідальність мають важливе значення для формування гармонійної особистості спортсмена. Хоча рівень спортивної етики та толерантності (2,9) вказує на певні проблеми у взаємодії між спортсменами, активна участь у соціальних проєктах (3,8) та командній роботі (3,2) демонструє позитивні тенденції;

– соціальні аспекти розвитку показують, що спортсмени є активними учасниками суспільного життя. Високий рівень громадського іміджу клубу (4,2) та комунікативних навичок спортсменів (3,9) підтверджує, що вони успішно інтегруються у соціальне середовище.

– організаційно-методичний підхід до виховання спортсменів має значний вплив на їхній розвиток. Висока оцінка методик клубу (4,7) та рівень інноваційності (3,6) свідчать про ефективність тренувальних та виховних програм.

Незважаючи на позитивні зміни, що мали місце в навчально-виховному процесі ФК «Вікторія», отримані результати, дозволили розробити ряд рекомендацій:

– посилити роботу з розвитку критичного мислення та гуманітарної освіченості спортсменів;

– збільшити увагу до психологічної підготовки, особливо у сфері саморефлексії та керування емоціями;

– продовжувати роботу з етичного виховання та формування толерантності у колективі;

– продовжувати розвивати соціальні навички та залученість спортсменів у суспільне життя;

– покращувати педагогічний рівень тренерів та впроваджувати нові освітньо-методичні програми.

Загалом, аналіз показує, що спортивний клуб забезпечує комплексний розвиток своїх вихованців, однак є простір для покращення у сфері морально-етичного виховання та психологічної підготовки.

Отримані дані дозволяють зробити висновок про ефективність запропонованої моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання, яка сприяє гармонійному розвитку молодих спортсменів. Це, у свою чергу, дає підстави рекомендувати її до впровадження в діяльність інших дитячо-юнацьких спортивних шкіл, секцій та футбольних клубів. Використання цієї моделі може стати дієвим інструментом для підвищення якості навчально-тренувального процесу та формування моральних і соціальних цінностей у молоді, що займається футболом.

Висновки до розділу 4

Дослідження підтвердило важливість гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у підготовці юних футболістів, адже футбол не лише розвиває фізичні навички, а й формує морально-етичні цінності, соціальну відповідальність і комунікативні здібності.

Основні проблеми впровадження гуманітарної складової в освітній процес ДЮСШ (клубів): брак методичної підтримки цього прцесу (6,5 бала), обмежені можливості у використанні сучасних освітніх технологій (6 балів), брак кваліфікованих фахівців, здантних якісно забезпечувати цей процес (5,1

бала), низька мотивація тренерів до проведення гуманітарної освіти юних спортсменів (3,8 бала), вплив зовнішніх факторів на гуманістичне виховання молодих спортсменів (2,8 бала); недостатня інтеграція питань гуманітарної освіти у навчальні програми ДЮСШ (2,4 бала), недостатнє врахування тренерами морально-етичних аспектів у спортивній підготовці юних спортсменів (1,4 бала). Для вирішення цих проблем фахівці вважають найефективнішими шляхами розробку спеціалізованих методичних рекомендацій для тренерів (5,4 бала), проведення освітніх заходів для тренерів, керівників спортивних шкіл та клубів (4,9 бала) та використання можливостей цифрових технологій як складової освітнього процесу, який реалізується у процесі підготовки юних футболістів (4,2 бала).

Аналіз традиційних та інноваційних підходів показав, що їхнє поєднання є найефективнішим. Традиційні методи (лекції, наставництво, тестування) забезпечують структурованість і стабільність навчання, тоді як інноваційні підходи (цифрові платформи, гейміфікація, мультимедійні технології) підвищують мотивацію, сприяють розвитку критичного мислення та адаптації до сучасних умов.

Розроблена структурно-функціональна модель гуманітарної освіти та виховання систематизує цей процес і передбачає гармонійне поєднання освітнього та виховного компонентів. Впровадження цієї моделі у роботу ФК «Вікторія» (м. Обухів) підтвердило її ефективність: покращилися освітні показники, комунікативні навички, рівень саморефлексії та соціальна відповідальність юних футболістів.

Отже, збагачення змістового наповнення навчальних програм для ДЮСШ з футболу гуманітарними знаннями сприяє не лише професійному розвитку спортсменів, а й вихованню відповідальних, морально зрілих громадян. Отримані результати підтверджують доцільність застосування цієї моделі в інших спортивних школах, секціях і клубах.

Результати даного розділу подано у таких публікаціях автора дослідження [42, 155].

РОЗДІЛ 5
АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

У цьому розділі дисертаційної роботи представлено доповнений аналіз і узагальнення результатів проведеного дослідження, що супроводжувався співставленням отриманих даних із науковими позиціями провідних фахівців. У результаті цього було підтверджено низку вже відомих положень, а також уперше виявлено нові аспекти, що розширюють уявлення про гуманітарну освіту та гуманістичне виховання у футболі.

Аналіз даних спеціалізованої літератури дозволяє стверджувати, що гуманітарна освіта та гуманістичне виховання відіграють ключову роль у сучасній системі освіти, сприяючи формуванню цілісної, морально зрілої особистості [19, 26, 33, 60]. Вони спрямовані на розвиток критичного мислення, морально-етичних цінностей, світогляду та соціальної відповідальності. Гуманізація освіти визначає її як систему, що визнає людину найвищою цінністю, здатною до самостійного розвитку та вдосконалення. Гуманітаризація освіти, у свою чергу, сприяє засвоєнню знань про людину та культуру, формуванню толерантності, моральності та духовного розвитку.

У сучасних умовах гуманізація спортивної підготовки є необхідним компонентом освітнього процесу, оскільки сприяє не лише розвитку фізичних навичок, а й формуванню морально-етичних цінностей, критичного мислення та соціальної відповідальності юних спортсменів [75, 84, 85]. Гуманітарна освіта відіграє важливу роль у гармонійному розвитку особистості молодого футболіста, допомагаючи йому формувати комунікативні навички, здатність до аналізу та прийняття усвідомлених рішень. Це положення було доповнено у ході дослідження конкретними статистичними даними, які демонструють інтерес юних спортсменів-футболістів до вивчення питань гуманітарного характеру. Зокрема, понад 50% футболістів, які приймали участь в опитуванні, вважають за необхідне включення питань гуманітарної спрямованості до освітньо-виховного процесу, який здійснюється під час їх підготовки, що в

свою чергу, підтверджує актуальність цієї складової підготовки спортсменів

Важливим внеском у розвиток гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в спорті стали педагогічні погляди П'єра де Кубертена. Він розглядав спорт як ефективний засіб виховання гармонійно розвиненої особистості, підкреслюючи важливість поєднання фізичного, інтелектуального та морального розвитку. Його педагогічна концепція базувалася на ідеалах гуманізму, які відображалися у його діяльності з відродження Олімпійських ігор. П. де Кубертен вважав спорт засобом морального вдосконалення, соціального єднання та виховання у дусі чесної боротьби [179].

Дослідження дозволили підтвердити, що футбол, як складне та багатогранне соціальне явище, виконує численні функції у сучасному суспільстві. Він не лише є популярним видом спорту, але й виступає потужним інструментом соціалізації, об'єднуючи людей різних національностей, соціальних статусів та вікових груп. Взаємодія футболу з такими сферами, як політика, економіка, культура та освіта, свідчить про його вагоме місце у суспільному житті.

В роботі було виявлено місце і роль футболу у досягненні Цілей сталого розвиту суспільства до 2030 р., що були прийняті на 70-тій сесія Генеральної асамблеї ООН [76].

Проведене дослідження, яке охопило три групи респондентів (юних футболістів, їхніх батьків та тренерів), дозволило проаналізувати питання гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процесі підготовки спортсменів. Отримані результати підтверджують значущість гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у формуванні особистості юних футболістів, їх вплив на світогляд, мотивацію та особистісний розвиток дитини.

Дослідження дозволяють говорити, що футбол відіграє важливу роль у житті молодих спортсменів, адже 80% з них розглядають його як свою майбутню професію. Це свідчить про необхідність надання юним атлетам не

лише спортивних, а й теоретичних знань про функціонування футболу на глобальному рівні. Більшість юних футболістів (85%) зазначили, що регулярні тренування не заважають їхньому навчанню у школі. Це підтверджується і думкою тренерів, які відзначають, що футбольні заняття можуть ефективно поєднуватися із загальноосвітнім процесом. В той же час в роботі було виявлено, що юні спортсмени виказують значний інтерес до питань гуманітарного характеру, що пов'язані із футболом. Найбільше дітей цікавлять: історія футболу, життєвий шлях видатних гравців й організаційні аспекти футбольних турнірів.

Результати опитування дозволили виявити, що тренери та батьки юних футболістів вказують на необхідність розширення теоретичного розділу у програмах футбольних шкіл. Окрім технічних і тактичних навичок, на думку респондентів, увага має приділятися правовим, організаційним та історико-культурним питанням. 95% тренерів вважають, що навчально-тренувальний процес має включати виховання принципів дружби, поваги та прагнення до досконалості. Також 82% батьків зазначили, що знання історії українського футболу сприяє формуванню патріотизму та громадянської позиції у дітей.

Враховуючи умови сьогодення (розвиток цифрових технологій, діджиталізація), тренери батьки та самі спортсмени вважають за доцільне створення спеціалізованої електронної освітньої платформи на якій буде розміщено інформацію про гуманітарні аспекти розвитку футболу. Результати досліджень показали, що юні футболісти найбільше зацікавлені у текстових мареріалах на зазначених платформах (255 балів) та проходженні тестових завдань (231 бал). Батьки ж надають перевагу ілюстративним матеріалам для їх дітей (77 балів) і практичним завданням (58 балів), тоді як тренери вважають найбільш ефективними тестові завдання (130 балів) і теоретичні матеріали (103 бали). Це свідчить про необхідність комплексного підходу до вирішення цього питання.

Впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процес підготовки юних футболістів є важливим завданням, яке сприяє

гармонійному розвитку молодих спортсменів. Дослідження показали, що, незважаючи на високу актуальність цієї теми, існує низка проблем, які ускладнюють її реалізацію. Серед основних викликів виділяються брак методичної підтримки цього прцесу (6,5 бала), обмежені можливості у використанні сучасних освітніх технологій (6 балів), брак кваліфікованих фахівців, здантних якісно забезпечувати цей процес (5,1 бала) та ін.

Результати опитування фахівців засвідчили, що найбільш ефективними шляхами подолання цих проблем є розробка спеціалізованих методичних рекомендацій для тренерів (5,4 бала), проведення освітніх заходів для тренерів, керівників спортивних шкіл та клубів (4,9 бала), використання можливостей цифрових технологій як складової освітнього процесу, який реалізується у процесі підготовки юних футболістів (4,2 бала), запровадження кодексу етики у футбольних школах (3,1 бала), сприяння соціалізації юних футболістів (2,1 бала) та забезпечення психологічного супроводу молодих спортсменів (1,4 бала).

Формування гуманістичних цінностей має ґрунтуватися на особистісно-орієнтованому підході, інтеграції знань із різних сфер та гармонізації спортивної і освітньої підготовки. Важливими складовими успішної реалізації цього процесу є оновлення навчальних програм, педагогічна підготовка тренерів, використання сучасних технологій, партнерство з освітніми установами та створення морально-етичних кодексів у футбольних школах.

Також важливу роль відіграє гуманістичне виховання юних спортсменів, яке базується на особистому прикладі тренера, командній роботі, соціальних ініціативах та рефлексії власних дій. Виховання морально зрілих спортсменів через волонтерство, аналіз ситуацій на полі та за його межами, а також взаємопідтримку в команді сприяє формуванню відповідальності, самодисципліни та поваги до інших.

В рамках дослідження, враховуючи доцільність інтеграції питань гуманітарного та гуманістичного спрямування в систему підготовки юних спортсменів-футболістів, нами вперше було розроблено структурно-

функціональну модель цього процесу. Запропонована модель включає кілька складових, які охоплюють: соціальне замовлення, місце і роль гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процесі підготовки юних футболістів, ролі учасників (керівництва, тренерів, спортсменів), цілі та завдання освітньо-виховного процесу, як складової системи підготовки у спорті, методи, принципи та підходи до інтеграції гуманітарних і гуманістичних аспектів у спортивну підготовку, а також рівні впливу, та – кінцевий результат – формування фізично, психічно, соціально здорової особистості юного спортсмена.

Експериментальне впровадження розробленої моделі відбувалось протягом року у ФК «Вікторія» (м. Обухів). Результати впровадження засвідчили позитивні зміни в навчально-виховному процесі юних спортсменів. Оцінювання ефективності відбувалося за п’ятибальною шкалою за такими критеріями:

- освітньо-когнітивний розвиток: рівень загальної освіченості спортсменів – 3,1 бала, розширення кругозору – 3,1, здатність до самонавчання – 3,9, що свідчить про активний інтерес юних футболістів до гуманітарних знань;
- психологічні аспекти: здатність керувати емоціями – 3,1 бала, рівень саморефлексії – 3,1, задоволеність тренувальним процесом – 4,2, що підтверджує позитивну атмосферу в клубі;
- морально-етичні критерії: рівень спортивної етики – 2,9 бала, соціальна відповідальність – 3,8, толерантність – 2,9, готовність до командної роботи – 3,2, що вказує на необхідність подальшої роботи над цими аспектами;
- соціальна взаємодія: популярність клубу та його громадський імідж – 4,2 бала, залученість спортсменів до суспільного життя – 3,3, рівень комунікативних навичок – 3,9;
- організаційно-методичні аспекти: рівень впровадження інноваційних методів виховання – 3,6 бала, залученість тренерів до педагогічного процесу – 2,9, рівень задоволеності методиками – 4,7.

Аналіз отриманих даних підтвердив ефективність запропонованої моделі, однак виявив також аспекти, що потребують удосконалення. Зокрема, рекомендовано:

- посилити розвиток критичного мислення та гуманітарної освіченості спортсменів;
- збільшити увагу до психологічної підготовки, особливо у сфері саморефлексії та керування емоціями;
- продовжувати роботу з етичного виховання та формування толерантності у колективі;
- продовжувати розвивати соціальні навички та залучати спортсменів до суспільної діяльності;
- покращувати педагогічний рівень тренерів та розширювати освітньо-методичні програми.

Загалом, результати дослідження підтверджують, що впровадження структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання позитивно впливає на комплексний розвиток юних футболістів. Вона сприяє не лише вдосконаленню їхніх фізичних і технічних навичок, але й формуванню широкого світогляду, критичного мислення, морально-етичних принципів та соціальної відповідальності.

Запропонована модель поєднує освітній, виховний і спортивний компоненти, забезпечуючи гармонійний підхід до підготовки спортсменів. Її впровадження дозволяє підвищити рівень самостійного навчання юних футболістів, сприяти їхній психологічній стійкості, зміцнити командний дух та сформувати в них етичні стандарти поведінки як у спорті, так і в повсякденному житті.

Враховуючи позитивні результати апробації моделі у ФК «Вікторія», вона може бути рекомендована до застосування в інших дитячо-юнацьких спортивних школах, секціях та клубах. Її впровадження сприятиме не лише досягненню високих спортивних результатів, а й підготовці вихованців до активної соціальної та професійної діяльності після завершення спортивної

кар'єри. Такий підхід дозволить виховати всебічно розвинених особистостей, здатних відповідально використовувати свій потенціал як у футболі, так і за його межами.

Отже, результати досліджень:

– *підтверджують* матеріал, що міститься у працях І. Беха [6], С. Лисенко [53, 54], А. В. Саракун, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерової [90] щодо значущості гуманітарної освіти та гуманістичного виховання, як складових формування особистості; у працях В. В. Приходька, О. А. Томенка, С. А. Чернігівської [84, 85] щодо місця і ролі освіти у системах фізичного виховання;

– *доповнюють* матеріал, що міститься у працях М.М. Булатової, В. М. Платонова, С. Н. Бубки [16, 17] матеріалом, щодо значущості футболу, як виду спорту, у житті сучасного суспільства; В. К. Костюкевича щодо змісту програм підготовки футболістів у дитячо-юнацьких спортивних школах [41]; Я. Галана, А. Огнистого, К. Огнистої, О. Бешлей [22], Л. Радченко, В. Єрмолової, І. Кроль [93, 94, 95] щодо програм та проєктів, спрямованих на гуманітарну освіту та гуманістичне виховання різних верств населення шляхом олімпійської освіти;

– *абсолютно новими є*: диференціація предметної галузі гуманітарної освіти у системі підготовки юних футболістів; виявлення перешкод у впровадженні гуманітарної освіти у підготовку юних спортсменів та визначення шляхів їх подолання; розробка структурно-функціональної моделі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів у системі їх спортивної підготовки; розробка практичних рекомендації щодо інтеграції питань гуманітарної освіти в процес підготовки юних спортсменів, які займаються футболом.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз спеціалізованої літератури дозволяє відзначити, що гуманітарна освіта та гуманістичне виховання відіграють ключову роль у сучасному світі, сприяючи формуванню особистості, її світогляду та моральних орієнтирів. Вони розвивають критичне мислення, емпатію, соціальну відповідальність і здатність до конструктивного діалогу. Також, фахівці відзначають, що сучасний спорт, зокрема футбол, впливає не лише на фізичний розвиток, а й на моральне та інтелектуальне становлення людини. Інтеграція гуманітарної освіти та гуманістичних підходів у підготовку юних спортсменів сприяє розвитку їхнього емоційного інтелекту, відповідальності та поваги до загальнолюдських цінностей. У той же час, у доступній нам літературі не вдалося знайти матеріалу, присвяченого питанням інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у систему підготовки юних футболістів.

2. Аналіз предметної галузі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у контексті підготовки юних футболістів дозволяє стверджувати, що ці напрями є фундаментально важливими для формування гармонійно розвиненої особистості спортсмена. Гуманітарна освіта, що передбачає формування культурної обізнаності, моральної свідомості та етичної поведінки, забезпечує інтелектуальну та духовну основу для повноцінного соціального функціонування футболістів. Гуманістичне виховання, в свою чергу, орієнтоване на особистісно-зорієнтований підхід, підсилює здатність молоді до самопізнання, співпереживання, відповідального ставлення до себе та інших, що особливо актуально в умовах постійних соціальних викликів сучасного спорту. Враховуючи важливість формування ключових компетентностей у юних спортсменів, включення гуманітарної та гуманістичної складової в систему футбольної освіти є не лише доцільним, а й необхідним. Це дозволяє не лише виховувати технічно підготовлених гравців, а й формувати свідомих громадян, які здатні відповідати на виклики

сьогодення і діяти на засадах загальнолюдських цінностей як у спорті, так і в житті.

3. Педагогічні погляди П’єра де Кубертена суттєво вплинули на формування гуманітарного підходу в системі спортивної освіти. Він розглядав спорт як важливий засіб морального й духовного виховання, сприяння соціальній згуртованості та формування громадянських чеснот. Олімпійські ігри, на думку Кубертена, виступають не лише змаганнями, а й освітньо-виховною платформою, що забезпечує гармонійний розвиток особистості та формування її гуманістичних ціннісних орієнтацій.

У своїй праці «Спортивна педагогіка» П’єр де Кубертен узагальнив власні педагогічні ідеї та визначив ключові напрями освіти через спорт. Пізніше він інтерпретував олімпізм як філософію життя, що інтегрує духовний, інтелектуальний і фізичний розвиток особистості. Такий підхід відображав ідеали доби модернізму – прагнення до гармонії, самовдосконалення та утвердження моральних цінностей через спортивну діяльність.

4. Футбол – це не лише вид спорту, він є потужним і гнучким інструментом для досягнення всіх 17 Цілей сталого розвитку суспільства до 2030 р., затверджених на Генеральній асамблеї ООН, оскільки сприяє соціальному прогресу, екологічній відповідальності та економічному зростанню. Через популяризацію активного способу життя футбол сприяє збереженню здоров’я і добробуту, а також виступає платформою для передачі знань і життєвих навичок. Він забезпечує рівні можливості у спорті для жінок і дівчат. Футбольна інфраструктура слугує одним із засобів відповідального ставлення до водопостачання й сталої енергетики, а також до відповідального використання ресурсів. Проведення футбольних заходів стимулює зайнятість, розвиває економіку, сприяє індустріалізації, інноваціям та розвитку інфраструктури. Футбол формує культуру інклюзії, підтримує соціальну інтеграцію, безпеку та толерантність у громадах. Як соціально значуща платформа, футбол сприяє утвердженню миру, справедливості й солідарності

представників різних країн світу. Його популярність і універсальність дозволяють формувати глобальні партнерства між урядами, бізнесом, спортивними організаціями та громадами задля досягнення сталого розвитку суспільства.

5. Результати проведеного дослідження серед юних футболістів, їхніх батьків та тренерів підтвердили важливість інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки спортсменів. Опитування засвідчило, що більшість юних футболістів (80 %) розглядають футбол як свою майбутню професію, водночас понад половина з них (52 %) вважають, що якісна освіта повинна включати питання гуманітарного характеру; переважна більшість тренерів (82 %), які працюють із юними спортсменами впевнені в тому, що регулярні заняття футболом не обмежують можливість отримання якісної різнобічної освіти молодими спортсменами та не мають негативного впливу на їх успіхи у школі, більшість тренерів (80 %) також сходяться у думці, що якісний процес підготовки молодих футболістів має включати й освітній компонент, спрямований на висвітлення спортсменам питань гуманітарного характеру: історії футболу, організаційних аспектів діяльності футбольних клубів, впливу політики на спорт, чесної гри у спорті загалом та футболі, зокрема, ще більший відсоток тренерів (95 %), вважають, що якісна освіта молодих футболістів передбачає формування гуманістичних цінностей: дружби, поваги, досконалості. Переважна більшість батьків (76 %) не вважають, що регулярні заняття футболом та змагальна діяльність обмежують можливість отримання якісної різнобічної освіти їх дитиною, а також є впевненими в тому, що якісна освіта молодих футболістів має включати питання гуманітарного характеру (78 %) та передбачає формування гуманістичних цінностей (95 %).

6. Проведене комплексне опитування юних футболістів, їхніх батьків і тренерів підтверджує високу значущість використання онлайн-платформ у процесі гуманітарної освіти юних спортсменів. На думку більшості респондентів, такі платформи є зручним, сучасним та ефективним

інструментом для надання знань, які доповнюють спортивну підготовку і сприяють гармонійному розвитку особистості.

Основними перевагами онлайн-освіти, які відзначили юні спортсмени, є: можливість тривалого доступу до матеріалів (246 балів); доступ у будь-який зручний час (220 балів); економія часу на пошук достовірної інформації (216 балів); розширення світогляду та здобуття нових знань (154 бали).

7. Дослідження дозволили виділити основні питання, які мають розшити змістовне наповнення гуманітарного спрямування в роботі зі спортсменами-футболістами: історія футболу – значущість цього питання підтвердили 95 % тренерів; життєвий шлях футбольних зірок – підтримали 98 % тренерів; нагороди FIFA та UEFA – 75 % тренерів розглядаються як інструмент мотивації спортсменів до подальшого вдосконалення; футбол у мистецтві – підтримується 64 % тренерів; актуальними, на думку респондентів, виявились і питання мультикультуралізму у футболі, гендерної рівності та жіночого футболу; економічної складової розвитку футболу, проблем аматорства та професіоналізму, питання взаємозв'язку політики і футболу.

8. У ході дослідження виявлено ключові проблеми впровадження гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процес підготовки юних футболістів, до яких було віднесено: брак методичної підтримки цього процесу (6,5 бала), обмежені можливості у використанні сучасних освітніх технологій (6 балів), брак кваліфікованих фахівців, здатних якісно забезпечувати цей процес (5,1 бала), низька мотивація тренерів до проведення гуманітарної освіти юних спортсменів (3,8 бала), вплив зовнішніх факторів на гуманістичне виховання молодих спортсменів (2,8 бала); недостатня інтеграція питань гуманітарної освіти у навчальні програми ДЮСШ (2,4 бала), недостатнє врахування тренерами морально-етичних аспектів у спортивній підготовці юних спортсменів (1,4 бала).

Результати опитування фахівців засвідчили, що найбільш ефективними шляхами подолання цих проблем є розробка спеціалізованих методичних

рекомендацій для тренерів (5,4 бала), проведення освітніх заходів для тренерів, керівників спортивних шкіл та клубів (4,9 бала), використання можливостей цифрових технологій як складової освітнього процесу, який реалізується у процесі підготовки юних футболістів (4,2 бала), запровадження кодексу етики у футбольних школах (3,1 бала), сприяння соціалізації юних футболістів (2,1 бала) та забезпечення психологічного супроводу молодих спортсменів (1,4 бала).

9. Дослідження дозволили виділити та розкрити зміст традиційних та інноваційних підходів, що можуть бути використані в процесі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів. Так, до традиційних підходів гуманітарної освіти були віднесені: класичні навчальні програми, формування цінностей через процес спортивної підготовки, патріотичне виховання через вивчення історії розвитку футболу, залучення батьків у навчально-виховний процес, що здійснюється у ДЮСШ; до інноваційних підходів – використання освітніх онлайн-платформ, гейміфікація освітньої роботи, психологічна підготовка та ментальний коучинг, інтеграція мультимедійних технологій в навчально-виховний процес підготовки спортсменів, міжнародний обмін та співпраця, мультикультурна інтеграція, інтерактивні освітні програми, інтегроване навчання. До складових гуманістичного виховання юних футболістів дослідження дозволили віднести: особистий приклад тренера/наставника, групові тренінги та командну роботу, соціальні ініціативи та волонтерство, рефлексію та аналіз власних дій.

10. Проведені дослідження дозволили розробити структурно-функціональну модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів у процесі їхньої спортивної підготовки. Запропонована модель включає кілька складових, які охоплюють: соціальне замовлення, місце і роль гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процесі підготовки юних футболістів, ролі учасників (керівництва, тренерів, спортсменів), цілі та завдання освітньо-виховного процесу, як складової системи підготовки у спорті, методи, принципи та підходи до інтеграції гуманітарних і

гуманістичних аспектів у спортивну підготовку, а також рівні впливу, та – кінцевий результат – формування фізично, психічно, соціально здорової особистості юного спортсмена.

Експериментальне впровадження моделі у ФК «Вікторія» (м. Обухів) протягом річного періоду продемонструвало позитивні результати. Особливо високі оцінки отримали показники задоволеності юними спортсменами тренувальним процесом, комунікативних навичок спортсменів, здатності до самонавчання та застосування інноваційних методик. Разом з тим, були виявлені аспекти, які потребують подальшого вдосконалення – зокрема, продовження роботи щодо формування спортивної етики, толерантності, саморефлексії у юних спортсменів.

11. У межах дослідження розроблено практичні рекомендації для чотирьох цільових груп: керівників клубів, тренерів, батьків та юних футболістів.

Керівникам рекомендовано інтегрувати гуманітарну складову у стратегію розвитку клубу через співпрацю з освітніми установами, тренінги та створення морально здорового середовища. Тренерам – формувати цінності, демонструвати етичну поведінку, розвивати емоційний інтелект і підтримувати індивідуальний розвиток вихованців. Батькам – підтримувати дітей без тиску, співпрацювати з клубом і сприяти культурному розвитку дитини та повазі до інших. Юним спортсменам – розвивати комунікативні навички, толерантність, гідну поведінку й прагнення до моральної та інтелектуальної зрілості.

Перспективи подальших досліджень полягають у створенні методичних та дидактичних матеріалів для гуманітарної освіти, зокрема: інформаційних ресурсів, презентацій, тестів тощо, призначених для футболістів різного віку. Розміщення таких матеріалів на онлайн-платформах сприятиме ефективнішому впровадженню гуманітарних знань у підготовку юних спортсменів і буде важливим чинником у формуванні гармонійно розвиненої молоді.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сучасний футбол – це не лише змагання, але й важливий засіб формування гармонійно розвиненої особистості. Особливо це стосується дитячо-юнацького спорту, де закладаються як фізичні, так й моральні, інтелектуальні та соціальні основи майбутнього громадянина. Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання повинні стати невід'ємною частиною підготовки юних спортсменів, сприяючи розвитку таких якостей, як чесність, повага, відповідальність, самодисципліна та критичне мислення.

Ці рекомендації адресовані всім, хто має безпосередній вплив на виховання юного футболіста – керівникам ДЮСШ та ФК, тренерам, батькам і самим спортсменам. Мета рекомендацій – сформувати єдиний виховний простір, у якому пріоритетом є не лише перемога на полі, а й формування особистості, здатної гідно діяти у грі, у команді, у житті.

ДЛЯ КЕРІВНИКІВ СПОРТИВНИХ КЛУБІВ:

1. Інтегрувати гуманітарну освіту та гуманістичне виховання у загальну стратегію розвитку клубу – через партнерство з освітніми установами, проведення тренінгів з етики, історії спорту, психології тощо.
2. Підтримувати тренерів у їх гуманістичному підході: створити умови для професійного розвитку та навчання.
3. Створити у клубі здорове середовище: попередження булінгу, дискримінації, жорстоких методів мотивації.
4. Заохочувати громадську активність: участь у соціальних проєктах, волонтерстві, благодійності.
5. Створити сторінку, присвячену питанням гуманітарної освіти, на сайті клубу.

ДЛЯ ТРЕНЕРІВ:

1. Скоригувати свої зусилля на забезпечення особистісно орієнтованого підходу у системі роботи з юними футболістами.

2. Формувати у дітей моральні цінності: повагу, чесність, справедливість, взаємодопомогу.

3. Демонструвати особистий приклад: емоційна врівноваженість, повага до гравців, суперників та суддів, етична поведінка.

4. Підвищувати емоційний інтелект: вчити юних спортсменів розуміти й контролювати свої емоції, емпатично ставитися до інших.

5. Враховувати індивідуальні особливості дітей, не знецінювати їх особистість заради результату.

6. Стимулювати інтелектуальний розвиток через вивчення тем гуманітарного напряму.

ТЕМАТИКА ЗАНЯТЬ ЗІ СПОРТСМЕНАМИ

Тема1. Історія футболу	
Мета заняття	Ознайомити юних спортсменів з витоками та етапами розвитку футболу від стародавніх часів до сучасності.
Ключові цінності	Повага до традицій, культурна обізнаність, історична пам’ять.
Рекомендації	– Проведіть цикл тематичних занять «Віхи розвитку футболу», звертаючи увагу на історичні приклади чесної гри, поваги до суперника, солідарності. – Запропонуйте юним спортсменам провести власні міні-дослідження або презентації про історію футболу в різних країнах світу.
Питання для обговорення	– Які стародавні ігри вважаються попередниками сучасного футболу? – Як футбол еволюціонував у різних країнах? – Які події сприяли популяризації футболу у світі?
Посилання	– https://www.youtube.com/watch?v=D48XuHOgxSY – https://www.youtube.com/watch?v=JulVvZhpDRQ

Тема 2. Співвідношення сил команд у футболі на Іграх Олімпіад	
Мета заняття	Проаналізувати досягнення футбольних команд з різних країн світу на Олімпійських іграх.
Ключові цінності	Філософія олімпізму, чесна гра, мирна конкуренція
Рекомендації	– Розгляньте матчі на Іграх Олімпіад, як приклади патріотизму, командного духу, мирного суперництва. – Проаналізуйте приклади з історії – коли спорт перевершував політичні суперечності.
Питання для обговорення	– Які країни досягли найбільших успіхів у футбольних турнірах Ігор Олімпіад? – Чи змінювались критерії допуску спортсменів до участі у футбольних змаганнях Ігор Олімпіадах? – Які відомі матчі залишили слід в історії олімпійського футболу?
Посилання	– https://surl.lu/iosqea – https://surl.li/jjvdos – https://surl.li/sjgmve

Тема 3. Життєвий шлях зірок світового футболу	
Мета заняття	Вивчити біографії видатних футболістів, їхній шлях до успіху та внесок у розвиток спорту.
Ключові цінності	Наполегливість, самовдосконалення, лідерство.
Рекомендації	– Створіть серію занять «Історії, які надихають» з розглядом особистісного розвитку, подолання труднощів та соціальної відповідальності гравців. – Запропонуйте молодим спортсменам створити колаж або лепбук «Чому цей футболіст є прикладом для мене?»
Питання для обговорення	– Які труднощі долали відомі футболісти на шляху до всесвітнього визнання? – Як їхні досягнення впливають на молоде покоління спортсменів? – Які риси характеру об’єднують успішних гравців у футбол?
Посилання	– https://surl.li/vfvjsz – https://www.footballhistory.org/player/index.html

Тема 4. Особливості організації та проведення турнірів національних збірних команд, клубних турнірів	
Мета заняття	Ознайомити юних футболістів із організаційними аспектами проведення міжнародних футбольних турнірів.

Ключові цінності	Командна робота, стратегічне мислення, глобальна співпраця.
Рекомендації	– Поясніть структуру турнірів як приклад системності, чесного змагання та глобальної взаємодії. – Проведіть міні-турнір серед команд клубу з власноруч розробленим регламентом.
Питання для обговорення	– Які етапи проходить команда від відбору до фіналу турніру? – Які органи відповідають за організацію турнірів? – Як впливає проведення турніру на країну-господаря?
Посилання	– https://www.fifa.com/ – https://www.uefa.com/

Тема 5. Перелік нагород і титулів ФІФА та УЄФА, їх історія та особливості присудження	
Мета заняття	Вивчити основні нагороди, що мають місце у футболі; критерії їх присудження та історію виникнення.
Ключові цінності	Визнання, досягнення, спортивна етика
Рекомендації	– Розкрийте значення не лише спортивного успіху, а й чесної гри (нагороди FIFA Fair Play). – Стимулюйте гравців команди до отримання визнання за гуманістичні якості.
Питання для обговорення	– Які нагороди вважаються найпрестижнішими у футболі? – Які критерії враховуються при визначенні лауреатів? – Як змінилася система нагородження з часом?
Посилання	– https://www.fifa.com/en/the-best-fifa-football-awards/articles/all-award-winners-history – https://www.uefa.com/news-media/topic/award/

Тема 6. Діяльність Союзу європейських футбольних асоціацій	
Мета заняття	Ознайомити юних спортсменів із функціями та структурою УЄФА, його роллю у розвитку європейського футболу
Ключові цінності	Єдність, розвиток, інтеграція
Рекомендації	– Розгляньте соціальні ініціативи УЄФА (інклюзія, боротьба з дискримінацією). – Розгляньте, як міжнародні організації впливають на формування морального клімату у спорті.

Питання для обговорення	– Які основні завдання виконує УЄФА? – Як УЄФА сприяє розвитку молодіжного футболу? – Які програми підтримки реалізує організація?
Посилання	– https://www.uefa.com/

Тема 7. Особливості функціонування континентальних конфедерацій футболу	
Мета заняття	Вивчити структуру та функції континентальних футбольних конфедерацій, їхній вплив на розвиток спорту.
Ключові цінності	Міжнародна співпраця, культурне різноманіття, розвиток.
Рекомендації	– Покажіть мультикультурність та різноманітність футбольного світу через приклади CAF, AFC, CONCACAF, CONMEBOL тощо. – Створіть інтерактивну карту світу з командами та конфедераціями.
Питання для обговорення	– Які континентальні конфедерації існують у футболі? – Які турніри вони організовують? – Як вони сприяють розвитку футболу на своїх континентах?
Посилання	– https://www.cafonline.com/ – https://www.the-afc.com/en/home.html – https://www.concacaf.com/ – https://www.conmebol.com/

Тема 8. Історія споруд та спорядження для гри у футбол	
Мета заняття	Ознайомити юних спортсменів з еволюцією футбольних стадіонів та екіпірування гравців.
Ключові цінності	Інновації, безпека, комфорт
Рекомендації	– Розгляньте розвиток спортивної інфраструктури як прояв технологічного й культурного поступу. – Організуйте виставку «Еволюція м’яча» або «Форма гравців у XX-XXI ст.».
Питання для обговорення	– Як змінювалися футбольні стадіони з часом? – Які матеріали використовуються для виготовлення сучасного екіпірування? – Як технології вплинули на розвиток футбольної інфраструктури?
Посилання	– https://www.footballhistory.org/stadiums.html – https://www.si.com/extra-mustard/2015/02/02/history-stadium-design-arenas

	– https://surl.li/ijxgma – https://soccerballworld.com/history-of-the-soccer-ball/

Тема 9. Історія футболу в Україні	
Мета заняття	Ознайомити юних спортсменів з розвитком футболу в Україні, його ключовими етапами та видатними постатями.
Ключові цінності	Патріотизм, повага до національної спадщини, історична свідомість.
Рекомендації	– Висвітліть національні здобутки та значущі постаті у вітчизняному футболі. – Запропонуйте створити постер / інформацію для соціальних мереж про легенд українського футболу.
Питання для обговорення	– Які події стали визначальними в історії українського футболу? – Хто з українських футболістів здобув міжнародне визнання? – Як футбол впливає на формування національної ідентичності?
Посилання	– https://surl.li/avutqe – https://surl.lu/hibsbs – https://surli.cc/oynnng – https://surl.li/lylsyv – https://surl.lu/oiwqhd

Тема 10. Твори мистецтв, які відображають футбол у різних його проявах	
Мета заняття	Дослідити, як футбол відображається в літературі, живописі, музиці та кіно.
Ключові цінності	Креативність, естетичне сприйняття, культурна обізнаність.
Рекомендації	– Обговоріть твори живопису, кіно, музики про футбол, які передають його естетичний, соціальний, культурний зміст. – Проведіть конкурс: «Мій футбол у малюнку/вірші/відео».
Питання для обговорення	– Які художні твори присвячені футболу? – Як мистецтво впливає на сприйняття футболу в суспільстві? – Чому футбол надихає митців на створення творів?
Посилання	– https://www.dailyartmagazine.com/football-in-art/ – https://surl.li/vjnffr – https://surl.li/vegkas

Тема 11. Місце і роль спортсмена у футболі	
Мета заняття	Розкрити значення особистості гравця в команді та його вплив на клімат у команді.
Ключові цінності	Відповідальність, лідерство, самодисципліна.
Рекомендації	– Проналізуйте разом зі спортсменами роль футболіста як соціального лідера, прикладу для наслідування. – Обговоріть поведінку на полі та за його межами, як прояв громадянської позиції.
Питання для обговорення	– Які якості необхідні для успішного футболіста? – Як гравець впливає на командний результат? – Яка роль капітана в команді?
Посилання	– https://surl.li/hyjkkk – https://surl.li/lwcwfz – https://surl.li/amgeju

Тема 12. Антураж футболіста	
Мета заняття	Ознайомити юних спортсменів з елементами зовнішнього вигляду та поведінки футболіста, які формують його імідж.
Ключові цінності	Самопрезентація, етика, стиль.
Рекомендації	– Вивчайте особливості життя професійного спортсмена – режим, харчування, навчання. – Організуйте проведення дискусій: «Міфи і реальність про зірок футболу».
Питання для обговорення	– Як зовнішній вигляд впливає на сприйняття футболіста? – Які елементи формують імідж гравця? – Чому важливо дотримуватись етичних норм на полі та поза ним?
Посилання	– https://surl.li/gglonm

Тема 13. Економіка у футболі	
Мета заняття	Розкрити фінансові аспекти функціонування футбольних клубів та організацій.
Ключові цінності	Фінансова грамотність, підприємливість, стратегічне мислення.
Рекомендації	– Надайте базові знання про контракти, трансфери, спонсорство, щоб сформувати фінансову грамотність у юних спортсменів. – Проведіть гру: «Керуємо ф».
Питання для обговорення	– Як фінансуються футбольні клуби? – Які джерела доходів у футболі?

	– Як трансфери впливають на економіку клубів?
Посилання	– https://surl.li/koyjgs – https://surl.li/jqgqln

Тема 14. Мультикультуралізм і роль, яку він відіграє у футболі	
Мета заняття	Показати, як футбол об'єднує представників різних культур та національностей.
Ключові цінності	тТлерантність, інклюзивність, глобальне мислення.
Рекомендації	– Проаналізуйте склади команд, які поєднують представників різних рас, національностей, культур. – Організуйте дискусії на тему: «Чому футбол – мова світу?»
Питання для обговорення	– Як мультикультурність проявляється у футбольних командах? – Які переваги та виклики виникають у мультикультурних колективах? – Як футбол сприяє міжкультурному діалогу?
Посилання	– https://surl.li/eyssel – https://surl.li/akpvtq – https://surl.li/rsdujz

Тема 15. Вплив політики на розвиток футболу	
Мета заняття	Дослідити, як політичні події та рішення впливають на футбольний світ.
Ключові цінності	Громадянська свідомість, критичне мислення, історична обізнаність.
Рекомендації	– Розкрийте, як футбол впливає на суспільство та державу, і навпаки. – Заняття: «Футбол як форма м’якої сили».
Питання для обговорення	– Які політичні події впливали на проведення футбольних турнірів? – Як футбол використовувався як інструмент політичної пропаганди? – Чи може футбол бути поза політикою?
Посилання	– https://surl.li/rwyosm – https://surl.li/qhchnh – https://surl.lu/iwevxu

Тема 16. Розвиток жіночого футболу	
Мета заняття	Ознайомити юних спортсменів з історією, викликами та досягненнями жіночого футболу на світовому та українському рівні.
Ключові цінності	Гендерна рівність, повага, інклюзія.

Рекомендації	– Підкреслюйте рівність можливостей у спорті. – Запросіть дівчат-футболісток на зустріч із командою.
Питання для обговорення	– Як розвивався жіночий футбол у світі та в Україні? – З якими викликами стикаються жінки у професійному спорті? – Чому важливо підтримувати жіночі футбольні ініціативи
Посилання	– https://www.uefa.com/development/womens-football/ – https://womensfootball.com.ua/

Тема 17. Аматорство і професіоналізм у футболі	
Мета заняття	Розкрити відмінності між аматорським і професійним футболом, а також визначити їх роль у спортивній системі.
Ключові цінності	Любов до гри, відповідальність, самореалізація.
Рекомендації	– Вивчайте шляхи становлення спортсмена, підходи до самореалізації в обох форматах. – Організуйте дискусії на тему: «Грати заради гри чи заради грошей?»
Питання для обговорення	– У чому різниця між аматором і професіоналом у футболі? – Чи завжди професіоналізм веде до кращих результатів? – Чи варто аматору прагнути професійної кар'єри?
Посилання	– https://surl.li/dsvbyx – https://surl.li/ltqqrl

ДЛЯ БАТЬКІВ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ:

1. Підтримувати, а не тиснути: допомагати дитині розвиватися у спорті без надмірних вимог чи очікувань.

2. Цінувати зусилля, а не лише результат: формувати у дитини стійкість до труднощів і любов до процесу навчання та тренування.

3. Співпрацювати з тренером і клубом: бути союзником у виховному процесі, відкрито спілкуватися, не перекладати відповідальність.

4. Заохочувати культурний розвиток дитини: читання, відвідування музеїв, фільмів про спорт, обговорення моральних дилем.

5. Формувати повагу до інших людей: незалежно від рівня гри, походження, національності чи релігії.

ДЛЯ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ:

1. Будь гравцем команди, а не тільки індивідуалістом: допомагай іншим, підтримуй партнерів, поважай тренера.

2. Розвивай не лише тіло, а й розум: читай, цікався історією спорту, розвивай логіку та мислення.

3. Поводься гідно: навіть у поразках залишайся чесним і справедливим.

4. Не принижуй інших: суперники – не вороги, а учасники гри. Поважай усіх.

5. Слухай, вчися і рости: навчайся з кожного тренування, гри й помилки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Д., Байрачний О. Історичні аспекти розвитку футбольних клубів у незалежній Україні. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. №2. С. 59–63.
2. Бабенко Д., Бойченко С., Залойло В. Комплектування українських клубів в умовах інтернаціоналізації світового футболу. *Матеріали Міжнар. науково-практ. інтернет-конф. «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*. Переяслав. 2021. С. 117–121.
3. Байрачний О., Дейнеко І. Роль та значення рухливих ігор в процесі психологічного та психофізіологічного розвитку юних футболістів на етапі початкової підготовки. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15. 2023. № 11(171). С. 12–16.
4. Байрачний О., Зора К., Бойченко С. Роль та значення прийомів зворотного зв’язку в процесі формування самооцінки та впевненості юних футболістів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.* Серія 15. 2023. № 8(139). С. 19–22.
5. Безверхняя Г. В. Возрастная динамика мотивационных приоритетов школьников к занятиям физической культурой и спортом. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2000. № 22. С. 26–32.
6. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
7. Бордюгова А. Правонарушения в сфере спорта: допинг. *PRAVO.UA*. 2006. №46(464). URL: https://pravo.ua/articles/pravonarushenija-v-sfere-sporta-doping. (дата звернення: 24.01.2022).
8. Булатова М. М., Єрмолова В. М., Кроль І. М. Олімпійські мандри. Частина 1. Фізична культура. метод. посіб. Київ : НОК України, 2020. 64 с.
9. Булатова М. М., Єрмолова В. М., Кроль І. М. Олімпійські мандри. Частина

2. Географія. метод. посіб. Київ : НОК України, 2021. 72 с.

10. Булатова М. М., Єрмолова В. М., Кроль І. М. Олімпійські мандри. Частина 3. Історія. метод. посіб. Київ : НОК України, 2022. 76 с.

11. Булатова М. М., Єрмолова В. М., Кроль І. М. Олімпійські мандри. Частина 4. Зарубіжна література метод. посіб. Київ : НОК України, 2023. 64 с.

12. Булатова М. М., Єрмолова В. М., Кроль І. М. Олімпійські мандри. Частина 5. Мистецтво метод. посіб. Київ : НОК України. 2024, 88 с.

13. Булатова М., Манолакі В., Браніште Г. Олімпійська спадщина: методологія вивчення та роль в освіті. *Наука в олімпійському спорті*. 2021. № 1. С. 4–31.

14. Булатова М.М. (редактор), Єрмолова В.М., Кроль ІМ. XXIV зимові Олімпійські ігри. Пекін 2022. Київ : НОК України, 2021. 64 с.

15. Булатова М.М., Бубка С.Н. Олімпійський рух в Україні: історія і сучасність, 2021. 304 с.

16. Булатова М.М., Бубка С.Н., Платонов В.М. Олімпійський рух: історія і сучасність: у 2 кн. Кн. 1. Київ, 2021. 640 с.

17. Булатова М.М., Бубка С.Н., Платонов В.М. Олімпійський рух: історія і сучасність: у 2 кн. Кн. 2. Київ, 2021. 672 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. та допов.) / Уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

19. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. 200 с.

20. Вознюк Т., Свірщук Н., Галайдюк М. Формування внутрішньої мотивації до рухової діяльності учнів середніх класів при вивченні 227 варіативного модуля «Баскетбол». *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр*. Вінниця. 2021. №11(30). С. 15–27.

21. Воронова В., Петровська Т., Ковальчук В., Смоляр І. Психологічне дослідження особистості як суб'єкта спортивної діяльності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2020. № 2. С.116–123.

22. Галан Я. П., Огнистий А. В., Огниста К. М., Бешлей О. В. Інноваційні

форми олімпійської освіти в процесі дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 49. Том 1. С. 32–38.

23. Георгиадис К. Теоретические основы олимпийского образования. *Наука в олимпийском спорте*. 2007. № 2. С. 3–16.
24. Головач А. А. Вплив занять з футболу на формування особистості студентів вищих навчальних закладів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2016. Вип. 139(2). С. 31–34.
25. Грабик Н. М., Грубар І. Я., Якимишин Я. В., Нога І. М. Зміна розумової працездатності учнів під впливом рухової активності. *Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту учнівської та студентської молоді* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Тернопіль, 27–28 жовтня 2022 р. / Тернопіль : ТАЙП, 2022. С. 62–69.
26. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2009. №2. С. 41–51.
27. Декур О. *Interview Sports Bwin.* URL: https://sports.bwin.fr/fr/news/interviews/olivier-dacourt-81201.html (дата звернення: 24.01.2022).
28. Денисова Л. В., Хмельницкая Л. А., Харченко Л. А. Измерения и методы математической статистики в физическом воспитании и спорте: учеб. пособие для вузов. Киев, 2008. 127 с.
29. Єрмолова В., Кроль І., Радченко Л. Музика в олімпійській історії. *Олімпійський рух на теренах України – минуле та сьогодення* : матеріали всеукраїнської наукової конференції. 27 лют. 2023 р., Тернопіль / Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 73–76.
30. Єрмолова В., Радченко Л., Кроль І. Fairplay як засіб формування соціальної компетентності школярів. *Проблеми та перспективи олімпійського руху в XXI столітті* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Рівне, 22–23 вер. 2022 р. / Міжнародний економіко-гуманітарний

університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 84 с. С. 31–34.

31. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 17.02.2023).
32. Золотухіна С. Т., Фазан В. В., Макаренко В. В. Традиції та новації у педагогічній діяльності. *Теорія та методика навчання та виховання.* 2021. №50. С. 65–74.
33. Інноваційне навчання. Всеосвіта. 24 березня 2024 р. https://vseosvita.ua/blogs/innovatsiine-navchannia-101902.html (дата звернення: 15.04.2024).
34. Історія футболу в Україні: бібліографічний покажчик / уклад. Т. О. Сосновська, В. О. Якошик. Харків : Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, 2012. 272 с.
35. Калита, Л. В., Приймак, М. М. Публічне управління у сфері фізичної культури і спорту: стратегічні завдання та шляхи їх реалізації. Академічні візіїю 2025. № 39. https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1605. (дата звернення: 17.01.2025).
36. Карнаух А., Вовк Б. Глобалізаційні виклики та глобальні проблеми сучасного світу. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.* Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін : збірник наукових праць. 2024. Вип. 35. С. 97–108.
37. Кауфман С. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію / пер. з англ. А. Марковська. Київ : Лабораторія, 2021. 400 с.
38. Ключові освітні компетентності. *Освіта.ua*. URL: https://osvita.ua/school/method/2340/ (дата звернення: 24.04.2022).
39. Компас: Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Друге видання / Брандер П. та ін. Страсбург : Рада Європи, 2023. 496 с.
40. Кострікова К. С. Структурні компоненти сформованості здоров'язберігаючих компетентностей під час впровадження олімпійських

цінностей в освітній процес учнів початкової школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15. 2021. № 3К (131).С. 194–199.

41. Костюкевич В. М. Організаційно-методичні аспекти розробки навчальних програм підготовки футболістів у дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву : навчальний посібник. Вінниця : Твори, 2021. 148 с.
42. Костюкевич В. М., Войтенко С. М., Стасюк І. І. Контроль у футболі : навчальний посібник. Вінниця : Твори, 2023. 244 с.
43. Костюченко В. К. Гуманітарна освіта – складова процесу підготовки футболістів груп початкової підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. № 9 (169). С. 69–73. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9(169).15. Фахове видання України.
44. Костюченко В. К. Футбол – складова сталого розвитку суспільства: екологія, економіка, освіта протягом життя, подолання будь-яких проявів дискримінації. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 13. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14602631. Фахове видання України.
45. Костюченко В. Місце та роль гуманітарної освіти в сучасній системі підготовки спортсменів (на прикладі футболу). *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. № 12 (185). С. 101–105. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).20. Фахове видання України.
46. Костюченко В. Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання в системі підготовки юних футболістів як проблема наукових досліджень. Молодь та олімпійський рух : зб. тез доп. XVI Міжнар. конф. молодих вчених, м. Київ, 29 червня 2023 р. Київ : НУФВСУ, 2023. С. 46–47.
47. Кравченко А. Формування соціокультурних компетенцій для галузі

фізичної культури і спорту в умовах цифровізації. Формування цифрових *компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 23–24 листопада 2023 р. / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 353–358.

48. Круцевич Т., Марченко О. Структура моделі ціннісних орієнтирів індивідуальної фізичної культури школярів різних вікових груп. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2018. № 5. С. 5–10.
49. Кубертен П. Олімпійські мемуари. Київ : Олімпійська література, 1997. 179 с.
50. Лаппо В. В. Оновлення гуманітарної освіти у вимірах духовно-ціннісного самоствердження майбутніх педагогів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.* Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. 2024. Вип. 97. С. 82–85.
51. Легкий Л. Історія світового футболу. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2022. 576 с.
52. Легкий Л. Футбол. Історія та статистика. Енциклопедичний довідник. Вид. 2-ге., перероблене та доповнене. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2022. 616 с.
53. Лисенко С. Вплив соціально-гуманітарної сфери на формування соціокультурних компетенцій для галузі фізичної культури і спорту. *Формування цифрових компетентностей у процесі викладання дисциплін «цифрової гуманітаристики» та управлінсько-економічного циклу в умовах діджиталізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2023 року / ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова, д.е.н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 358–366.
54. Лисенко С. О. Становлення і розвиток парадигми самоактуалізації

особистості та її переосмислення у контексті сучасності. *Humanities studies: collection of scientific papers*. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”. 2021. No 8 (85). P. 20–28.

55. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром’яка, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
56. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика. Харьков : Фолио, 2000. 880 с.
57. Лук’яненко Ю. М., Безугла Я. І., Хрящевська Л. М. Інноваційні підходи до організації навчального процесу в загальноосвітніх школах. *Академічні візії. 2024. (29)*. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/995
58. Макєшина Ю. В., Лисенко С. О., Самошкіна М. Г., Кравченко А. В. Формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку у контексті соціально-філософських наук. *Humanities studies : Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house “Helvetica”. 2022. 11 (88). С. 37–47.
59. Макєшина Ю. Концепція переходу від викладання традиційних гуманітарних дисциплін до цифрових (цифрової гуманітаристики). *Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23–24 листопада 2022 року / ред.-упорядник д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкова. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 530–537.
60. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ : Кондор, 2005. 667 с.
61. Маркелов И. П. Проблема агрессивного поведения в спорте. *Физическая культура. Спорт. Туризм. Двигательная рекреация*. 2017. Т. 2, № 2. С. 121–125.
62. Матвієнко І. Формування мотивації школярів до занять фізичною культурою та спортом у закладах загальної середньої освіти. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 3. С. 81–85.

63. Математичні методи оброблення та моделювання результатів експериментальних досліджень: навч. посіб. / уклад.: М. Ю. Антомонов, Г. В. Коробейніков, І. В. Хмельницька, Н. В. Харковлюк-Балакіна. Київ : Олімпійська література, 2021. 216 с.
64. Наумчук В. ЄВРО-2012: історія українського футболу в контексті європейського виміру. *Збірник наук. праць: Україна в системі міжнародних відносин.* 2012. С. 99–105.
65. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
66. Ніколаєнко В. В., Воробйов М. І. Аспекти техніко-тактичної підготовки юних футболістів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15.* 2023. № 4(163). С. 12–17.
67. Овсянкіна Л. А. Глобальні виклики і духовні проблеми сучасної цивілізації: діалектика взаємозв'язку. Н*ауковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 2020. Вип. 42 (55). С. 210–217.
68. Огнистий А. В., Огниста К. М. Формування «soft skills» у майбутніх вчителів в процесі фізичного виховання (теоретико-методичний аспект). *Наукове періодичне видання Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2021. Випуск 3К (131) 21. С. 302–306.
69. Огнистий А., Огниста К, Власюк Р. Stem-освіта у фізичній культурі учнів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* Серія: педагогіка. 2024. 1(1). 239–249.
70. Олимпийский спорт: в 2 т. Т. 2 / В. Н. Платонов та ін. Київ : Олімпійська література, 2009. 695 с.
71. Освітня сфера України: національні пріоритети, проблеми і перспективи:

монографія. Серія «Наукова школа». / Топузов О.М. – Київ: Педагогічна думка, 2024. 208 с.

72. Отчет об итогах деятельности в соответствии с принципами устойчивого развития в рамках Чемпионата мира по футболу FIFA 2018. Международная Федерация Футбольных Ассоциаций (FIFA). 2019. 94 с.
73. Офіційний сайт Федерації футболу України. URL: http://www.ff u.org.ua/ (дата звернення: 10.11.2021)
74. Павлова Ю. О. Інструмент для оцінювання формування громадянських компетентностей у процесі фізичного виховання: розроблення та валідизація анкети CCPE-10. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2021. № 3(55). С. 21–30.
75. Павлова Ю. Оцінювання грамотності у фізичній культурі дітей шкільного віку: основні підходи та інструменти. *Науковий дискурс у фізичному вихованні і спорті.* 2023. № 1. С. 47–57.
76. Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року. 70-а сесія Генеральної асамблеї ООН. 17 вересня 2015 р. 45 с.
77. Поліщук О., Петрук Н. Аксіологічні орієнтири у філософії сталого розвитку суспільства. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2022. №1(52). С. 42–47.
78. Положення про дитячоюнацьку спортивну школу. *Постанова КМУ від 05 листопада 2008 року № 993.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008%D0%BF#Text (дата звернення: 14.11.2021).
79. Попович М. В. Гуманізм. *Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія].* Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 6. URL: https://esu.com.ua/article-24649. (дата звернення: 08.11.2022).
80. Право на освіту під час війни, конфлікту та гуманітарної кризи: Андрій Вітренко взяв участь у засіданні Комітету з питань людського виміру ОБСЄ. Опубліковано 22 лютого 2023 року о 11:30. Міністерство освіти і

науки України. URL: https://mon.gov.ua/news/pravo-na-osvitu-pid-chas-viyni-konfliktu-ta-gumanitarnoi-krizi-andriy-vitrenko-vzyav-uchast-u-zasidanni-komitetu-z-pitan-lyudskogo-vimiru-obse. (дата звернення: 17.01.2024).

81. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. Семидесятая сессия Генеральной Асамблеи ООН, 18.09.2015. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ares70d1_ru.pdf (дата звернення: 24.01.2022).
82. Приймак М. Основні аспекти взаємодії спортсмена із соціальним середовищем у контексті його соціальної адаптації. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманов*а. Серія 15. 2025. № 1(186). С. 136–141.
83. Приймак М. М. Соціально-психологічна адаптація спортсменів після завершення спортивної кар'єри. *Педагогічна академія : наукові записки.* 2025. № 14. https://doi.org/10.5281/zenodo.14769845.
84. Приходько В. В., Дзюбенко М. І. Особливості підходів XIX – початку XX століття, які визначили спрямованість і зміст освітніх систем у фізичному вихованні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2022. Випуск 3 (148). С. 103–109.
85. Приходько В. В., Томенко О. А., Чернігівська С. А. Освітні ефекти фізичної культури [монографія]. Дніпро : Іновація, 2022. 528 с.
86. Про організацію навчально-тренувальної роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл. *Наказ Мінмолодьспорту від 17.01.2015 № 67.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z011915#Text (дата звернення: 12.12.2021).
87. Проблема вибору традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»:* Серія «Філологія». 2022. №13(81). С. 198–201.
88. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» : Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт

«Планета Земля», 1992 р.). Київ : Інтелсфера, 2000. 360 с.

89. Професіональна футбольна ліга України. Історія. URL: http://pfl.ua/ (дата звернення: 09.11.2021).

90. Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти : моногр. / А. В. Сакун, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерова та ін. Київ : КНУТД, 2020. 176 с.

91. Радченко Л. О. Культурно-освітня складова сучасного олімпійського руху, як об'єкт наукового дослідження. *Вісник Придніпров'я*. 2016. № 3. С. 94-97.

92. Радченко Л. О. Культурно-освітні програми та проєкти МОК як складова розвитку сучасного олімпійського руху. *Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті :* Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 25–26 листопада 2021 р. / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Ч. 2. 232 с. С. 197–200.

93. Радченко Л., Єрмолова В. Кроль І. Засоби олімпійської освіти у формуванні громадянсько-патріотичного виховання школярів. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення:* матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 25–26 серпня 2022 р. в режимі онлайн / упорядн.: Баженков Є. В., Цьось А. В., Коломоєць Г. А., Дикий О. Ю., Ребрина А. А., Боляк А. А., Кліванська Ю. А., Буянова Г. В., 2022. С. 318–323.

94. Радченко Л., Єрмолова В. Кроль І. Культурноосвітня складова олімпійського руху в системі підготовки фахівців для галузі «фізична культура і спорт». *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення:* матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 25–26 серпн. 2022 р. в режимі онлай / упорядн.: Баженков Є. В., Цьось А. В., Коломоєць Г. А., Дикий О. Ю., Ребрина А. А., Боляк А. А., Кліванська Ю. А., Буянова Г. В., 2022. С. 324–332.

95. Радченко Л., Єрмолова В., Кроль І. Олімпійська освіта – складова національної системи освіти. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15. 2024. Випуск 12 (185).

С. 162–165.

96. Радченко Л., Єрмолова В., Кроль І. Організаційні форми діяльності членів мережі олімпійських музеїв. *Проблеми та перспективні напрями розвитку сучасного спорту: актуальні питання теорії та практики* : збірник тез І Всеукр. науково-практичної конференції (електронне видання), 7 квітня 2023 р. / Харків : ХДАФК, 2023. 190 с. С. 167–169.

97. Радченко, Л. О., Єрмолова, В. М., Кроль, І. М. Культурно-освітня спадщина давньогрецьких Олімпійських ігор – елемент гуманітарного розвитку сучасного суспільства. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. 2023. № 10(170). С. 124–127.

98. Рамочная конвенция Организации Объединенных Наций об изменении климата. Организация Объединенных Наций. 1992. 30 с.

99. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) “Про основні компетенції для навчання протягом усього життя” від 18.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text. (дата звернення: 03.12.2021).

100. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. / уклад О. Є. Антонова. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.

101. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 222 с.

102. Соломонко В., Лисенчук Г., Соломонко О. Футбол: підручник. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : Олімпійська література, 2005. 294 с.

103. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року / Міністерство молоді та спорту України. URL: http://dsmsu.gov.ua/media/2020/05/22/16/merged22.pdf. (дата звернення: 11.04.2023).

104. Суник А. Пьер де Кубертен – основатель современных олимпийских игр. *Physical activity health and sport*. 2014. №3(17). С. 67–96.

105. Традиційне навчання. Всеосвіта. 24 березня 2024 р. https://vseosvita.ua/blogs/tradytsiine-navchannia-101901.html. (дата звернення: 14.05.2025).

106. Універсальний словник-енциклопедія / ред. М. В. Попович. URL: http://slovopedia.org.ua/29/53392-0.html (дата звернення: 20.02.2023).

107. Федерація футболу України отримає нову назву – Українська асоціація футболу (UAF). URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-sports/2702423-ffu-perejmenuut-v-ukrainsku-asociaciu-futboluuaf. (дата звернення: 12.11.2021).

108. Федерація футболу України. Історія. URL: http://www.ff u.org.ua/ukr/ff u/about/ff u_history/ (дата звернення: 10.11.2021).

109. Философский энциклопедический словник / В. І. Шинкарук. Киев : Абрис, 2002. 742 с.

110. Філіпова Ю. Роль спорту в розвитку міжнародного гуманітарного співробітництва: міжнародно-організаційний досвід та Україна. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Випуск 29. С. 257–264.

111. Філософія освіти: Навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенка, І. Передборської. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.

112. Футбол: навч. програма для дитячо-юнацьких спорт. шкіл, спец. дитячо-юнацьких шкіл олімп. резерву та шкіл вищої спорт. майстерності / В. Г. Авраменко та ін. Київ : Наук.-метод. комітет ФФУ, 2003. 106 с.

113. Футбол поможет достичь Целей устойчивого развития. United nations. URL: https://news.un.org/ru/story/2022/07/1427272 (дата звернення: 22.01.2022).

114. Футбол: історія, зірки, цікаві факти. Київ : Читанка, 2024. 96 с.

115. Футбол: навч. програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності / В. В. Ніколаєнко, Г. А. Лисенчук, М. П. Повисший [та ін.]. Київ : Республ. наук.-метод. кабінет Міністерства України у справах молоді і спорту, 1995. 117 с.

116. Харченко-Баранецька Л., Кострікова К. Формування олімпійських цінностей у молодших школярів в рамках навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти України. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15. 2023 № 3К(162). С. 417–421.

117. Хижняк І. Нові виклики системних, цивілізаційних і культурно-ціннісних змін vs-аксіології постправди та постпорядку в середовищі глобального та регіонального вимірів. *Світ Кліо : науковий історичний журнал*. 2020. № 1. С. 57–67.

118. Чорнобай І. Історія розвитку футболу: посібник. Львів : ЛДУФК, 2016. 648 с.

119. Шаповалов Д. Енциклопедія для допитливих. Найкращі футболісти світу (оновлена). Харків : Талант, 2022. 96 с.

120. Шевченко О. Ю. Особистісно орієнтований підхід в управлінні гуманітарною підготовкою у вищих навчальних закладах технічного профілю. URL: http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/23746/1/schevchenko.pdf (дата звернення: 11.02.2024).

121. Athlete I centrum. *Team Danmark*. URL: https://www.teamdanmark.dk/ (дата звернення: 24.04.2023).

122. Bayle E. Olympic social responsibility: A challenge for the future. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*. 2016. 19(6). P. 752–766.

123. Bilohur V., Andriukaitiene R. Sports culture as a means of improving the integrity of sports personality: philosophicalcultural and anthropological analysis. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ. 2020. Вип. 6 (83). С. 136–152.

124. Bilohur V., Andriukaitiene R. Theoretical methodological sports reflection as a human dimension area of sports activity and possibilities of its humanization in the society. *Humanities studies*. Запоріжжя :ЗНУ. 2020. Вип. 5 (82). С. 132–146.

125. Bilohur V., Andriukaitiene R., Makieshyna Y. Educational policy in the field

of sport. during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. *Humanities studies*. Запоріжжя : ЗНУ. 2021. Вип. 7 (84). С. 65–74.

126. Bolter N. D., Kipp L., Johnson T. Teaching Sportsmanship in Physical Education and Youth Sport: Comparing Perceptions of Teachers With Students and Coaches With Athletes. *Journal of Teaching in Physical Education*. Volume 37, no. 2, April 2018. P. 209–217.
127. Bourke A. The Dream of Being a Professional Soccer Player: Insights on Career Development Options of Young Irish Players. *Journal of Sport and Social Issues.* 2003. 27. P. 399–419.
128. Brettschneider W.-D. Risks and Opportunities: Adolescents in Top-Level Sport – Growing up with the Pressures of School and Training. *European Physical Education Review* 2007. № 5. P. 121–133.
129. Bubka S., Bulatova M., ed. Olympic Movement in Ukraine: History and Modernity : monograph. Kyiv : PE Persha Drukarnya, 2021. 304 p.
130. Bulatova M., Bielokurov D. Memorabillia in Olympic Culture and Heritage : monograph. Kyiv : PE Persha Drukarnya, 2024. 660 p.
131. Bulatova M. The Olympic Truce: history and modernity. *The Olympic movement for international understanding and peace. Opportunities and Limits in the Context of Current Time*. Conference Proceeding EOA Seminar Klaipeda 24–26 August 2022 / European Olympic Academies, Lithuanian Olympic Academy. 2022. P. 33–40.
132. Carlson R. Vägen till landslaget: En retrospektiv studie av framgångsrike ungdomar i sju idrotter. Stockholm : Högskolan för lärarutbildning i Stockhol, 2001. 187 p.
133. Collins M. F., Buller J. R. Social Exclusion from High-Performance Sport. *Journal of Sport and Social Issues.* 2003. № 27. P. 420.
134. Côté J. The Influence of the Family in the Development of Talent in Sport. *The Sport Psychologist.* 1999. 13: 395–417.
135. Coubertin P. de. Le samedi s'est levé. *Les Sports athlétiques*. 20.02. 1892.
136. Coubertin Pierre de. Discours à Athènes (16 nov. 1894). Tome II. Zurich-

Hildesheim-New York : Weidmann, 1986. 375 p.

137. Coubertin Pierre de. Olympism. Selected Writings. Lausanne : IOC, 2000. 547 p.

138. Coubertin Pierre de. Pédagogie sportive. Nouvelle Édition. Lausanne : Bureau International de Pédagogie sportive, 1919. 158 p.

139. Coubertin Pierre de. Pédagogie sportive. Paris : Les Éditions G. Crès et Cie, 1922. 154 p.

140. Coubertin Pierre de. Une campagne de vingt et un ans: 1887–1908. Paris : Libraire de l'Education Physique, 1909. 172 p.

141. Don A. Coubertin Pedagogy. *Pierre de Coubertin an unrecognized genius*. Lausanne : the International Pierre de Coubertin Committee, 1994. P. 27–31.

142. Euro et Citoyenneté : Les footballeurs sont-ils des modèles d'éducation? URL: https://www.sportetcitoyennete.com/articles/euro-citoyennete-footballeurs-modeles-deducation (дата звернення: 17.11.2022).

143. FIFA Good Practice Guide on Diversity and Anti-Discrimination. *Official publication of the Fédération Internationale de Football Association*. 2015. 94 p. URL: https://www.yumpu.com/en/document/view/54463419/fifa-good-practice-guide-on-diversity-and-anti-discrimination (дата звернення: 11.03.2023).

144. FIFA good practice guide on diversity and anti-discrimination. URL: https://digitalhub.fifa.com/m/6363f7dc616ff877/original/wg4ub76pezwcnxsaoj98-pdf.pdf (дата звернення: 16.02.2022).

145. FIFA statutes. 2019. 92 p. URL: https://digitalhub.fifa.com/m/2e30d056b422ba32/original/jhaifzb4i5eong7ju0u5-pdf.pdf (дата звернення: 24.01.2022).

146. FIFA U-20 World Cup Poland 2019™ URL: https://www.fifa.com/tournaments/mens/u20worldcup/ fifa-u-20-world-cup-poland-2019 (дата звернення: 12.11.2021).

147. Football social responsibility: UEFA rises it's game. *UEFA*. URL: https://www.uefa.com/insideuefa/news/026a-128ee7eea52a-2bae3b1fbd3e-

1000--football-s-social-responsibility-uefa-raises-its-game/ (дата звернення: 18.05.2021).

148. Georgiadis K. The Ideas of Pierre de Coubertin on the Revival of the Modern Olympic Games. *IOA. Report of the thirty-eighth Session 15th July – 30th July 1998*. International Olympic Committee. 1999. P. 43–55.

149. Hamil S., Morrow S. Corporate social responsibility in the Scottish Premier League: Context and motivation. *European Sport Management Quarterly*. 2011. 11(2). P. 143–170.

150. Heinilä K. The Totalization Process in International Sport. *Sportwissenschaft* Pittsburgh: Duquesne University. 1982. № 12. P. 235–254.

151. Holt N. L., Mitchell T. Talent Development in English Professional Soccer. *International Journal of Sport Psychology.* 2006. Vol. 37. P. 77–98.

152. Kay T. Sporting Excellence: A Family Affair? *European Physical Education Review*. 2000. № 6. P. 151–169.

153. Kendall's Coefficient of Concordance (W). URL: https://real-statistics.com/reliability/interrater-reliability/kendalls-w/ (дата звернення: 16.07.2022).

154. Kolyperas, D., Sparks, L. Corporate social responsibility (CSR) communications in the G-25 football clubs. *International Journal of Sport Management and Marketing*. 2011. 10(1). P. 83–103.

155. Kostyuchenko V. K. Historical and cultural roots of the Ukrainian football. *Sport. Olimpism. Sănătate,* congres ştiinţific internaţional, 15–17 septembrie 2022, Chişinău. Culegere de articole, Ediţia a 7-a, Chişinău : USEFS, Republica Moldova, 2022. C. 526–530. URL: https://www.usefs.md/PDF_NEW/Culegerea%20congres%2015-17%20septembrie%202022.pdf.

156. Kozatek A., Uzhvenko K., Duchnova L., Radchenko L., Krol I., Ulan A., D'omina A, Borysova O, Denysova L, Shi Shengying. Sustainable development and the olympic movement. *Journal of Physical Education and Sport* (JPES). 2020. 20(1). P. 403–407.

157. Kozina Z., Siryi O., Buchkalo D., Polishchuk S., Chupryna O., Niedialkov Y. Integral development of intellectual abilities and physical fitness in football. *Health-Saving Technologies, Rehabilitation and Physical Therapy*. 2022. №3(1). P. 101–105.

158. Kozina Zh., Vasyutin O., Ganin V., Martynenko R., Orobchenko D. [et al.] Effective, accessible and easy-to-use technologies for the integral development of motor and cognitive abilities of young football players in the modern realities of Ukraine: a review article. *Health Technologies*. 2023. № 1(4). P. 6–16.

159. Krogh C. M., Sørensen J. K. Sport or school? Dreams and dilemmas for talented young Danish football players. *European Physical Education Review*. 2009. Vol. 15, No. 1. P. 115–133.

160. Landry F. Pierre de Coubertin: the Modern Olympic Games and the Arts. *Report of the 26th Session*. Lausanne : IOA. 1987. P. 93–103.

161. Le rôle de l'éducation physique et du sport dans la formation des jeunes. *Rapport final de la première Conférence internationale des ministres et hauts fonctionnaires responsables de l'éducation physique et du sport*. Paris, 1976. 34 p.

162. Le sport au service de la vie sociale. Avis du Conseil économique et social sur le rapport présenté par M. André Leclercq au nom de la section du cadre de vie. Séance des 10 et 11 avril 2007. URL: https://www.lecese.fr/sites/default/files/pdf/Avis/2007/2007_10%20andre_leclercq.pdf (дата звернення: 16.04.2022).

163. Learning Through Football – Glasgow UEFA EURO 2020. URL: https://euro2020.scottishfa.co.uk/learning-through-football/. (дата звернення: 01.08.2022).

164. Livre blanc sur l'éducation et la formation. Enseigneret apprendre. Vers la societe cognitiv. URL: https://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_fr.pdf (дата звернення: 15.02.2023).

165. Make football war for society. *FIFA publication*. URL;

https://publications.fifa.com/en/vision-report-2021/11-goals/make-football-work-for-society/ (дата звернення: 15.04.2022).

166. McGillivray D., Fearn R., McIntosh A. Caught up in and by the Beautiful Game. *Journal of Sport and Social Issues.* 2005. №29. P. 102–123.

167. McGillivray D., McIntosh, A. Football is my Life: Theorizing Social Practice in the Scottish Professional Football Field. *Sport in Society.* 2006. № 9. P. 371–387.

168. Milestones for diversity and anti-discrimination at FIFA (March 2016). URL: https://resources.fifa.com/image/upload/fifa-milestones-on-diversity-and-anti-discrimination2771493.pdf?cloudid=kitrr9i2lvkaxkxybuy7 (дата звернення: 17.07.2022).

169. Minutes of the 61st Session of the International Olympic Committee. *Tht 61st Session of the International Olympic Committee*. Landeshaus, Innsbruck, January 26th, 27th and 28th 1964 / IOC, 1964. P. 63–70.

170. Morrow S. Corporate social responsibility in sport. Routledge handbook of sport management. Abingdon, UK : Routledge. 2012. 227 p.

171. Mzali M. Olympism and education. *Report of the 18th session of the IOA*. Athens : IOA, 1979. 72 p.

172. Nahapiet J., Ghoshal S. Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage. *Academy of Management Review*. 1998. Vol. 23, No. 2. P. 242–266.

173. NikolaienkoV., Prots R., Romanenko V. et al. The characteristics of building long-term training systems for footballers in foreign countries. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. № 14(2). P. 268–283.

174. Olympic Agenda 2020+5. International Olympic Committee. Lausanne, Switzerland. 2023. 37 p.

175. OlympiC Charter (In force as from 30 January 2025). International Olympic Committee. January 2025. Lausanne, Switzerland. 2025. 108 p.

176. Oswa ld D. Nationality in Sport. *XIII Olympic Congress*. 3-5 Oct. 2009. Lausanne, Switzerland : International Olympic Committee, 2009. P. 57–58.

177. Papin B., Viaud B. Sportif sinon rien? *Sociologie.* 2018. N° 3, vol. 9. URL : http://journals.openedition.org/sociologie/4152 (дата звернення: 14.03.2022).

178. Petruk, N. (2020). Strategies for the development of humanities education in the age of technocratism and globalization. *Filosofiya Osvity. Philosophy of Education*, *26*(1), 54–67.

179. Pierre de Coubertin. The Olympic Humanist. Lausanne : Olympic Museum, 1994. 127 p.

180. Radchenko L., Ivanenko G. Interactive technologies as a part of the olympic education at universities. *Монгол улсад орчин үеийн биеийн тамир, спортын хөдөлгөөн үүсэж, хөгжсөний 100 жилийн ойн нэрэмжит "Биеийн Тамир, Спорт Ба Олимпын Хөдөлгөөн: Түүх Ба Хөгжил" :* сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний онол-практикийн бага хурлын эмхэтгэл. International conference "Physical education, sport and olympic movement: history and development" / Улаанбаатар Хот 2022 ОН. P. 84–86.

181. Radchenko L., Ivanenko H., Krol I., Biletska V., Yasko L., Kozhanova O., Ermolova V., Diomina A. Interactive technologies during implementation of the Olympic education into the student educational process. Pedagogy and Psychology of Sport. 2021. № 7.1. P. 135–146.

182. Recommendation CM/Rec(2021)5 of the Committee of Ministers to member States on the Revised European Sports Charter. *Adopted by the Committee of Ministers on 13 October 2021 at the 1414 th meeting of the Ministers' Deputies*. URL: https://rm.coe.int/recommendation-cm-rec-2021-5-on-the-revision-of-the-european-sport-cha/1680a43914. (дата звернення: 11.04.2022).

183. Rioux G. Propos Liminaires. Pierre de Coubertin éducateur. Textes choisis. Zurich-Hildesheim-New York : Weidmann, 1986. 34 p.

184. Schwery R., Cade D., Zarco M. UEFA's Social Responsibility. Strategy Review. UEFA. 2011. 46 p.

185. Sibbern G. Om Humanisme. Fr. Wöldike, København, 1858. 135 s.

186. Soares, J., Correia, A. Factors and focuses in the strategic decisions of sporting organisations: empirical evidence in sports associations. *International*

Journal of Sport Management and Marketing. 2009. №5. P. 338–354.

187. Sporting Chance Principles. URL: https://www.sporthumanrights.org/en/principles. (дата звернення: 14.03.2022).
188. Thibault L., Slack T., Hinings B. A framework for the analysis of strategy in nonprofit sport organizations. *Journal of Sport Management*.1993. №7. P. 25–43.
189. UEFA Champions League. URL: http://www.uefa.com/uefachampionsleague/index.html (дата звернення: 8.11.2021).
190. UEFA Europa League. URL: http:// www.uefa.com/uefaeuropaleague/index.html (дата звернення: 8.11.2021).
191. UEFA.com: The official website for European football. URL: https://ru.uefa.com/under19/history/2009/ (дата звернення: 10.11.2021).
192. UNESCO Roadmap for Implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development. URL: http://www.unesco.org/open-access/ terms-use-ccbysa-en (дата звернення: 14.01.2022).
193. UNESCO World Conference on Education for Sustainable Development, Aichi-Nagoya, Japan, 2014. URL: https://unesdoc.unesco.org/search/N-EXPLORE-c4a3bb58-10a1-42d1-ae8f-bca346884546 (дата звернення: 23.05.2022).
194. Vialar P. Pierre de Coubertin: The Man and His Work. *Report of the 2nd Summer Session of the IOA*. Athens : International Olympic Academy. 1962. P. 72–88.
195. WHO and FIFA team up for health. United nations. URL: WHO and FIFA team up for health (дата звернення: 16.04.2022).
196. WorldCup-History. URL: https://www.worldcup-history.com/ (дата звернення: 14.11.2021).
197. Zhelezniak M., Ishchenko, O, Kozina, Z., Pavlović R. Sport and physical activities: actual Ukraine's strategic narrative (in terms of encyclopedias). Health, Sport, Rehabilitation. 2024. № 10(3). С. 105–114.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Костюченко В. К. Гуманітарна освіта – складова процесу підготовки футболістів груп початкової підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. № 9 (169). С. 69–73. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9(169).15. Фахове видання України.

2. Костюченко В. К. Футбол – складова сталого розвитку суспільства: екологія, економіка, освіта протягом життя, подолання будь-яких проявів дискримінації. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 13. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14602631. Фахове видання України.

3. Костюченко В. Місце та роль гуманітарної освіти в сучасній системі підготовки спортсменів (на прикладі футболу). *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* 2024. № 12 (185). С. 101–105. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).20. Фахове видання України.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

1. Костюченко В. Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання в системі підготовки юних футболістів як проблема наукових досліджень. *Молодь та олімпійський рух :* зб. тез доп. XVI Міжнар. конф. молодих вчених, м. Київ, 29 червня 2023 р. Київ : НУФВСУ, 2023. С. 46–47. URL: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_molod_hvi_zhovt-lyst_23_7_1.pdf.

2. Kostyuchenko V. K. Historical and cultural roots of the Ukrainian football. *Sport. Olimpism. Sănătate,* congres ştiinţific internaţional, 15–17

septembrie 2022, Chișinău. Culegere de articole, Ediţia a 7-a, Chişinău : USEFS, Republica Moldova, 2022. C. 526–530. URL: https://www.usefs.md/PDF_NEW/Culegerea%20congres%2015-17%20septembrie%202022.pdf.

ДОДАТОК Б

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

№ з/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму	Місце та дата проведення	Форма участі
1.	XVI Міжнародна конференція молодих вчених «Молодь та олімпійський рух»	м. Київ, 30 листопада 2023 р.	Доповідь, публікація
2.	XVII Міжнародна конференція молодих вчених «Молодь та олімпійський рух»	м. Київ, 30 травня 2024 р.	Доповідь
3.	VII Міжнародна конференція «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми і перспективи»	м. Київ, 29–30 листопада 2023 р.	Доповідь
4.	VIII Міжнародна конференція «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми і перспективи»	м. Київ, 20–21 листопада 2024 р.	Доповідь
5.	Міжнародний науковий конгрес «Спорт, олімпізм, здоров’я»	м. Кишинів, Республіка Молдова, 15–17 вересня 2022 р.	Публікація

ДОДАТОК В

Акт
впровадження результатів наукових досліджень
в освітній процес
кафедри історії і теорії олімпійського спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України

м. Київ «17» грудня 2024 р.

Ми, ті, що підписали нижче, склали цей акт про те, що Костюченко Вадим Костянтинович, як виконавець теми 1.2. «Історіографія олімпійських видів спорту як джерело вивчення олімпійської спадщини» Національного університету фізичного виховання і спорту України (№ державної реєстрації 0121U108333) за результатами роботи у 2023-2024 рр., вніс такі рекомендації та пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	*Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання*	*Ефект від впровадження*
Назва пропозиції: «Гуманітарна освіта та гуманістичне виховання юних спортсменів» *Форма впровадження* – удосконалення тексту лекції «Актуальні проблеми олімпійського спорту» з дисципліни Олімпійський спорт для студентів III курсу, спеціальності А7 «Фізична культура і спорт». Обґрунтовано місце і роль гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в процесі підготовки юних спортсменів, а також традиційні та інноваційні підходи до цього процесу. Аналоги у світовій практиці відсутні.	*Наукова новизна*: обґрунтовано традиційні та інноваційні підходи до гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів, які доцільно інтегрувати в процес їх спортивної підготовки. *Рекомендації:* рекомендується для використання в освітньому процесі фахівців, які працюватимуть з юними спортсменами.	Впровадження результатів дослідження в лекційний матеріал сприяло розширенню кола знань студентів щодо місця і ролі гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в системі підготовки юних спортсменів, дозволило підвищити якість підготовки фахівців галузі, що передбачає соціальний і економічний ефект.

Автор розробки:
аспірант кафедри історії та теорії олімпійського спорту В. К. Костюченко

Представник ЗВО:
проректор з навчально-методичної роботи НУФВСУ О. А. Шинкарук

Представник установи, де виконувалось впровадження:
завідувач кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ Л. О. Радченко

ДОДАТОК Г

Акт
впровадження результатів наукових досліджень
в практику підготовки спортсменів у комплексній ДЮСШ «Чемпіон», м. Київ

м. Київ «10» січня 2025 р.

Ми, ті, що підписали нижче, склали цей акт про те, що Костюченко Вадим Костянтинович, як виконавець теми 1.2. «Історіографія олімпійських видів спорту як джерело вивчення олімпійської спадщини» Національного університету фізичного виховання і спорту України (№ державної реєстрації 0121U108333) за результатами роботи у 2024 р., вніс такі рекомендації та пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	*Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання*	*Ефект від впровадження*
Назва пропозиції: «Організаційно-методичні умови інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання в роботу ДЮСШ». *Форма впровадження* – рекомендації керівному складу, тренерам КДЮСШ «Чемпіон» м. Києва щодо створення умов для інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки юних футболістів, які тренуються у КДЮСШ. Аналоги у світовій практиці відсутні.	*Наукова новизна:* вперше розроблено та впроваджено в роботу КДЮСШ рекомендації, спрямовані на поширення питань гуманітарної освіти та проведення заходів з гуманістичного виховання юних футболістів, як складову процесу їх спортивної підготовки. *Рекомендації:* рекомендовано для використання у процесі підготовки футболістів на початкових етапах багаторічного спортивного вдосконалення.	Запропоновані рекомендації дозволили підвищити ефективність процесу підготовки юних футболістів, які знаходяться на етапі початкової підготовки, що передбачає соціальний та економічний ефекти.

Автор розробки:
аспірант кафедри історії та теорії олімпійського спорту Вадим КОСТЮЧЕНКО

Представник ЗВО:
Проректор НУФВСУ, професор, д.фіз.вих. Ольга БОРИСОВА

Представник установи, де виконувалось впровадження:
директор КДЮСШ «Чемпіон» Вадим ПАНЧЕНКО

ДОДАТОК Д

Акт
впровадження результатів наукових досліджень
у практику підготовки спортсменів
ФК «Вікторія», м. Обухів

м. Київ «10» січня 2025 р.

Ми, ті, що підписали нижче, склали цей акт про те, що Костюченко Вадим Костянтинович, як виконавець теми 1.2. «Історіографія олімпійських видів спорту як джерело вивчення олімпійської спадщини» Національного університету фізичного виховання і спорту України (№ державної реєстрації 0121U108333) за 2024 р., вніс такі рекомендації та пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	*Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання*	*Ефект від впровадження*
Назва пропозиції: «Структурно-функціональна модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання юних футболістів» *Форма впровадження* – рекомендації керівному складу, тренерам ФК «Вікторія» щодо інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у процес підготовки юних футболістів. Аналоги у світовій практиці відсутні.	*Наукова новизна:* розроблено та обґрунтовано модель гуманітарної освіти та гуманістичного виховання як складової процесу підготовки юних футболістів. Запропоновано методи, засоби та підходи до інтеграції гуманітарної освіти та гуманістичного виховання у роботу футбольного клубу. *Рекомендації:* Рекомендовано для використання у процесі підготовки футболістів на початкових етапах багаторічного спортивного вдосконалення.	Запропонована модель була використана тренерами ФК «Вікторія» в процесі роботи з юними футболістами, що сприяло не лише гуманізації процесу підготовки спортсменів, підвищенню рівня їхньої гуманітарної освіченості, а й підвищенню якості процесу спортивної підготовки, що передбачає соціальний та економічний ефекти.

Автор розробки:
аспірант кафедри історії та теорії олімпійського спорту Вадим КОСТЮЧЕНКО

Представник ЗВО:
Проректор НУФВСУ, професор, д.фіз.вих. Ольга БОРИСОВА

Представник установи, де виконувалось впровадження:
Віцепрезидент ФК «Вікторія» Віктор МАЛЬЦЕВ

ДОДАТОК Ж

Анкета для тренерів юних футболістів

Шановний респонденте!

Футбол – один з найпопулярніших видів спорту у світі. Задля досягнення спортивних перемог футболісти протягом 20 та більше років щоденно витрачають на тренування та відновлення по 10 годин, що істотно впливає на можливість отримання ними повноцінної освіти.

Зміст програм ДЮСШ з футболу, в гуманітарній його складовій, обмежений чотирма годинами вивчення тем «Історія футболу» та «Історія футболу в Україні», що не дозволяє створити комплексне уявлення про його соціальний вплив, мультикультурний потенціал, економічні, організаційні та правові аспекти виду спорту, роль у вихованні особистості молодого спортсмена.

Інститут футболу спільно Навчально-науковим олімпійським інститутом Національного університету фізичного виховання і спорту України пропонують Вам взяти участь у дослідженні, спрямованому на вдосконалення програм підготовки молодих футболістів.

Розділ 1. Соціально-демографічна інформація

Будь ласка, надайте відповіді на кілька запитань, що стосуються особисто Вас.

Вибраний Вами варіант відповіді, будь ласка, позначте **V**, або надайте письмову відповідь.

1.1. Стать

□ Чоловіча □ Жіноча

1.2. Вік

□ 20-29 років
□ 30-39 років
□ 40-49 років
□ 50-59 років
□ 60 років і більше

1.3. Освіта

□ Вища профільна
□ Вища непрофільна
□ Середня спеціальна
□ Неповна вища / студент

1.4. Місце проживання

_____

1.5. Посада

_____

1.6. Стаж роботи за фахом

□ до 3 років
□ 3-10 років
□ 40-49 років
□ 10-20 років
□ 60 років і більше

1.7. Сімейний стан

_____

1.8. Наявність дітей в Вашій родині

□ 1
□ 2
□ 3
□ 4 і більше
□ немає дітей

Розділ 2. Спеціальні питання

2.1. Чи вважаєте Ви, що регулярні заняття футболом обмежують можливість отримання якісної різнобічної освіти молодими спортсменами?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.2. Чи вважаєте Ви, що якісна освіта молодих футболістів має включати питання гуманітарного характеру: історії футболу, організаційних аспектів діяльності футбольних клубів, впливу політики на спорт тощо?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.3. Чи вважаєте Ви, що якісна освіта молодих футболістів передбачає формування гуманістичних цінностей: дружбу, повагу, досконаліть?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.4. Чи вважаєте Ви, що в сучасних інтенсивних умовах тренувального та змагального процесу молодих футболістів, доцільним є створення електронної освітньої платформи з метою формування у них компетентності саморозвитку?

□ –Так

□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.5. Якщо Ваша відповідь на запитання 2.4. «Так», то проранжуйте за значимістю (від 1 до 3) сайти спортивних установ, на яких доцільно розмістити освітню платформу для молодих футболістів (1 – найдоцільніше розташування)

Сайт установи	Ранг
Українська асоціація футболу	
Обласна асоціація футболу	
Дитячо-юнацька спортивна школа, коледж, футбольний клуб	

2.6. Чи вважаєте Ви, що створення спеціалізованої електронної освітньої платформи сприятиме підвищенню якості освіти молодих футболістів?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.7. Чи доцільним, на Вашу думку, є розробка диференційованого за віком футболістів, матеріалу для розміщення на освітніх онлайн-платформах?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.8. Які, на Вашу думку, форми представлення матеріалу доцільно використовувати при створенні освітніх онлайн-платформ? (проранжуйте за значимістю від 1 до 4; 1 – найефективніша форма)

Форми представлення матеріалу	Ранг
Теоретико-інформаційні матеріали	
Ілюстративні матеріали	
Тестові завдання	
Практичні завдання	

2.9. Які переваги може отримати молодий спортсмен, використовуючи освітній матеріал, розміщений на спеціалізованих онлайн платформах? (проранжуйте за значимістю від 1 до 4; 1 – найбільша перевага)

Форми представлення матеріалу	Ранг

Розширення світогляду, отримання нових знань	
Вільний доступ до освітніх матеріалів у режимі 24/7	
Економія часу на пошук достовірної необхідної інформації	
Можливість використання наявного матеріалу тривалий час	

2.10. Оцініть ступінь інноваційності розробки освітньої онлайн-платформи для футболістів, які тренуються в дитячо-юнацьких спортивних школах та спортивних клубах:

□ –Високий
□ – Середній
□ – Низький

2.11. Чи вважаєте Ви, що вивчення історії футболу сприяє розширенню світогляду футболістів?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.12. Чи вважаєте Ви, що ознайомлення з життєвим шляхом світових зірок футболу сприяє формуванню мотивації спортсменів до самовдосконалення?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.13. Чи вважаєте Ви, що знайомство з особливостями організації та проведення футбольних турнірів різного рівня є важливою складовою процесу підготовки спортсменів у футболі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.14. Чи вважаєте Ви, що ознайомлення молодих спортсменів з нагородами і титулами ФІФА та УЄФА, їх історією та особливостями присудження сприяє формуванню мотивації молодих спортсменів до подальшого власного вдосконалення?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.15. Чи вважаєте Ви, що ознайомлення молодих футболістів з діяльністю Союзу європейських футбольних асоціацій сприятиме побудові їх подальшої спортивної кар'єри?

□ –Так

□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.16. Чи вважаєте Ви, що вивчення особливостей функціонування континентальних конфедерацій футболу спрятиме кращому розумінню розвитку та функціонування футболу у світі?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.17. Чи спряє вивчення історії футболу в Україні формуванню громадянської позиції та патріотичних почуттів у молодих футболістів?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.18. Оцініть значущість наявності інформації щодо місця і ролі спортсмена у футболі в освітніх програмах для молодих футболістів:
□ Велика значущість □ Середня значущість □ Низька значущість □ Не має значення

2.19. Оцініть значущість інформації щодо впливу зовнішніх факторів на тренувальну і змагальну діяльність спортсменів і на різноманітні сторони їх життя поза сферою спорту в освітніх програмах для молодих футболістів:
□ Велика значущість □ Середня значущість □ Низька значущість □ Не має значення

2.20. Чи вважаєте Ви, що ознайомлення молодих спортсменів із творами мистецтв, які відображають футбол у різних його проявах, сприяє формуванню їх загальної культури та є дієвим засобом естетичного виховання?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.21. Чи доцільно, на Вашу думку, включати економічні питання стосовно футболу до освітніх програм для молодих футболістів?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.22. Чи доцільно, на Вашу думку, включати питання мультикультуралізму в освітні програми для молодих футболістів?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.23. Чи доцільно, на Вашу думку, включати питання про вплив політичних процесів на розвиток футболу до освітніх програм для молодих футболістів?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.24. Чи вважаєте Ви, що проблеми жіночого футболу мають бути представлені в освітніх програмах для молоді, яка займається футболом?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.25. Чи вважаєте Ви, що наявність в освітніх програмах для молодих футболістів інформації про аматорство і професіоналізм у футболі може стати мотивом для їх подальшого вдосконалення?

□ **–**Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.26. Як на Ваш погляд, чи впливає соціальний стан і матеріальне забезпечення родини вихованця на його успіхи у футболі?

□ **–**Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.27. Чи вважаєте Ви своєчасним і необхідним збільшення годин та розширення змістовного наповнення розділу «Теоретична підготовка» в освітніх програмах з футболу?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

Дякуємо Вам за співпрацю

ДОДАТОК И

Анкета для батьків юних футболістів

Шановний респонденте!

Футбол – один з найпопулярніших видів спорту у світі. Задля досягнення спортивних перемог футболісти протягом 20 та більше років щоденно витрачають на тренування та відновлювальні процеси більшу частину доби, що істотно впливає на можливість отримання ними повноцінної освіти.

Інститут футболу спільно з Навчально-науковим олімпійським інститутом Національного університету фізичного виховання і спорту України пропонують Вам взяти участь у дослідженні, спрямованому на вдосконалення програм підготовки молодих футболістів, розширення їх освіти та виховання.

Розділ 1. Соціально-демографічна інформація

Будь ласка, надайте відповіді на кілька запитань, що стосуються особисто Вас.

Вибраний Вами варіант відповіді, будь ласка, позначте **V**, або надайте письмову відповідь

1.9. Стать

□ Чоловіча
□ Жіноча

1.10. Вік

□ 20-29 років
□ 30-39 років
□ 40-49 років
□ 50-59 років
□ 60 років і більше

1.11. Освіта

□ Вища профільна
□ Вища непрофільна
□ Не маю освіти
□ Середня спеціальна
□ Неповна вища / студент

1.12. Місце проживання

_____

1.13. Наявність дітей в Вашій родині

□ 1
□ 2
□ 3
□ 4 і більше
□ немає дітей

1.14. Як довго Ваша дитина займається футболом?

□ до 1 року
□ 1-3 роки
□ 3-5 років
□ 5 і більше

1.15. Ініціатором початку занять Вашої дитини футболом виступили:

□ Ви
□ Дитина
□ Члени родини
□ Інше

Розділ 2. Спеціальні питання

2.28. Основною метою занять футболом вашою дитиною для Вас виступає:

□ – Спортивний результат та подальша спортивна кар'єра
□ – Зміцнення здоров'я дитини
□ – Загальний розвиток дитини
□ – Інше

2.29. Чи розглядаєте Ви футбол, як майбутню професію Вашої дитини?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.30. Чи готові Ви витрачати майже увесь свій час на допомогу дитині у її спортивній кар'єрі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.31. Чи вважаєте Ви, що регулярні заняття футболом та змагальна діяльність обмежують можливість отримання якісної різнобічної освіти Вашою дитиною?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.32. Чи вважаєте Ви, що якісна освіта молодих футболістів має включати питання гуманітарного характеру: історії футболу, організаційних аспектів діяльності футбольних клубів, впливу політики на спорт тощо?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.33. Чи вважаєте Ви, що якісна освіта молодих футболістів передбачає формування гуманістичних цінностей: дружбу, повагу, досконаліть?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.34. Чи вважаєте Ви, що адміністрація і тренерський склад спортивного закладу, де займається Ваша дитина, приділяють достатньо уваги формуванню гуманістичних цінностей у юних футболістів під час навчально-тренувального та змагального процесу?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.35. Чи вважаєте Ви, що створення спеціалізованої електронної освітньої платформи для молодих футболістів, сприятиме підвищенню якості освіти Вашої дитини?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.36. Чи доцільним, на Вашу думку, є розробка диференційованого за віком юних футболістів, матеріалу для розміщення на освітніх онлайн-платформах?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.37. Які форми представлення матеріалу доцільно використовувати при створенні освітніх онлайн-платформ для молодих футболістів?

□ – Теоретико-інформаційні матеріали
□ – Ілюстративні матеріали (відео-ролики, фільми, презентації)
□ – Тестові завдання
□ – Практичні завдання

2.38. Які переваги може отримати Ваша дитина, використовуючи освітній матеріал, розміщений на спеціалізованих онлайн платформах?

□ – Розширення світогляду, отримання нових знань
□ – Вільний доступ до освітніх матеріалів у режимі 24/7
□ – Економія часу на пошук достовірної необхідної інформації
□ – Можливість використання наявного матеріалу тривалий час

ДОДАТОК К

Анкета для юних футболістів

Шановний респонденте!

Футбол – один з найпопулярніших видів спорту у світі. Задля досягнення спортивних перемог футболісти протягом 20 та більше років щоденно витрачають на тренування по 10 годин, що істотно впливає на можливість отримання ними повноцінної освіти.

Інститут футболу спільно з Навчально-науковим олімпійським інститутом Національного університету фізичного виховання і спорту України пропонують Вам взяти участь у дослідженні, спрямованому на вдосконалення програм підготовки молодих футболістів, розширення їх освіти та виховання.

Розділ 1. Соціально-демографічна інформація

Будь ласка, надай відповіді на кілька запитань особисто що стосуються особисто Тебе.

Вибраний Тобою варіант відповіді, будь ласка, познач **V**, або надай письмову відповідь.

1.16. Стать

□ Чоловіча □ Жіноча

1.17. Вік _____

1.18. Місце проживання

_____

1.19. Кваліфікація

_____

1.20. Стаж занять футболом

□ до 3 років □ 10-20 років
□ 3-10 років

1.6. Скільки у тебе рідних братів (сестер)

□ 1 □ 2
□ 3 □ 4 і більше
□ немає

Розділ 2. Загальні питання

2.39. Метою занять футболом для тебе є:

□ – Зміцнення здоров'я
□ – Завоювання спортивних перемог
□ – Інше

2.40. Чи прагнеш Ти до того, щоб Твоя майбутня професія була пов'язана із футболом?

□ –Так
□ – Ні
□ – Ще не визначився

2.41. Чи погоджуєшся Ти із твердженням, що регулярні заняття футболом перешкоджають тобі отримати якісну різнобічну освіти?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.42. Чи погоджуєшся Ти із твердженням, що якісна освіта передбачає вивчення питань гуманітарного циклу?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.43. Чи зручно Тобі було б отримувати нові знання за допомогою електронної освітньої платформи?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.44. Якщо Твоя відповідь на запитання 3 «Так», то проранжуй за значимістю (від 1 до 3) сайти спортивних установ на яких доцільно розмістити освітню платформу для молодих футболістів (1 – найдоцільніше розташування)

Сайт установи	Ранг
Українська асоціація футболу	
Обласна асоціація футболу	
Дитячо-юнацька спортивна школа	

2.45. Як на Твою думку, створення спеціалізованої електронної освітньої платформи допоможе підвищити якість твоєї освіти?

□ –Так

□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.46. Які форми представлення матеріалу, на Твою думку, доцільно використовувати при створенні освітніх онлайн-платформ? (проранжуй за значимістю від 1 до 4; 1 – найцікавіша форма)

Форма представлення матеріалу	Ранг
Теоретичний матеріал	
Відеоматеріал та ілюстративний матеріал	
Тестові завдання	
Практичні завдання	

2.47. Які переваги, на Твою думку, може отримати молодий спортсмен, використовуючи освітній матеріал, розміщений на спеціалізованих онлайн платформах? (проранжуй за значимістю від 1 до 4; 1 – найзначніша перевага)

Перевага ранг	Ранг
Розширення кругозору, отримання нових знань	
Вільний доступ до освітніх матеріалів в режимі 24/7	
Економія часу на пошук достовірної інформації	
Можливість використовувати наявний матеріал тривалий час	

2.48. Чи цікавою для тебе є інформація з історії футболу?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.49. Чи вважаєш Ти, що вивчення та аналіз співвідношення сил команд у футболі на Іграх Олімпіад сприятиме кращому розумінню футболу, як виду спорту?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.50. Чи цікаво Тобі ознайомитися з життєвим шляхом світових зірок футболу?
□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.51. Чи вважаєш Ти, що знання особливостей організації та проведення турнірів національних збірних команд, клубних турнірів є важливою складовою у процесі підготовки спортсменів у футболі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.52. Чи вважаєш Ти, що ознайомлення молодих спортсменів із переліком нагород і титулів ФІФА та УЄФА, їх історією та особливостями присудження сприяє формуванню мотивації до подальшого спортивного вдосконалення з метою їх досягнення?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.53. Чи вважаєш Ти, що вивчення молодими спортсменами матеріалу, пов'язаного з діяльністю Союзу європейських футбольних асоціацій, сприяє побудові їх подальшої спортивної кар'єри?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.54. Чи вважаєш Ти, що вивчення особливостей функціонування континентальних конфедерацій футболу спряє кращому розумінню розвитку та функціонування футболу у світі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.55. Чи вважаєш Ти важливим володіння інформацією про історію споруд та спорядження для гри у футбол?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.56. Чи впливає вивчення історії футболу в Україні на формування Твоєї громадянської позиції та почуття патріотизму?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.57. До теми футболу звертаються у своїй творчості представники різних видів мистецтва. Ти маєш бажання знайомитись із творами мистецтв, які відображають футбол у різних його проявах?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.58. Ти маєш уявлення про місце і роль спортсмена у футболі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.59. Чи знайомий Ти з питаннями антуражу (оточення) футболіста ?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.60. Чи знайомий Ти з питаннями економіки у футболі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.61. Чи відомо Тобі поняття «мультикультуралізм» і яку роль він відіграє у футболі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.62. Чи знаєш Ти, як політика вливає на розвиток футболу?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.63. Чи знайомий Ти з розвитком жіночого футболу?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю.

2.64. Чи володієш Ти інформацією про аматорство і професіоналізм у футболі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

2.65. Чи цікавиться тренер Твоїми успіхами у школі?

□ –Так
□ – Ні
□ – Затрудняюсь із відповіддю

Дякуємо Тобі за співпрацю